

DOOR DE HEERE AFGEZONDERD

Korte levensschets van

Catharina Barbera Roose-Bollinger

Sara Louisa Hollebrands

Evangelist Ball

Ds. L. Hubregtse

Ds. A. Janse

Ds. Chr. Van de Woestijne

Ds. M. van de Ketterij

Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.

10° brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*

Uitgave: Stichting DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2001

INHOUD

Voorwoord

Inleiding over de kerkelijke verdeeldheid

- 1 Sara Louisa Hollebrands
- 2 Evangelist Jacobus Ball
- 3 Ds. L. Hubregtse
- 4 Ds. A. Janse
- 5 Ds. Chr. Van de Woestijne
- 6 Ds. M. van de Ketterij

- 7 Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.

Literatuurlijst

VOORWOORD

Dit is het laatste deeltje van deze serie over Gods kinderen op Walcheren. Na bijna 40 jaar sparen en verzamelen is de stapel papieren zo groot geworden dat ik het niet in een paar brochures kan verwerken, zoals eerst mijn bedoeling was. Het verzamelen en verwerken heeft soms pijn en moeite gekost, maar ik kon het nu onmogelijk langer voor mezelf houden. Op de duur zouden de stenen gaan spreken als je alles alleen blijft verwerken.

Dit laatste deel gaat alleen over kinderen Gods die op Walcheren geboren zijn maar naar elders zijn vertrokken en ook van kerk één of meerdere keren zijn veranderd. Een voorwoord te schrijven voor het laatste deel is erg moeilijk. Want het betreft de kerkelijke gescheidenheid. Dus we begeven ons op glad ijs. Met oprechte bedoelingen mag men toch niet alles zeggen, want Paulus zegt: *alle dingen stichten niet*. Maar met goede bedoelingen mogen wij ook niet alles verzwijgen, want dan geven wij een verkeerd beeld van de werkelijkheid. En het betreft de Kerk des Heeren. Hierbij mogen wij niets verdraaien naar eigen willekeur.

Gelukkig wordt er niet van mij gevraagd om een sluitend betoog te houden over de kerkelijke geschillen van de laatste eeuwen. Trouwens geen mens, maar God heeft het laatste woord. Er is zoveel verborgen, wat de Heere eens, tot grote verbazing van allen zal openbaren. *God zal ieders werk in het gericht brengen, hetzij goed, of hetzij kwaad.*

Het grootste wonder zou zijn dat de Heere nog terug wilde keren tot ons eiland, uit kracht van eeuwige Verbondstrouw en liefde. En het allergrootste zal zijn als wij persoonlijk de zalige inwoning van de Heilige Geest deelachtig mogen worden. Dan zullen wij hier met tranen zaaien, maar eens met gejuich maaien. En als wij onze loop op aarde geëindigd hebben, en niet eerder, zullen we onze kruisjes, óók ons kerkelijk kruis, mogen neerleggen. De Heere zal het dan verwisselen voor een kroon. Om die te dragen? Om die neer te werpen aan de voeten van het Lam Gods: *"Gij hebt ons Gode gekocht met uw dierbaar bloed"*. Daarom zijn wij voor de troon en *dienen God dag en nacht in zijn hemelse tempel*. Daar heerst de volmaakte harmonie tussen de Heere en Zijn Kerk, maar daar is ook onderling de lieflijkste harmonie volkomen hersteld. En daar zal de Heere alles en in allen zijn.

*"Ik geloof in den Heil'gen Geest geprezen,
Dat er een Christenkerk is en zal wezen.
Een vergaad'ring der gelovigen `t zame
Een gemeenschap der heiligen bekwame.
Een vergeving van onze zonden al
En dat dit vlees heerlijk verrijzen zal.
Een eeuwig leven `t welk wij zullen erven.
Op dit geloof wil ik leven en sterven."*

Symb. Apost. vers 2, oude berijming.

Inleiding over de kerkelijke verdeeldheid

Deze inleiding bevat een passage uit een preek van dominee De Wit. Laten wij zijn ernstige vermaning toch ter harte nemen! Wij worden met de neus op de feiten gedrukt, maar het dringt niet meer tot ons door, helaas. De Heere heeft in de vaderlandse kerk grote wonderen gedaan. Altijd zijn er onder Gods kinderen en knechten geweest die levendige werkzaamheden hadden aan de troon der genade dat de Heere zijn Kerk in Nederland nog eens zal herstellen. Waar dit zal zijn en hoe dit zal zijn moeten wij aan de Heere over laten. Sommigen hebben mogen geloven dat de Heere zijn verstrooide schapen opnieuw zal weiden in de vaderlandse kerk. Als wij zien hoe de zaken er nu voorstaan, kunnen wij wel eens bang worden, wat er van die kerk zal overblijven. De Heere houdt getrouw zijn Woord, maar alle menselijke verwachtingen gaan verloren. Laten wij toch hopen op Hem Die doden levend maakt, Die roept de dingen die er niet zijn alsof ze er waren en Die door het afgesnedene Zijn toezegging vervult.

Ds. W. de Wit sprak als volgt:

... Zeker, *één Enige is Mijn Duive*, maar de openbaring van Gods kerk is verscheurd. Gods kerk op onze Vaderlandse bodem, weleer zo heerlijk en schoon en zo hecht gefundeerd op de Waarheid die naar de Godzaligheid is, zij ligt gescheurd. Zij ligt gedeeld, gelijk alsof iemand hout gekloofd had; hier een stuk en daar een brok. O, laat ons met rouw onszelf sieren, opdat we aan dit avonduur bewaard werden om te zeggen: "Des Heeren Tempel, des Heeren Tempel zijn deze". Want als we mogen gedenken, dat God ons vijftig jaren een tent wilde spannen, opdat de waarheid zuiver in Uw midden zou gebracht worden, hetzij dan door het levende Woord, hetzij dan door het lezen van hetgeen van onze leraars van vroeger of later tijd is achtergebleven, zo getuigt het evenwel van de breuk der Kerke Gods, wat ons wel met rouw en droefheid mag vervullen. Neen, het is niet zó, dat we aan dit avonduur alleen blijdschap in ons hart hebben, maar het is zó, dat we met gemengde gevoelens hier staan. En het is onze wens, dat het in uw hart ook zo ware.

Wij zitten en staan hier, vanwege onze schuld; want het is onze en onzer vaders schuld, dat we onze éénheid in openbaring verloren zijn. Zou God ze ons nog eenmaal weergeven, gelijk daarvan de hope was in het hart van Ds. Ledeboer, die getuigde: "God zal ons onze Kerk weergeven"? Zal het nog eenmaal gebeuren? Want ge moet denken, mijne hoorders, wij hebben hier nu vijftig jaren buiten onze Vaderlandse Kerk geleefd en wij zijn dit zo gewoon geworden; het is alsof het zo hoort; en in het opkomend geslacht wordt die schrijnende breuk en het verdriet daarvan, zo niet meer gevoeld. Waarom we ons dan geroepen achten aan deze avond een ogenblik daarvan te spreken, opdat we bewaard werden om de hoogte in te gaan. Want als wij deze herdenkingsavond hebben, dan herinnert het ons aan de breuk in het midden van Neerlands Kerk. Dat is enerzijds.

Maar anderzijds, hoezeer Gods Kerk ook is gescheurd, zo wil de Heere Zijn Volk evenwel een plaats bereiden (gelijk Hij in de woestijn een Elim Zijn Volk bereidde) een plaats, waar zij wonen zouden, waar zij saam vergaderen zouden, waar zij zitten zouden onder het geklank van Gods eeuwig getuigenis; waar zij saam hun verzuchtingen in nood en in verdrukking, maar ook saam hun erkenning van genoten weldaden, de Heere

zouden opzenden. Dat mocht tot blijdschap en sterkte enerzijds, maar ook tot diepe verwondering en verootmoediging anderzijds zijn. O, er zijn nog zovele weldaden in het midden van het oordeel. Als we het oordeel maar eens goed mochten keuren, wat zouden we dan ook een oog krijgen om Gods weldadigheden en de bewijzen van Zijn trouw op te merken.

Deze woorden zijn uitgesproken door Ds. W. de Wit. *"Het gedenken van de daden des Heeren."* Predikatie over Psalm 77:12 uitgesproken bij de herdenking van het 50-jarig bestaan der Gereformeerde Gemeente te Oostkapelle.

Al Gods kinderen die in de vorige brochures beschreven zijn, hebben korter of langer bij de Ledeboeriaanse gemeenten behoord. De Ledeboeriaanse gemeenten, vanaf ongeveer 1840 tot 1907, waren typisch Zeeuws. Slechts enkele gemeenten lagen buiten onze provincie. Men sprak en bad Zeeuws, en sommigen preekten half Zeeuws. Ondanks deze eenheid kwamen er scheuringen voor.

In 1907 vond de vereniging plaats van de Ledeboeriaanse gemeenten met de Kruisgemeenten. De Heere zegende deze gemeenten. Thans zijn het vier kerk formaties, afgezien van de vele individuele voorgangers en leden die elders hun kerkelijk heil hebben gezocht.

In Walcheren wordt de leer der waarheid praktisch alleen in één kerkverband, in de Gereformeerde Gemeenten gevonden, behalve in Middelburg, inclusief Arnemuiden. Misschien is dat óók een van de redenen dat de breuk van de Kerk des Heeren in Nederland, in Walcheren zó weinig wordt aangevoeld en zo weinig wordt beweend. Maar de voornaamste oorzaak is gemis aan echte liefde voor het Sion Gods.

Als wij zien hoe de Heere vroeger in de vaderlandse kerk krachtig heeft gewerkt, hoe Hij Zijn werk daar vernieuwde in de negentiende eeuw en hoe krachtdadig Hij Zijn werk voortzette in de Afgescheiden kerken, en als we de heldere bekeringen in die tijd nalezen, dan kunnen wij drie zaken opmerken:

1. Dat de Heere werkt boven en tegen alle menselijke verwachtingen in. Hij is een God van wonderen. *Hij alleen is en blijft de getrouwe VERBONDSGOD voor Zijn Kerk, tot nu toe.*
2. Dat het nu nacht is geworden in de Kerk des Heeren. Een donkere nacht, waar het zaligmakend werk van Gods Geest sporadisch wordt gevonden. Wij mogen wel klagend uitroepen: *"Heere, hoe lang nog? Wanneer komt de morgen; de morgen, ach wanneer?"*
3. Dat de grote breuken tussen de kerken alleen geheeld kunnen worden door schuldbekentenis, en met berouw terug te keren naar de God van de bijbel, naar de God van onze vaders. Al onze pogingen, hoe goed bedoeld, stranden steeds weer. Wij kunnen alleen alles bederven, *de Heere alleen kan Zijn Sion opbouwen.*

Toen de Allerhoogste Zijn erfenis onder de volkeren uitdeelde, 'werd ook Nederland het snoer van Zijn erve'. Christus kreeg ook ons land van Zijn Vader. Hij zag ons liggen, verloren in de Roomse godsdienst. Maar Hij plantte de Banier van de Waarheid in Nederland. Vanwege onze zonden vertrok Hij, maar Hij liet dit snoer, staf en zegelring achter. Pleit u erop? Toon Hem dikwijls Zijn eigendommen en bid of Hij terugkomt. *Zo Hij vertoeft, verbeid Hem, want Hij zal gewisselijk komen en niet achterblijven!*

NIEUW LEVEN

*De Kerk: Hoe heerlijk schiep de Vader d' aarde.
De mens was als een kroon.
Gods Geest en beeld gaf hem zo'n waarde.
Tot blijdschap van de Zoon.
Maar ach, hoe diep is hij gevallen:
Verloor zijn goed, zijn God.
De breuk door Adam treft ons allen.
Dat is ons droevig lot.*

*De Vader: Toch zal Mijn eer en lof weer leven,
Bij de verloren mens.
Ik zal Mijn eigen Zoon hen geven.
Dat is Mijn Raad, Mijn wens.
Mijn roem zal uit het stof oprijzen.
Bij 't Jodendom het meest.
Daarna verenigd met de heiden.
Ik geef hen ook Mijn Geest.*

*De Zoon: Maar Israël heeft Mij verstoten.
Dus wierp Ik z' uit Mijn huis.
Hebt u Mijn gunst zó rijk genoten?
Stierf Ik bij u aan 't kruis?
O Israël, keer naar Mij henen.
Neemt uw Messias aan!
Voor Sions poort stond Ik te wenen,
Ik ben met u begaan.*

*De Geest: 'k Zie hen verstrooid onder de volken.
Ik breng hen in hun land.
En trek hen uit de diepste kolken.
Ik geef hun land tot pand,
Dat Ik Mijn Geest hen óók zal schenken.
Dàn gaan ze uit hun graf.
Dàn zal Ik Mijn Verbond gedenken,
Wat Ik hun vaad'ren gaf.*

*De Vader: Zij zullen wenend tot Mij naad ren
Berouwwol voor Mijn troon:
"U bent de God van onze vaad ren.
W' erkennen nu Uw Zoon!
Ik heb 't voorzegd door vele vromen.
Eens roepen Joden saam:
"Gezegend is Hij Die zal komen,
Tot ons in 's Heeren Naam!"*

- De Zoon: Dan kan Zich Jezus niet bedwingen:
"Ik ben Immanuël!
Mijn liefde zal u weer omringen,
Mijn volk. Mijn Israël!
Ja, daartoe heb Ik u verkoren,
Een middel voor Mijn werk.
Opnieuw zal Ik door u doen horen
Mijn heil, voor héél de Kerk.*
- De Geest: Zal Isr'el uit de dood herleven,
Opnieuw de Geest ontvaán?
Hoeveel te meer zal 't Hoofd, Zijn léden
Uit doodse staat doen gaan?
Zou Ik Mijn Kerk dan niet herbouwen,
Verwoest door 's vijands hand?
Moet u Mijn woord dan niet vertrouwen,
Isr'el en Nederland?*
- De Kerk: De volkeren door God verkoren
Versieren Christus' kroon.
In Sions kerk, door 't woord herboren
Naar `t beeld van 's Vader Zoon.
De HEERE zal weer bij ons wonen,
Door d' Evangelie-leer.
Hij zal ons Zijn verbondstrouw tonen.
Drieënig God, U d' eer!*

Melodie Psalm 72.

1. CATHARINA BARBERA ROOSE-BOLLINGER

Catharina Barbera Bollinger werd geboren in 1791. Zij was de dochter van Hans Ulrich Bollinger en Maria Magdalena Diederikse.

Catharina trouwde te Vlissingen, 1 oktober 1828, op 37-jarige leeftijd met Pieter Roose, 42 jaar, geboren te Koudekerke, ca 1786; die sinds 1788 woonde te Biggekerke. Meerdere gegevens zijn nog niet beschikbaar.

Na het overlijden van Catharina hertrouwde Pieter 73, jr. te Middelburg, 20 april 1859 met Janna Adriaan Verhage.

Catharina heeft haar eigen levensweg als volgt beschreven:

Als ik mijn levensweg overdenk die de Heere in Zijn aanbiddelijke voorzienigheid met mij heeft believe te houden..., de Apostel zegt: waar is de roem? Ons eigen wordt uitgesloten, omdat zij niet is uit de werken, maar uit het geloof. Ik had van mijn jonkheid af kweeling in mijn gemoed wegens de zonde. Ja zelfs zo dat ze van binnen in mijn gemoed begonnen te zeggen, *dat ik al zoveel zonde gedaan had dat er voor mij geen vergeving meer was*. Ik was toen negen jaar. Toen begon de vorst der duisternis mij te verzoeken en aan te raden dat ik het beproeven zou en hieraan zou ik het kunnen weten of de Heere de hand van mij had afgetrokken en aan mijzelf had overgegeven. Doch de Heere beliefdde het Zelf vóór te komen. Doch mijn gemoed onrustig zijnde over de zonde, zo begon ik het in die tijd heimelijk te vernemen aan mensen, die ik dacht het mij wel te kunnen zeggen.

Ik begon enigszins lust tot lezen te krijgen en kocht een klein boekje genaamd: *Een strijdend christenen op de weg naar de hemel*. Wat ik in mijn eenzaamheid begon te lezen, hoewel de geestelijke zin er niet van verstaande, nochtans begon er een sterke begeerte in mij te ontstaan om op die weg ook te mogen komen, want het is de weg die naar de hemel leidt. Hoewel er veel strijd en moeilijkheid op die weg was, nochtans schrikte mij dit niet af maar verlangde op die weg te kunnen komen. Mij dacht, *ik wilde volk en mijn vaderhuis en alles wel verlaten, kon ik maar op die weg geraken*. Maar hiertoe vond ik mij zeer verlegen hoe ooit op die weg te geraken, want ik kon mijzelf er niet op brengen, want ik wist de weg niet. Gelijk het ook in waarheid zo is. Het is de Heere alleen die de blinde moet leiden op de weg die zij niet geweten hebben en op de paden die zij niet gekend hebben.

Maar mij kwam weer een ander boekje in de hand, genaamd: *De wegwijzer naar de hemel*. Dit naarstig lezende en onderzoekende, begon ik te zien dat ik van staat en weg en levenswijze moest veranderen. Hier begon ik pogingen naar te doen, doch de zonden waren mij altijd in de weg. Zodat het mij toescheen dat ik hoe langer hoe zondiger werd. Doch de zonde begon mij een last te worden, want ik wou gaarne heilig gaan leven. *Maar hoe, dacht ik, kon ik van de zonde verlost worden?* En zolang als ik van de zonde niet verlost ben zal ik niet heilig kunnen leven. Toen begon ik te zien dat ik dan eerst moest bekeerd worden en dat God dit moest doen. Toen begon ik de Heere te bidden, *och dat de Heere mij toch ook wilde en beliefdde te bekeren*. De vromen werden toen in mijn ogen als bomen, o, zulke heilige mensen! *O dacht ik, beliefdde de Heere dat ook aan mij te schenken! Och Heere mocht gij mij ook bekeren dan zal ik ook zo heilig kunnen leven, en dan zal ik ook van de zonde verlost worden, die mij nu tot een last werd*. En dit duurde tot de tijd van mijn zestiende jaar.

Het was toen in het jaar 1808 dat de Heere een watervloed over ons bracht. En midden in het water staande overtuigde mij de Heere zo krachtdadig van de grootheid, veelheid en verdoemelijkheid van mijn zonde dat ik als een gedagvaarde voor de Rechter stond en niets had in te brengen als mijn Rechter maar recht en gerechtigheid toe te kennen. De Heere maar te billijken en te rechtvaardigen, want de HEERE zou mij geen onrecht doen als Hij mij in het verderf neer zou werpen. Want ik was overtuigd dat ik het dubbel en dubbel verdiend had. Ik was ook gewillig om daarheen gezonden te worden om mijn Rechter daar eeuwig te billijken en te rechtvaardigen. Toen bracht de Heere deze woorden op mijn gemoed: *dat Hij geen lust had in den dood des stervenden zondaars, maar daarin dat zij zich bekeerden en leven.* En toen behaagde het de Heere dat mijn moeder de deur open kreeg en wij zó uit het water ontkwamen naar boven. Boven zijnde zo ik meende, gaf ik mij oprecht over en verbond mij aan de Heere en gaf mij met ziel en lichaam aan de Heere over, biddende en begerende van de Heere dat de Heere mij die genade wilde geven om al de dagen mijns levens voor Zijn aangezicht te mogen leven en wandelen; dat ik niets anders van de Heere bidde. Ik begeerde geen schatten of rijkdom, dan maar alleen dat ik de ganse tijd mijns levens voor Zijn aangezicht mocht leven en wandelen. Dat ik niets aan deze zijde meer begeerde dan brood om te eten en een kleedje om aan te trekken.

Ja, ik ging dan zeer ijverig verder in deugden en plichten. Ik kon niet teder genoeg leven, want ik dacht hierdoor de Heere te bewegen. Maar de Heere opende mijn blinde ogen uit vrije ontferming dat ik de Heere niet bewegen kon. Noch dat Zich de Heere liet bewegen, noch door deugden noch door plichten, noch door tranen noch door gebeden. Ik werd zeer verslagen en bekommerd of ik wel ooit zalig zou worden. Ik kende toen nog geen Jezus, geen Zaligmaker als in de klanken. De vorst der duisternis kwam op mij aan. Hij zei: *ziedaar, nu zie je het zelf; hier zal het nu op aan komen of gij een uitverkorene bent. Ben je niet uitverkorene, gij moogt al leven zo gij wilt, je zult toch niet zalig worden.* Doch ik merkte dat dit van de vijand was. Ik zei: *dit weet gij niet; al moest ik eeuwig verloren gaan, God is rechtvaardig. Het is en blijft de keuze van mijn hart. Ik wil en zal u toch niet dienen. Al was er geen hel tot verderf en geen hemel tot beloning, God is waardig om gediend te worden.* Hier ging ik dan diep bekommerd heen en de wens en begeerte van mijn ziel was, om de Heere in de weg der middelen te blijven zoeken, of de Heere Zich nog over mij mocht ontfermen. Ik ging dan onder een gedurig gezicht van schuld en zonde, ik zag mij nu met de ganse wereld voor God verdoemelijk liggen. Hoe diep in Adam gevallen! O, ik dacht, dat ik de ganse aarde onder mij voelde schudden wegens die zondeval. En het gedurig gezicht en gevoel van schuld en zonde deed mij gedurig denken: wat zou de Heere toch moeten bewegen om op zulk een monster van goddeloosheid als ik ben, neer te zien? Waarom op mij, die de voornaamste van alle ben? Daar schoot dan niets meer over als nog een klein hoopje: *God mocht en kon Zich over mij ontfermen.*

In ik was dan zeer bekommerd benauwd. En onder het gezicht en gevoel van schuld en zonde, kwam de Heere tegenover mij staan in Zijn blinkende heiligheid en rechtvaardigheid. Mij was zeer bange. Toen ging dat hoopje ook weg. Toen werd het zalig worden aan mijn kant gans onmogelijk en ik mocht met vreze en beven de Heere vragen en uitroepen onder een vloed van tranen: *O God, zo heilig zo rechtvaardig! Hoe is het mogelijk dat Gij met de onreine zondaar gemeenschap kan oefenen?* Want het zalig worden was aan mijn kant nu gans onmogelijk geworden. De Heere antwoordde mij met deze woorden: *in de Zoon Mijner liefde.* Enig en allenig, om de verdiensten van

Christus wil. En het beliefdde de Heere het ganse Genadeverbond te openen zoals het ligt in Christus Jezus voor de zondaar. Hoe Hij het ganse rantsoen heeft opgebracht en van de zondaar niets kwam de eisen, maar ten volle in Christus voldaan was. Toen sprongen de banden los en ik werd vervuld met blijdschap dat er zóeen Jezus, zóeen Zaligmaker in de wereld gekomen was om zondaren zalig te maken. En dit was nog mijn grootste blijdschap: *om niet*. Want ik zag, als de Heere één volmaakte deugd van mij en al Zijn volk eiste, wij dan voor eeuwig buiten zouden moeten blijven, buiten Gods eeuwig koninkrijk. O wat verwonderde ik mij dat er zo een weg was uitgevonden om zalig te worden! O dat toestemmen en inwilligen in dat welverordineerd verbond, om in die weg gezaligd te worden! Toen werden die woorden op mijn gemoed gebracht: *Uit genade zijt gij zalig God worden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave*. O, wat was ik vervuld met innerlijke blijdschap! Ik zou het wel alom verkondigd hebben dat er zó een Jezus in de wereld gekomen is om arme zondaren zalig te maken. Toen ging mijn hart in liefde naar Jezus uit. Nu had ik Christus Jezus tot zaligheid leren kennen.

Doch hier kwam al gauw bestrijding op, daar werd mij van binnen in mijn gemoed gevraagd, waar over ik mij nu zo zeer verheugde en verblijde, dat het wel waar was dat er zóeen Jezus in de wereld gekomen was, maar of Die ook voor mij aan het kruis heeft uitgeroepen: *het is volbracht!* Of de Heere ook gezegd had: *uw zonden zijn u vergeven*. En wat die woorden aangaat: *uit genade zijt gij zalig geworden*, gij zijt met de bijbel bekend, die woorden kunnen u licht in gedachten komen en zo zoudt gij uzelf, ellendig mens, kunnen bedriegen. Doch hoewel het de blijdschap uit mijn ziel niet wegnam, evenwel werd ik zeer bevreesd en twijfelmoedigheid; de schrik en vrees voor zelfbedrog begon mij zeer te bevangen. En naarmate mijn hart met gevoelige genade werd aangedaan en in begerige liefde naar Jezus uitging, naar die mate was mijn geloof en hoop. Ik ging meest bekommerd met vrees en twijfeling daarheen.

Doch bij het naderen van een Avondmaal ontstond er een sterke aandrang in mijn ziel om mede geestelijk te mogen eten. Maar hierop kwam zo een sterke strijd dat ik geen Avondmaal kon houden. Ik dacht, ik zou eerder aan de tafel bezweken hebben dan dat ik Avondmaal zou hebben kunnen houden. Maar in het volgende Avondmaal was de aandrang nog sterker en de strijd nog zwaarder. Ja, dat hemel en aarde mij te bang werd. Ik wist geen raad meer. Ja zelfs mijn vrienden waren mij tot moeilijkheid, die mij anders tot moedgeving waren. O, ik was ten einde raad en mocht des HEEREN aangezicht zoeken in benauwdheid tot den Heere roepen: *och Heere geef mij nu toch raad, och Heere kom mij nu toch voor, wat moet ik doen, zal ik gaan of zal ik achterblijven?* Toen bracht de Heere die woorden op mijn gemoed: *komt al bevende tot den Heere en Zijn goedheid*. Maar dit werd zo bestreden dat ik niet mocht denken dat dit van de Heere was, en dat ik geroepen zou zijn. Maar dat ik met de Bijbel bekend was, wat licht in mijn gedachten kon komen, of van een ander gehoord zou hebben, woorden die mij in de zin schieten. Doch ik kon die woorden niet kwijt raken maar ze bleven mij bij. Maar tot besluit kon ik niet komen. Mijn ziel bleef angstig. 's Morgens opstaande: *ja, wat zal ik doen?* Ik dacht ik zal toch maar naar de kerk gaan en zal dan zien. Ik ben dan toch vrij om aan het Avondmaal te gaan of niet. Ik zal mij dan toch gaan kleden. Toen was het alsof mij iemand zijdelings achterop liep en mij staande hield en tot mij zei: *wel mens wat gaat gij nu beginnen zult gij waarlijk nog Avondmaal gaan houden? Zijt gij er toe gerechtigd? Bekijkt uzelf eens terdege. Weet het, die onwaardig eet en drinkt, die drinkt zichzelf een oordeel*. De zonde werd mij als bergen voor ogen gesteld. *En ziet, gij zijt niet meer als een geveinsde*. Ja, ik geloofde ook dat ik maar een geveinsde was en Christus kwam te missen. O wat had ik het bang! Ik viel

dan in een vloed van tranen, en dat mij zozeer benauwde: *o ik had mijzelf en anderen bedrogen*. De naam te hebben van te leven en dood te zijn. En ook de hel zou nu voor mij veel zwaarder zijn dan voor de aller goddelooste. O, al mijn begeerte was nu maar op dit ogenblik, aan al degenen die mij kenden: ik zou ze onder een vloed van tranen betuigen dat ze toch niets van mij mochten denken, want ik dacht mijzelf te hebben bedrogen; en geenszins de naam begeerde te hebben, daar ik de daad van kwam te missen. Mijn ziel smolt weg van bittere droefheid. Die Jezus Die mijn ziel zo lief geworden was kon ik niet missen. 't Was ondraaglijk voor mij. Maar onder al mijn klagen en kermen was het even alsof een zoete en zachte, medelijdende stem tot mij sprak: *wel gij had u dan eens bedrogen, is het dan al te laat? Gij zijt immers nog in de tijd. Het is immers nog de welaangename tijd, de dag der zaligheid*. O, toen riep mijn ziel uit: *o ja Heere indien ik mij dan mocht bedrogen hebben, o schijnt mij dan op dit ogenblik toch genade en bekerende genade ten leven*.

Toen werd op dit ogenblik mijn hart zo ontvlamd in de brandende liefde tot de Heere Jezus. Wat zijt gij mijn ziel dierbaar en overdierbaar! Ik neem U aan als Profeet, Priester en Koning. En mijn hart smolt in tranen weg. En onder die vloed van tranen ging ik op naar de kerk. In de kerk zijnde, de eerste psalm die gezongen werd was psalm 51:

*Want ik gevoel de grootheid van mijn kwaad,
mijn zonden zie 'k mij steeds voor ogen zweven.*

En de tekst was uit Lucas. *Twee mensen gingen op naar den tempel. De ene was een farizeeër en de ander was een tollenaar*. O wat smolt mijn hart in de liefde tot mijn dierbare Heere Jezus! O, riep mijn ziel uit: *lieve Jezus waart gij nu nog maar in uw omwandeling op aarde, dan zou ik U ook, met Maria Zijn voeten natmaken met mijn tranen. En met het haar van haar hoofd afdrogen*.

Hierop ging de tafel aan. En de leraar riep die woorden uit: *O alle gij dorstigen komt tot de wateren! En gij die geen geld hebt, komt, koopt en eet, zonder prijs, wijn en melk*. Hoe anders dat die woorden in mijn oren klonken, dat kan ik niet uitdrukken. Ik riep in mijn gemoed uit: *nu is het de leraar niet, maar het is mijn Jezus Zelf Die mij roept!* Ik ging dan aan de tafel, en zo riep de leraar de woorden uit: gedenk dat hier Jezus midden aan de tafel staat en u heden dezelfde vragen doet die Hij eertijds deed aan Simon Petrus: *Simon Jonas' zoon hebt gij Mij lief?* Kunt gij nu ook met Petrus zeggen: ja Heere, gij weet alle dingen, gij weet dat ik U liefheb? Toen werd ik de dominee en de gehele tafel kwijt, en mijn ziel zonk in tranen. En ik riep uit: *ja Heere Jezus, Gij weet alle dingen, Gij weet dat ik U liefheb*. En toen kreeg ik zo een gemeenschap der heiligen te oefenen met de ganse kerk in de hemel en op aarde, met aanwezende en afwezende, met bekende en onbekende, ja zelfs met de verheerlijkte zielen Boven.

Thuis gekomen zijnde, nam ik de bijbel en openslaande las ik de 103^e Psalm, voor mij. *Looft, looft den HEERE voor al Zijn weldaden aan mij bewezen*, enz. O, wat lag er nu een stille kalmte en een stille hoop in mijn ziel!

Doch er bleef nog een onvoldaanheid in mijn ziel over. De Heere had mij nog niet verzegeld op mijn ziel. Ik dorst in de toe-eigening voor mezelf niet zeggen: *Jezus de mijne en ik ben de Zijne*. Maar enige dagen daarna, in mijn eenzaamheid in overdenking zijnde over hetgeen ik gelezen had, o, daar beliefdde het de Heere op mijn ziel te verzegelen met de woorden: *Dat ik met de Vader door Christus bevredigd was*. Tot twee herhaalde keren, met zulk een gewicht. Ja, ik was met de Vader door Christus bevredigd. O, die hemelse vreugde en blijdschap, die in mijn ziel ontstond, kan ik niet uitdrukken. O, die vrede met God door Christus! O, ik riep ervan uit: o, Paulus, nu

versta ik u, wat het is de vrede Gods die alle verstand te boven gaat. O, toen dacht ik dat ik nooit meer zou getwijfeld hebben. Maar ach, helaas, ik moet met David zeggen: *als Gij Uw aangezicht verbergt, dan word ik verschrikt*. In Uw licht alleen, zie ik het licht. En bij dat licht kan ik alleen de duisternis doorwandelen. En met Paulus zeggen: *ik ellendig mens*. Ik zie niets anders in mezelf dan een afgrond, als een afgrond van ellende.

Het zij zo.

Sara Louisa Hollebrands

Sara is geboren 8-2-1848 te Middelburg en overleden 24-1-1864 op bijna 16-jarige leeftijd. Het gezin behoorde bij de Nederlands hervormde kerk te Middelburg.

De bekering en het sterven van Sara Louisa Hollebrands is beschreven door haar vader.

Door emigratie van familieleden is het manuscript in Noord-Amerika terechtgekomen. Het is met een inleiding en toelichting door dr. J. H. van de Bank, uitgegeven door Den Hertog, Houten, 1997.

Door een bijzondere voorzienigheid, -met waardering voor het werk van dr. Van de Bank, is het tot ons gekomen. Het past helemaal in deze serie. Maar het is beter dat een belangstellende lezer het boekje zelf aanschafft. Om een inzicht van de inhoud te geven volgt hieronder een zeldzame brief.

Sara's vader schrijft:

Zo heb ik dan weer een en ander mogen schrijven over wat er in die tijd is voorgevallen, hoewel het altijd maar stipjes zijn. En ik wil zo gewoon mogelijk afsluiten, met een brief van haar, die ik nog in mijn bezit heb, die wil ik van woord tot woord inlassen. Deze was door haar geschreven aan een oudoom¹, een broeder van mijn moeder, wonend in Terneuzen. Toen zij deze brief had geschreven, verzocht zij mij die over te schrijven en de fouten er uit te halen zodat hij niet moeilijk te lezen zou zijn. Ik bewaar hem als een gedachtenis, hij luidt aldus:

Middelburg, 24 februari 1863.

Waarde oom en tante,

Daar ik al bevende de pen opneem, zo zult gij verwonderd staan dat gij een brief van mij ontvangt, daar ik nog zeer zwak ben. Maar de Heere zegt in Zijn Woord: "Ik zal de zwakke kracht geven", dit is mijn sterkte.

Oom, wat mijn ziekte betreft, dat gaat niets vooruit, het hoesten vertoont zich in erge mate en neemt meer en meer toe. Maar dat laat mij niet afschrikken, want wanneer ik in een hoest val, dan is mijn hemelse Vader aan mijn zijde en word ik door Hem ondersteund. O, dan moet ik onder het hoesten uitroepen: "Kunnen de bruiloftskinderen treuren, terwijl de Bruidegom bij hen is?"

O, waarde oom en tante, wat is de dienst des Heeren toch goed, die keuze lag mij bij van mijn prilste jeugd om de Heere te zoeken en het was de Heere, Die mij getrokken

¹Deze oom en tante zijn Arie Leijnsen en Adriaantje Stouthamer.

heeft met koorden der liefde. O, wat heeft de Heere al niet aan mijn ziel gedaan en dat aan een walgelijk, zondig adamskind, Hij heeft mij opgetrokken uit de diepten der hel. Mocht de Heere u allen een dankbaar hart geven, ik zou u allen willen toeroepen: "Komt, maakt God met mij groot."

Ik kan u niet alles schrijven, wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft. Daar ik dat onmogelijk kan doen, verzoek ik u vriendelijk mij, terwijl ik nog in dit Mesech ben, eens te komen bezoeken. Als de Heere wil, zal ik u dan alles vertellen. Ik kan wel begrijpen dat gij nieuwsgierig zijt om van mij te horen hoe het op die zondag met mij is gegaan, omdat vader toen had geschreven, dat ik die zondag zou heengaan. Nu oom, gij zult wel staan te kijken dat ik nog kan schrijven, nu is het wel biddende gegaan, want wij nietige schepselen kunnen uit en van ons zelf niets doen, oom.

Ik zal maar een begin maken: meer dan zeven maanden geleden werd ik eens wakker in de nacht, ik vroeg toen aan vader: "Vader, als ik verjaar, mag ik dan eens een paar meisjes vragen, om de Heere groot te maken?" Vanaf die tijd af was mijn vraag altijd: "Och Heere, mocht Gij mij iets geven." Ja, ik durfde wel eens tegen mijn ouders zeggen: "Ik wilde wel, dat ik niets van u krijgen mocht voor mijn verjaardag." Maar één ding begeerde ik: om iets van de Heere te ontvangen. "Ja", zeiden zij, "wij weten wel wat gij begeert: uw gezondheid." "Ja", zei ik dan, "maar er is nog iets wat ik begeer", en dat was nog meer dan mijn gezondheid. Want, lieve oom en tante, ik was bang dat ik de wereld weer zou ingaan. Gij zult willen weten wat dat was, maar gij zult het wel begrijpen. Ik bad: "Och Heere, mocht Gij mijn zonden maar eens wegnemen, o Heere, dat ik dat eens mocht gevoelen, dat zij mij in waarheid vergeven waren."

Nu, oom en tante, ik ben lang onder de last van mijn zonde gebukt gegaan. Ja, oom, het is mij bange geweest en ik heb vele bange uren ondervonden. Misschien zegt gij: "Zo jong en dan zoveel ondervonden." Ja, oom, gelooft het toch, nu is het weg, de bange tijden zijn nu voorbij. Want nu laat de Heere al Zijn liefde blijken. O, oom, het is met geen mond uit te spreken, mijn mond is te klein. Geen oor heeft het gehoord, geen oog gezien en nog nooit is het in een mensenhart opgekomen. O, oom, maak de Heere met mij groot, Hij is mijn Vader, mijn Borg, ja, mijn Verlosser. Dit is met het hart gezegd, oom!

Wel, nu moet ik op het punt terugkomen, ik kreeg er zulk een geloof voor, dat ik over acht dagen zou heengaan. Op de genoemde zondagmorgen werd ik om half zes wakker", ik riep vader en zei: "Vader, nu moet gij opstaan en roep al mijn broeders en mijn zuster." En vader riep hen een keer. Maar gij weet, dat wij van nature allen boos zijn; ik zei tot een broeder, die opgestaan was: "Ga dadelijk en zeg dat de Heere hen roept en dat het misschien de laatste zondag is dat ik bij hen ben." Want de Heere kwam zo sterk in mij en riep mij toe: "Ga uit in de wegen en heggen; en dwing hen in te komen."

Zo heb ik die ganse week niets anders gedaan dan vermaand en gewaarschuwd en als de Heere het wilde, kon ik ze ook bestraffen. En zo brak de laatste zaterdag aan, toen is ons huis driemaal stikvol geweest. De laatste keer zag ik niets dan hoeren voor mij, want dat zijn wij allen van nature, nietwaar?

's Avonds werd mijn geloof groter en toen kon ik zeggen, dat ik om zes uur zou heengaan. Ik werd om vijf uur al stijf tot aan mijn knieën; ik kuste hen allen en zei, dat ze om zes uur Psalm 84 vers 1 moesten inzetten. Toen de klok sloeg, vielen allen tezamen in, wij, met veertig à vijftig bij elkander en zo heb ik die dag boven gevierd, ja, de ganse dag was de ziel uit het lichaam. En nu gebeurt het in deze dagen nog wel, oom, dat ik een uur lig, dat ik opgetrokken word in de derde hemel; gelijk een Paulus van weleer.

Nu zult gij, oom en tante, wel willen weten wat ik daar zie, maar dat mag ik niet zeggen van mijn Vader, Die in de hemel woont. 's Nachts wordt er bij mij gewaakt, dan horen zij het wel eens, wanneer ik word opgetrokken en zij zeggen, dat ik dan een Drie-enig God aanroep.

Nu, oom, moet ik uitscheiden met schrijven, want de geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak. Oom en tante, gij hebt de hartelijke groeten, ach, groet toch een iegelijk van mij, en o, deel het toch aan een iegelijk van de onzen mede.

Zondag is tante van oom Elias² bij mij geweest, dat zult gij zeker wel weten van oom. Toen zij bij mij was heb ik de Heere hartelijk mogen danken, want ik was bang voor haar als ik eraan dacht: als de Heere haar zo eens wegneemt, dat zij dan voor eeuwig verloren zou wezen. Nu ben ik zeer moe, want ik ben van negen uur tot vier uur bezig geweest. Groet de ganse familie en ik hoop, dat de Heere het nog geven mag, dat het toch verstaan moge worden. De Heere zegene u allen. Hij geve u beiden kracht naar lichaam en ziel. Wij zijn allen goed gezond.

Nu breek ik af met schrijven, goeden dag oom en tante.

is getekend Sara L. Hollebrands

² Elias Hollebrands, geboren te Middelburg op 11 september 1819. Op 18-5-1859 huwde hij (voor de derde maal) met Catharina van Slooten, geboren op 10-6-1824 te Serooskerke, zij is voor de dood van Elias in 1888 overleden. Over deze laatstgenoemde vrouw spreekt Sara Louisa hier.

Evangelist Jacobus Ball

Jacobus Ball werd op 21 september 1831 in Zoutelande geboren. Hij was een zoon van Leendert Bal. Leendert, (zoon van Jacob Bal en Amelia van Heest) geb. te Zierikzee, schoolhouder, trouwde op 26-12-1822 te Middelburg met Neeltje Johanna de Koning, dochter van Jacobus de Koning (commies) en Barbera Haringsman. Het echtpaar kreeg ca. 9 kinderen, waarvan er minstens 6 jong stierven.

Jacobus volgde een opleiding voor onderwijzer. Ook was hij actief als oefenaar. Hij schrijft: "hiertoe niet van menschen geroepen te zijn, maar door mijn grooten God en Zaligmaker Jezus Christus, die mij geroepen heeft met de woorden: *Doe het werk van een evangelist!* En daartoe heeft Hij mij onwaardige reeds meer malen bekrachtigd, hoewel mijn vleesch gedurig daarmede in strijd was." Ball "mocht ongezoekt die roepstem opvolgen; te Fijnoort (Feijenoord) bij Rotterdam, eenige maanden als oefenaar, en ook te Charlois, vervolgens te Arnemuiden ook een geruimen tijd", daarna in Goes aan een bijzondere school in de Wijngaardstraat. Ball schrijft verder nog dat hij voor zichzelf "geen geldelijk voordeel had beoogd, opdat men niet met waarheid zegge, gelijk sommigen zeggen, en men mij belasterd, dat ik het om den broode gedaan heb, doch God is mijn getuige, dat ik niet liege, en ook den drukker dezer, dat ik van die beschuldiging vrij ben, en ik deze twaalf oefeningen aan den drukker heb present gegeven, enkel om het Evangelie te mogen helpen verspreijen, en de zaak des Heeren door voordeelzucht van mijne zijde niet gehinderd werd! Dat zij voor den lasteraar genoeg!" Zie het voorwoord bij de laatste oefening uit zijn bundel *12 oefeningen over verschillende Bijbel-teksten*, Goes 1863.

In afwijking van de naam van zijn vader, schreef Jacobus de naam Ball met dubbel ll. Hij was beëdigd klerk toen hij trouwde met Kornelia Wilhelmina Wiessner, geboren op 9 april 1831 in Middelburg. Zij behoorde waarschijnlijk tot de Lutherse gemeente. In 1864 verhuisde Ball naar Nieuw-Beijerland.

Rond 1866 kwam hij in Terneuzen, waar hij opnieuw als evangelist voorging, hoewel de hervormde gemeente hem als onbevoegd beschouwde. Hij kreeg enige aanhang en zocht in maart 1869 contact met ds. C. van den Oever te Rotterdam. Deze verklaarde volgens het notulenboek van de gemeente Rotterdam dat hij een brief had ontvangen van 'een vergadering der Christenen, met een voorganger genaamd J. Bal uit Neuzen in Zeeland', waarin zij 'hunne begeerte' te kennen gaven om zich aan te sluiten bij de Gereformeerde Kerk onder het kruis. Van den Oever werd verder verzocht in Terneuzen een gemeente met een kerkenraad te institueren en Ball als predikant te bevestigen. De Rotterdamse predikant antwoordde dat het groepje eerst moest verklaren te willen leven 'volgens Gods Woord en Dordtsche Kerkordeningen'. Toen men daarmee instemde, werd eind april 1869 de gemeente geïnstitueerd door ds. Van den Oever. Ball werd in juni op een synodale vergadering in Middelharnis geëxamineerd, 'doch in de examinatie werd bevonden dat Zed. aan de vereischten niet kon beantwoorden. En alzoo kon aan Zed. geen attest worden afgegeven.'

Eind september werd Ball opnieuw door ds. Huizer en ds. Van den Oever onderzocht te Dirksland. Nu werd besloten hem 'met overstapping van eenige zwakheden, onder zekere voorwaarde tot de bediening van herder en leeraar' toe te laten en werd aan Ball een attest gegeven. De bevestiging van Ball in Terneuzen vond plaats door ds. C. van den Oever met de tekst 1 Timotheüs 4:16. Kort hierna, op 17 november 1869, maakte

ds. Ball een *'Lied, ter eere Gods'* dat geplaatst werd in de bundel: *Veertigtal leerredenen over het dierbaar Borglijden van den Heere Jezus Christus*. Door ds. C. van den Oever. Het laatste couplet luidt:

*O Vader, Zoon en Geest, wilt Gij dit werk bekronen.
Bekrchtig steeds Uw kerk, al wordt haar oog nog droever.
Spaar lang dien strijdbaar held; en eens moog hij vernemen:
Kom binnen, trouwe knecht, kom binnen Van den Oever!*

17 november 1869.

J. Ball

Geref. Leraar onder 't Kruis te Terneuzen.

Al 1 jaar later, 20 oktober 1870, verhuisde ds. Ball met zijn gezin naar Rockanje. Van de Terneuzense gemeente is niets meer terug te vinden. In Rockanje liet hij zichzelf en zijn kinderen inschrijven, met als kerkelijke richting *Nederlands Hervormd*. Hij bleef rusteloos en vertrok vanuit Rockanje op 5 augustus 1871 naar Oostvoorne en vandaar op 20 november 1873 naar Brielle, welke plaats hij op 29 juli 1874 voor Vlaardingen verwisselde. Lange tijd was Ball nog werkzaam als *evangelist* en bijbelcolporteur, maar bij zijn overlijden werd er geen beroep meer vermeld.

Hij overleed op 27 april 1899 te Vlaardingen. Eerder, op 21 april 1897, was zijn vrouw hem al ontvallen.

Zie over Ball:

Predikanten en Oefenaars. Biografisch woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis, deel 1-5. Door redactie bibliotheek van de kleine kerkgeschiedenis. (Dr. H. Florijn)

Een zuster van Jacobus Ball, Amelina Barbera, geb. te Zoutelande, trouwde op 27 j. leeftijd met Abraham Bourgon Crucq. Abraham, geb. te Middelburg, zoon van Abraham Crucq en Johanna van der Weele, stuurman, trouwde op woensdag 7-1-1857 te Middelburg. Abraham mag in deze serie van Gods kinderen op Walcheren, ook een plaatsje innemen. Crucq vertaalde rond 1880 de bekende brieven van William Huntington: *Beschouwingen over de God van Israël*. In 1881 was hij klaar met een 2^e boek van Huntington: *Briefwisseling tussen Noctua aurita en Philomela*. Crucq noemt zichzelf in de voorrede van het 1ste boek: *een kind in de genade*. Maar dit 'kind' heeft een heldere blik over de *vrijheid der kinderen Gods* door het geloof in Christus.

Crucq was ouderling in de Nederduitse Gereformeerde Kerken. (In later tijd de Gereformeerde Kerken.) Deze kerken ontstonden tijdens de Doleantie door de actie van ds. P. J. W. Klarhamer, een vurig en oprecht predikant te Middelburg. Op 20 juni 1888 vond er een bespreking plaats tussen ds. D. Janse en ouderling Jac. Corré van de Ledeboeriaanse gemeenten en tussen ds. Klarhamer en oud. Crucq. Er werd in broederlijke sfeer onderhandeld, maar de verschillen bleken te groot om te verenigen.

LEENDERT HUBREGTSE

Leendert Hubregtse werd geboren op 22 mei 1845 te Souburg. West-Souburg ligt ten westen van het kanaal en Oost-Souburg aan de oostkant, tussen Middelburg en Vlissingen. Hij was het vijfde kind van Izaäk Hubregtse, zoon van Leendert Hubregtse en Maria Meleijn, straatmaker, getrouwd woensdag 8 juli 1838 te Vlissingen met Pieterella Machielse, 24 jaar, dochter van Cornelis Machielse en Aplonia Koppejan. Zijn moeder overleed op 27 mei 1855. Machielse hertrouwde op 15 oktober 1859 met Eibertje Thomasdochter van Buuren, geboren te 's Graveland die weduwe was van Leijn Paauwe. Eibertje overleed 4 jaar later, op 7 november 1863. Machielse overleed 7 januari 1864.

Waarschijnlijk was Leendert toen al enkele jaren niet meer thuis. Hij kwam terecht bij een timmerman in één van de dorpen op Walcheren. Hierdoor behoorde hij tot de bevoorrechten die een ambacht konden leren. Hij had een goede hand van schrijven, en ook de rekenkunst was hij goed meester. Dat is later uitgekomen toen hij een eigen timmerbedrijf had, en alle in dat vak voorkomende berekeningen en tekeningen door hem zelf werden gemaakt.

Leendert is door zijn ouders niet godsdienstig opgevoed. Ook bij degenen waar hij een onderkomen gekregen had werd niet veel aan godsdienst gedaan. Hij werd niet in de huiselijke kring opgenomen, maar kreeg een plaats boven de werkplaats, op de zogenoemde houtzolder, een klein, sober getimmerd vertrek. Een klein dakraam verschaftte hem een weinig licht en lucht, maar vuur mocht er wegens brandgevaar niet gemaakt worden. Er stond een kleine tafel, een stoel en een klerenkist. Een houten krib waarin een kafbed en enkele schamele dekens was zijn bed. Dat er geen vuur mocht worden aangelegd, had dit voordeel, dat hij 's winters bij zijn leermeester aan de tafel mocht eten, en 's avonds nog enkele uren in de warme huiskamer vertoeven mocht. Als het winterseizoen naar de mening van zijn 'verzorgers' weer voorbij was, werd hem zijn eten aan de schaaftank gebracht, en kon hij het daar, of op zijn 'kamertje' nuttigen. Zo was hij na zijn dagtaak vrijwel geheel op zichzelf aangewezen.

Het heeft God behaagd hem daar op zestienjarige leeftijd, naar Zijn onveranderlijk welbehagen, door wederbarende genade over te brengen uit het rijk van de vorst der duisternis, tot het Koninkrijk van de Zoon Zijner liefde.

Welke toeleidende wegen de Heere daar voor heeft willen gebruiken, is ons niet bekend. Bijzonder het Hoge priesterlijk gebed uit Johannes 17 is voor hem van grote betekenis geweest. Als hij in zijn latere leven aan sommigen een weinig verslag deed van het werk Gods dat in zijn ziel verheerlijkt was, verwees hij ook meestal naar dit door de Heere Jezus uitgesproken gebed. De Heere heeft hem, zoals later is gebleken, als een leesbare brief onder het volk des Heeren een plaats gegeven. Ja, hem zelfs willen gebruiken om in Zijn op aarde verstrooide kerk te dienen.

Op ongeveer 23 jarige leeftijd heeft Leendert zijn leermeester en dus zijn zogenaamde pleegouders hebben verlaten. Hij kwam terecht bij Abraham de Muijnck te Borssele, die daar een timmerbedrijf uitoefende. In Borssele brak één van de belangrijkste perioden uit zijn leven aan. Zijn nieuwe baas gaf de pas aangenomen knecht nachtlogies totdat hij een kosthuis zou hebben gevonden. Maar de Heere, Die alle dingen bestuurt, beschikte het anders. Want toen Leendert niet zo spoedig een kosthuis vinden kon, bewilligden zijn baas en zijn vrouw, Elisabeth Slaakweg er in dat hij bij hen geheel zijn intrek zou nemen. Duidelijk zou blijken dat hierin de hand des Heeren is geweest. Door zijn ijver en betoond vakmanschap had hij spoedig het vertrouwen van zijn baas gewonnen. Maar

het bleef ook niet onopgemerkt dat hij een jongeman was die de Heere vreesde, en dat gaf wel de grootste doorslag dat zij hem in hun gezin opnamen. In het jaar 1868 kwam hij in zijn nieuwe woonplaats aan. Hoe lang hij precies bij De Muijnck vertoefd heeft, is niet duidelijk, maar op 26-jarige leeftijd trad hij in het huwelijk met één der dochters uit dit gezin, de 20-jarige Maria. Het huwelijk werd voltrokken te Borssele op 9 november 1871.

Nog vóór zijn huwelijk keerde hij terug naar Souburg, zijn geboorteplaats; daar is hij gebleven tot 1875. Hier werden de eerste drie kinderen geboren. Al vroeg op hun huwelijkspad was levensleed hun deel, want hun eerstgeborene, Piernella, overleed na slechts veertien dagen geleefd te hebben.

Waarschijnlijk kerkte het gezin Hubregtse in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg. Daar oefende de jonge, godzalige Florus Braam, geboren 2 mei 1831 te West-Souburg. Ongetwijfeld hebben ze elkaar gekend. Florus overleed 23 maart 1872 en liet een grote lege plaats achter op Walcheren. David Janse werd oefenaar in de plaats van Braam. Maar niet iedereen was met Janse ingenomen. Sommigen klaagden er over dat zijn preken meer welsprekend dan geestelijk waren. Men kon de geofende ds. Bakker ook niet zo gauw vergeten. Door de scheuring in de Ledeboeriaanse gemeenten (2 jaar na ds. Ledeboers dood) in 1865 werd ds. Bakker echter verhinderd te preken op Walcheren.

De oorzaak van Hubregtse zijn vertrek naar 's-Gravenpolder was waarschijnlijk de begeerte om onder het gehoor te komen van ds. Daniël Bakker. Hubregtse had Ds. Bakker op Borssele leren kennen, want hij was goed bevriend met ouderling A. van Overbeeke en preekte er regelmatig.

Op 4 augustus 1875 vestigde Leendert zich als timmerman te 's-Gravenpolder. Ds. Bakker stond daar al 10 jaar als predikant.

Daar werden nog acht kinderen geboren, waarvan er drie tijdens zijn leven gestorven zijn. Een gehuwde zoon, Izaäk, die maar 39 jaar, een dochttertje, Helena, dat maar zeven maanden, en een zootje, Cornelis, dat slechts 47 dagen oud mocht worden.

Op 2 mei 1887 werd een zoon geboren, Leendert genoemd, maar dit kraambed werd het sterfbed van zijn godvrezende vrouw. Zo bleef hij op 42-jarige leeftijd als weduwnaar achter met 8 jonge kinderen, van wie de jongste dus 14 dagen en de oudste nog maar 13 jaar oud was. Dit was voor hem haast onoverkomelijk. Te meer omdat naast de dagelijkse arbeid ook het ambtelijk werk in Gods kerk veel van zijn tijd opeiste. Zijn oudste dochter, Elizabeth, moest dus op de nog jeugdige leeftijd van 13 jaar de plaats van de moeder innemen.

Lang heeft deze periode voor hem en zijn gezin echter niet geduurd. Eén jaar en 8 dagen na het overlijden van zijn vrouw Maria de Muijnck, hertrouwde hij met Maatje Bosman, te 's-Gravenpolder op 18 mei 1888. Ze was afkomstig uit Kapelle in Zeeland, waar zij werd geboren op 21 juli 1840, ze woonde te Baarland, een plaatsje niet zo ver van 's-Gravenpolder. Ook zij was achtergebleven als weduwe met tweeërlei kinderen; zij was namelijk gehuwd geweest met een zekere Jan Traas, die, toen hij haar huwde, een weduwnaar met kinderen was, en bij wie zij ook kinderen kreeg. Toen zij dus met Hubregtse trouwde, waren erin het gezin van toen af drieërlei kinderen. Velen zeiden: "Hoe zal dat gaan?" Maar dit huwelijk was niet buiten Gods gunst. Hubregtse kreeg in haar een godvrezende vrouw, en de kinderen een godvrezende moeder.

Hoewel Hubregtse voorstander was van onderwijs, ontvingen zij in verband met de in 1872 verplicht gestelde vaccinatie, geen schoolonderwijs. Hij heeft zijn kinderen zelf

onderwezen. Bij al hetgeen hem van Godswege op de schouders was gelegd, zeker geen geringe taak. Zijn "leerlingen" behoefden voor andere kinderen niet onder te doen. Met Maatje Bosman is Hubregtse 34 jaar gelukkig getrouwd geweest. Veel lief en leed hebben zij samen gedeeld en beleefd. Inzonderheid in het kerkelijk en ambtelijk leven heeft zij hem steeds in alles terzijde gestaan en is hem tot veel steun geweest. En ondanks de vele zorgen en moeiten des levens, die zij in dit Mesech moesten ondervinden, kenden zij ook tijden waarin zij mochten ervaren dat "de Engel des HEEREN Zich legt rondom degenen die Hem vrezen."

Ouderling in 's-Gravenpolder

Het waren voor Hubregtse bewogen jaren tijdens zijn verblijf te 's-Gravenpolder, wat zijn woonplaats is gebleven tot aan het einde van zijn leven. Hoewel het een armoedige tijd was, wist hij met 's Heeren hulp van zijn zonen bekwame en ijverige vaklieden te maken. Hij was in het bezit gekomen van een klein timmerbedrijfje, dat zich redelijk uitbreidde. Hij is ook nog wel aannemer geweest van grotere werken, waaronder het bouwen van woningen en landbouwschuren.

Zijn vrouw hielp mee om het gezin van de veelvuldige levensbehoeften te voorzien, en vond nog de tijd om een naast de timmermanswerkplaats ingericht kruidenierswinkeltje te drijven. Zij had het voorrecht altijd gezond en sterk van gestel te mogen zijn. Hubregtse, hoewel flink van postuur, droeg een zwak lichaam om, en moest zich dikwijls met behulp van medicijnen op de been houden. Leiding geven aan zijn bedrijf, het opleiden van zijn kinderen in het vak, en daarbij zijn ambtelijke bezigheden, bezorgden hem een druk bezet leven.

Zijn vestiging te 's-Gravenpolder, en de daardoor ontstane contacten met ds. Bakker, had voor hem geen geringe gevolgen. Zijn geestelijk leven was vanzelfsprekend niet onopgemerkt gebleven.

Dat zal zeker aanleiding geweest zijn dat hij in 1880, ongeveer 5 jaar na zijn komst naar 's-Gravenpolder, reeds deel uitmaakte van de kerkenraad. In de notulen van de algemene vergadering van de Bakkerianen die op 12 mei 1880 gehouden werd, wordt hij genoemd.

Ds. Bakker overleed op 25 november 1885, wat in zijn gemeenten, vooral in zijn eigen gemeente 's-Gravenpolder, als een welhaast onoverkomelijk verlies werd ervaren. Hubregtse leidde ds. Bakkers begrafenis en sprak op het kerkhof. Vanaf de eerste vergadering na ds. Bakkers overlijden, was Hubregtse voorzitter.

De gemeente 's-Gravenpolder was wel niet groot, maar de werkzaamheden moesten doorgaan. Inzonderheid voor Hubregtse breidden de ambtelijke bezigheden zich uit. Naast het vele andere werk dat er te doen was, nam hij ook veelal het catechiseren voor zijn rekening. Was er iemand in de gemeente overleden, dan werd hem het leiden van de begrafenis toevertrouwd.

Op de eerste vergadering, die gehouden werd na de scheuring in de gemeenten, ontstaan doordat een gedeelte van de Bakkerianen overging naar de dolerenden, werd met algemene stemmen besloten dat Hubregtse in de gemeente te 's-Gravenpolder mocht voorgaan. Dat was op 14 september 1887. Als oefenaar was hij voor de Bakkerianen tevens de aangewezen persoon om M. Ruben als predikant te bevestigen. Dit vond plaats op 10 juli 1889. Hubregtse nam bij die gelegenheid zijn voorafpraak uit Jesaja 49:3 en als tekst Spreuken 9:1-5. Twee maanden later, op 11 september 1889, werd Hubregtse verlof gegeven in alle Bakkeriaanse gemeenten te spreken. Na het overlijden van ds. Ruben werd aan de beide oefenaars Hubregtse en G. van der Garde gevraagd of

zij zich geroepen achtten tot het predikambt. Na een bevestigend antwoord besloot de algemene vergadering op 13 september 1911, na loting, om de beide oefenaars als predikant te bevestigen. Opnieuw door loting werd beslist dat Van der Garde eerst Hubregtse bevestigen zou. Dat gebeurde op 26 november 1911 met de tekst Leviticus 10:7b. Hubregtse deed intrede met 1 Korinthe 2:2. Op 3 december bevestigde hij Van der Garde als predikant. Beiden dienden daarop volgens de beroepsbrief de gemeenten te 's-Gravenpolder, Rhenen, Terneuzen, St. Maartensdijk, Oosterland, Nieuwerkerk, Herkingen, Stad aan 't Haringvliet, 's-Gravenhage, Oud-Beijerland en Scharendijke. Tijdens de algemene vergaderingen zou ds. Hubregtse in het vervolg scriba zijn, ds. Van der Garde voorzitter.

In zijn functie van scriba deelde ds. Hubregtse de Gereformeerde Gemeenten mee na een verzoek van hun kant, dat er geen wederzijdse erkenning van de attestaties kon plaatsvinden. Verder dan het verstrekken van een bewijs van lidmaatschap wilden de Bakkerianen niet gaan. Inzake deelname aan de politiek verschilde ds. Hubregtse van zijn ambtgenoot ds. Van der Garde, die niet mee wenste te doen met de SGP. Hubregtse had hiervan echter, volgens zijn zeggen, in zijn eigen gemeente te 's-Gravenpolder "de zegeningen" gezien. Op grond van de geschiedenissen van Obadja, Sadrach, Daniël en Nicodemus; als óók op grond van de Korinthe- en de Galatenbrief, achtte Hubregtse het niet verkeerd dat gemeente- of kerkeraadsliden politiek actief waren. De meerderheid van de broeders dacht hier op 14 september 1921 toch anders over. Hubregtse heeft zich bij de gang van zaken neergelegd. Waarschijnlijk niet van harte. Er zijn geruchten geweest dat hij zich heeft willen aansluiten bij de Gereformeerde Gemeenten. Zover is het niet gekomen.

In 1922, was ds. Hubregtse "een versleten oud man, vol vuur nog in zijn preken maar verder geheel op." Op zondag 17 september 1922 preekte hij voor het laatst. Hij behandelde Zondag 37 van de Heidelbergse Catechismus. De dinsdag erna werd hij getroffen door een beroerte. Zondag 23 september 1922 is hij overleden. De begrafenis werd geleid door ouderling L. Hoekman van 's-Gravenpolder. Tegen de zin van ds. Hubregtse in was ds. Van der Garde niet uitgenodigd. Hij was wel aanwezig, maar heeft niet gesproken.

Na de dood van Hubregtse ging een gedeelte van de gemeente te 's-Gravenpolder over naar de Gereformeerde Gemeenten, samen met ouderling Hoekman en Maatje Bosman, de weduwe van Hubregtse. In haar nagelaten brieven komt de grote genade Gods in het leven van Maatje duidelijk naar voren.

Van ds. Hubregtse zijn twee preken uitgegeven. De reden dat hij die geschreven had, was omdat hij er meermalen toe verzocht was. Hubregtse was zich bewust geweest van zijn 'grote onbekwaamheid' en van het feit dat er nog zoveel goede geschriften nagelaten waren door 'onze voorvaderen', maar hij had niet durven weigeren. Uit de grond van zijn hart erkende hij "niet in de schaduw van die getrouwe Godsknechten te kunnen staan", maar, zo besloot hij, 'hoe gering mijne van God geschonken talenten ook zijn, zo is het mijn wensch en bede, om er door genade handel mee te doen en mocht het zijn eenigen voor Christus te gewinnen, het zou mij een onuitsprekelijke blijdschap zijn. Werpt uw brood uit op het water. Al schijnt het ons dikwijls toe verloren arbeid te zijn, is in dezen den aandrang voor u en mij.'

Voor het grootste deel overgenomen uit:

Leven en sterven van ds. L. Hubregtse, door I. Hubregtse. 2^e druk 1994 Den Hertog B.V. Houten.

I. Hubregtse, een kleinzoon van ds. Hubregtse, heeft het leven van zijn grootouders mooi beschreven. Als bijlage zijn opgenomen 14 brieven van weduwe M. Hubregtse-Bosman en de 2 bovengenoemde preken.

DS. ADRIAAN JANSE

Adriaan Janse werd op 24 april 1858 geboren te Meliskerke. De oudste zoon van Maarten Janse, geb. Meliskerke, 2-1-1826; overl. aldaar 27-4-1883. Hij trouwde aldaar 5-9-1857 met Willemina Jobse, geb. Meliskerke 19-1-1832; overl. aldaar 27-3-1910. Willemina was een dochter van Leintje de Korte. Leintje haar vader was Kornelis de Korte, 1733-1798, die zeer bekend is geworden door zijn gevangenschap i.v.m. de conflicten rondom de invoering van 'nieuwe' Psalmen. Adriaan was een zes jaar oudere broer van de latere Meliskerkse ouderling in de Gereformeerde Gemeente, Ary Janse.

Reeds jong werd genade in zijn hart verheerlijkt. "Wat zijn bekering betreft, was hij niet, zoals sommigen, krachtdadig uit de kroeg bekeerd en geroepen tot het ambt," aldus ds. Hegeman. Later gaf het hem zware bestrijding als hij anderen hoorde spreken over hun krachtdadige bekering (vgl. Dertien predikaties, pag. 80 en 81). Daardoor viel het hem vaak moeilijk hen te onderwijzen.

In Middelburg volgde Janse een opleiding tot onderwijzer aan de kostschool van een zekere De Man. Hoe het er op dit instituut aan toe ging, vertelt ds. Kersten: "Die De Man wist de leerstof erin te pompen'. 's Morgens bij het ontbijt begon het al. Onder het eten jaartallen opzeggen, geschiedenis bespreken. Kortom, je moest op de kostschool leren." Na zijn examen op 16 augustus 1876 werd Janse onderwijzer te Grijskerke. Kort daarop trouwde hij met Martina Janse, geboren 1 januari 1855 te Meliskerke. Het echtpaar kreeg zeven kinderen. Op Walcheren werkte Janse verder nog als onderwijzer te Serooskerke (1880) en Aagtekerke (1884).

In Aagtekerke kreeg hij ontslag vanwege zijn kerkgang bij de dolerende dominee en bij de Ledeboeriaanse oefenaar Jan Vader. De kerkenraadnotulen van de Hervormde gemeente van Aagtekerke van 4 juli 1887 vermelden uiterst sober: "Verder werd met algemene stemmen eervol ontslag gegeven tegen 1 Oct. 1887 aan den Heer Janse als hulponderw. der Chr. school." Ds. Kersten schrijft later: "Oorzaak van dat ontslag was godsdiensthaat. (...) Zonder gelegenheid te bieden zich te verantwoorden, werd Janse op straat gezet!" Oefenaar Jan Vader geeft in een van zijn brieven de toedracht als volgt weer: "Op een naburig dorp is een onderwijzer zijn ontslag aangezegd door den hervormden kerkeraad en consulent, die bestuurders zijn eener Christelijke Diakonieschool (slechts in naam), omdat hij geen gemeenschap met hun, noch met de ringpredikanten kon houden. maar de bediening bij ons en de doleerenden volgt; hij is voor den kerkeraad moeten verschijnen, waar het hem niet vergund werd zich te verantwoorden, op grond van voorwaarden waarop hij zijn betrekking had aangenomen. Hoe wreed en onbarmhartig als strenge gerechtsdienaars. Die onderwijzer is gehuwd en heeft vijf kleine kinderen, en wat het zwaarste weegt is, wij denken, dat de vreeze Gods in zijn hart geplant is door den Geest."

Bijna de gehele winter was Janse zonder werk. Soms was er geen cent in huis. Zelf vertelde hij later dat zijn vrouw dan oude kousen uitrafelde om andere met die sajete te kunnen stoppen.

Aan die bekrompen toestand kwam een einde toen hij eind februari 1888 benoemd werd aan de Gereformeerde school in de Planciusstraat te Amsterdam. Hoewel in Amsterdam verschillende doleantiegemeenten waren, kerkte Janse in de kleine, in 1888 geïnstitueerde Nederduits Gereformeerde Kerk te Sloten, zo'n acht kilometer van Amsterdam vandaan. Op verzoek van de ouderling van die gemeente sprak Janse 'na veel strijd' voor het eerst een stichtelijk woord op 3 januari 1889. Op 11 september 1889 werd hij na een onderzoek door de classis Amsterdam toegelaten als oefenaar. Nadat hij

op 18 juli 1890 als vast oefenaar werd verbonden aan Sloten, beëindigde hij per 15 september zijn onderwijsloopbaan.

Voor het predikantsexamen naar artikel 8 DKO durfde Janse zich echter niet op te geven, ondanks de daartoe gevolgde cursus. Hij voelde zich in de doleantie-kerken niet thuis. Toch bedankte hij op 27 december 1891 voor een beroep naar de Vrije Gereformeerde Gemeente te Vlaardingen. In januari 1892 maakte hij zich met 'een vijftiental toegelaten tot het Avondmaal' los van het kerkverband en vormde hij in Sloten een vrije gemeente, die hem vervolgens beriep als predikant. Door de Amsterdamse kruisdominee M. Ozinga werd Janse op 19 januari 1892 'geëxamineerd'. Op zondag 31 januari bevestigde ds. Ozinga hem als predikant van Sloten met Handelingen 8:29. Janse deed zijn intrede met 2 Korinthe 4:7. Eind 1892, - na een conflict tussen ds. Ozinga en diens bevestiger ds. A. van den Oever, - vormde Janse evenals Ozinga een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente. Samen met ds. Ozinga zocht Janse in 1893 samenwerking met andere vrije gemeenten. Met afgevaardigden van Amsterdam (Ozinga), Sloten (Janse), Ter Aar (Van Drunen), Enkhuizen, Dirksland (Makkenze) en De Lemmer werd besloten tot vereniging in een classicale vergadering. Janse werd consulent te Enkhuizen, dat na het vertrek van ds. A. Makkenze vacant was. Hoewel er geen officiële band was met de 'Verenigde Gereformeerde Gemeenten onder het kruis' rond ds. Fransen, preekte Janse ook in deze kruisgemeenten. Nog in 1893 nam Janse een beroep aan naar de tot dat verband behorende Dordts Gereformeerde Gemeente te Kampen. Hij was daar beroepen uit een drietal, waar verder de oefenaars P. Leijenhorst en H. Roelofsen deel van uitmaakten.

De algemene vergadering van de Kruisgemeenten van 14 september 1893 aanvaardde Janse en op 1 oktober werd hij te Kampen bevestigd door ds. E. Fransen. Op 19 oktober werd hij met zijn vrouw en zeven kinderen ingeschreven te Kampen, waar hij woonde aan de Vloeddijk. Janse kwam in Kampen in een oude Kruisgemeente, waar door het optreden van de vorige predikant D. Wijting en voorgangers als H. J. Snapper en ds. G. Maliepaard nogal verwarring en onenigheid geheerst had. Met de komst van Janse keerde de rust weer. De gemeente breidde uit. In de periode te Kampen kreeg Janse vele verzoeken om te preken, zowel in vrije gemeenten als in gemeenten uit het kerkverband. Als scriba en ook wel als voorzitter van de algemene vergaderingen van de Kruisgemeenten arbeidde hij aan de opbouw van het kerkelijk leven. Ds. Fransen, die vanaf het overlijden van ds. F. Meijer in 1890 de enige predikant van het kerkverband was geweest, kreeg grote waardering voor Janse: "De Heere is goed voor mij geweest door mij in mijn ouderdom een hulpe te geven die in de gemeenten een goede reuk nalaat (. . .). Het is waarlijk door kennis een arme man." Ook oefenaar Jan Vader, die Janse in zijn eigen geboorteplaats liet voorgaan, schreef met waardering over hem aan ds. Fransen: "Ik denk dat zijn dienstwerk onder dat zo zeer miskende volk zo bij u als bij ons een rieme onder het harte is, als een medehulp in de dienst bij het klimmen der jaren." Van zijn kant had Janse grote achting voor ds. Fransen. Toen Fransen moeilijkheden kreeg in het kerkverband doordat hij partij koos in de problemen die zijn oude gemeente Lisse verdeelden, bleef Janse achter hem staan. In juni 1898 leidde hij samen met ds. Roelofsen te Barneveld de begrafenis van ds. Fransen. Zijn 'voorbericht' op de door hem uitgegeven bundel brieven van ds. Fransen leverde hem zelfs een reprimande (boekencensuur) op van de algemene vergadering van 11 oktober 1899 te Opheusden!

Op dat moment stond Janse als opvolger van Fransen al bijna een jaar te Barneveld, een gemeente die hij in 1895 zelf had geïnstitueerd. Op 2 november 1898 nam Janse

afscheid van Kampen met Openbaring 7:17 en op 13 november deed hij zijn intrede te Barneveld met Johannes 3:29, na te zijn bevestigd door ds. Roelofsen met Jesaja 3:10 en 11. Met zegen arbeide Janse in de uitgestrekte Veluwe gemeente. "In grote getrouwheid mocht ds. Janse zijn arbeid in Barnevelds gemeente verrichten, waarop de geestelijke vruchten ook in de gemeente tot openbaring kwamen." In deze periode was ds. Janse samen met ds. Kersten nauw betrokken bij de voorbereiding van de vereniging met de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten. In Barneveld bestudeerde de kerkeraad onder zijn leiding de Dordtse Kerkorde. Na de vereniging kwamen de uitnodigingen tot voorgaan in de voormalige Ledeboeriaanse gemeenten. In mei 1908 nam Janse een beroep naar Terneuzen aan. Hij preekte op 2 augustus 1908 afscheid te Barneveld met Filippenzen 1:27 en een week later werd hij door ds. J. R. van Oordt in Terneuzen bevestigd. Twee jaar zou hij daar arbeiden. Een van zijn gemeenteleden schreef over die periode: "Hij was in zijn preken machtig in de Schriften en toch kinderlijk eenvoudig en besprak veel de eigenschappen. Zette de ziel echter weinig in haar gemis en preekte zelden de rechtvaardigmaking; enkel de vrucht, zodat hij vele christenen maakte. Men kon aan zijn talent horen, dat hij onderwijzer was geweest." Zelf schreef hij op 22 februari 1910: "Onder de bediening worden de arme zuchters bij wijlen verkwikt, en nog een weinig getuigenis des Geestes ontdek ik in de consciëntiën der hoorders, waardoor we nog een weinig staande blijven door verborgen ondersteuning in de verdrukking."

In het in 1907 gevormde kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten nam ds. Janse een grote plaats in. Als praeses of scriba was hij betrokken bij de leiding van verschillende synodevergaderingen. Van diverse deputaatschappen was hij rapporteur, met name inzake artikel 49 DKO, over de verhouding tot de hoge overheid en de buitenlandse kerken. Met onder anderen ds. Kersten werd hij benoemd als docent voor de opleiding van predikanten. Ds. Janse ontwierp regelingen voor de bediening van vacante gemeenten en een kerkvisitatierglement dat algemeen ingang vond. Op zondag 2 oktober 1910 werd ds. Janse voor de tweede maal door ds. Roelofsen te Barneveld bevestigd, (Jesaja 62:6 en 7). Hij deed zijn intrede met Efeze 6:19. In 1911 betrok het gezin Janse een nieuw gebouwde pastorie. In de tweede periode te Barneveld institueerde Janse een gemeente in De Beek/Uddel (1915). Ook preekte en catechiseerde hij in de buiten plaatsen van zijn gemeente, als De Valk Wekerom en Harskamp. Ook andere Gelderse gemeenten als Beekbergen, Apeldoorn, Twello en Elspeet werden door hem verzorgd. Ondanks zijn liefde voor het Veluwe volk, begon de arbeid in het uitgestrekte Veluwe gebied hem steeds zwaarder te vallen. Zijn oog was dan wel op de Heere geslagen of Die hem een kleinere gemeente zou willen toevertrouwen, waar hij zijn laatste dagen mocht doorbrengen. 'De Veluwe had zijn krachten verteerd'.

In 1915 nam ds. Janse een beroep aan naar de gemeente Tholen. Op 7 november nam hij afscheid en op 14 november werd hij daar door ds. Kersten bevestigd met Johannes 3:29. Ook in Tholen was de arbeid niet gering. Wekelijks werd aan tweehonderd personen, zowel ouderen als jongeren, catechetisch onderwijs gegeven. Het kerkgebouw onderging al spoedig uitbreiding. Waardering in deze periode blijkt uit de levensbeschrijving, van W. Baaij, die spreekt over 'die lieve eenvoudige leraar, ds. A. Janse'. Vanaf 19 augustus 1917 kon ds. Janse na een beroerte de Gemeente niet meer regelmatig dienen.

Zijn vrouw was al enige tijd ziekelijk. Op 25 mei 1918 overleed zij. Ds. Kersten schrijft: "*Zij was wel een dergenen die uit de grote verdrukking komen. Niet minder dan acht keeren nam de dood een kind dier ouders weg Vijftien kinderen schonk deze moeder:*

zeven bracht ze er groot." Met twee kinderen bleef ds. Janse achter. Toch preekte hij als hij kon, zij het vaak met gebrek. De andere keren beluisterde hij de gelezen preek. In 1919 ging hij nog 88 keer voor, in 1920 18 maal. Op 25 april van dat jaar nam hij de openbare belijdenis af. Ds. Kersten schrijft: "t Was dien dag of broeder Janse boven het stof verkeerde; en toen hij Psalm 77:7 voorlezen zou, toen overweldigden hem de bewezen goedertierenheden Gods en werden de wonderen hem te machtig. Nog eens beproefde hij het Woord en het sacrament des Heiligen Doops te bedienen. Met vrezen of hij den dienst ten einde brengen zou, hebben velen het toen aangehoord." Deze preek was de laatste. 5108 preken had hij uitgesproken.

Voor de door de arts voorgeschreven rustperiode van drie maanden om was, overleed ds. Janse op 9 juni 1920 op 62-jarige leeftijd. Op 12 juni 1920 werd hij onder zeer grote belangstelling begraven. De rouwdienst werd geleid door zijn vriend ds. H. Roelofsen. "Zalig zijn de doden die in de Heere sterven". Op het graf sprak ds. G. H. Kersten uit Psalm 37:37, "Let op den vrome en zie naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn." Ds. Fraanje, Janses opvolger te Barneveld, bepaalde de aanwezigen bij: "De weg dien God Israël leidde door de hand van Mozes, den geroepene Gods uit de braambosch."

Met ds. Janse was aan de Gereformeerde Gemeenten een bemind prediker ontvallen. Als kruisdominee uit de tijd van ds. Fransen was hij door zijn organisatievermogen en vredelievend karakter een samenbindend element geweest in de periode waarin Kruisgemeenten en Ledeboeriaanse gemeenten tot een eenheid werden. Ds. Janse liet meer dan 25 preken na.

Ds. G. H. Kersten schrijft over zijn preekstijl als volgt:

De wijze waarop hij predikte moest men gewoon zijn. Dan hinderde het niet al sprak en deed hij langzaam... Dan verstond men dat hij meer op het dagelijks leven aankwam dan wel leerde van de onderscheiden standen in het leven van het volk. Sommigen konden dat niet vatten en keerden zich dan af; hoewel anderen dat element in de prediking te meer waardeerden. Bedroefden om der bijeenkomst wil, blz. 135-140.

De levensschets van ds. A. Janse is met enkele aanvullingen overgenomen uit *Predikanten en oefenaars*, door o.a. A. Ros.

**DIAKEN L. PROVOOST
EN ZIJN KLEINZoon DS. CHR. VAN DE WOESTIJNE**

Lein Provoost geb. 21-12-1849 in een buurtschap bij de Geschieresweg, behorend onder Meliskerke; thans Aagtekerke; vrachtrijder. Overleden Domburg 27-6-1902.

Lein was een zoon van Abraham Provoost, geb. 5-4-1816 te Westkapelle; overl. 20-2-1861 te Serooskerke; en van Pieterella Zachariasse, geb. 4-5-1825 te Biggekerke. Zij was een Godzalige vrouw die ruim gestorven is. Na het overlijden van Abraham hertrouwde Pieterella met Pieter Ingelse, geb. 7-6-1821 en overl. 25-8-1906. Voor Pieter was het zijn 3^e huwelijk. Ingelse is 16 jaar oefenaar geweest in de Ledeboeriaanse Gemeente te Middelburg.

Lein was diaken in de gemeente te Meliskerke, waar oefenaar Jan Vader voorganger was. Van Lein is niets meer bekend dan dat hij tegen zijn kinderen heeft gezegd: *Of het van mijn kinderen zullen zijn, of van mijn kleinkinderen, dat kan ik niet zeggen, maar God zal er nog toebrengen uit mijn nazaten tot de gemeente die zalig zal worden, om dienst te doen in Zijn kerk.* Deze belofte is vervuld in zijn kleinzoon Christiaan van de Woestijne.

Lein was gehuwd met Maatje Marinisse, geb. Vrouwenpolder 15-8-1850; overl. 4-3-1894, Domburg.

Een van zijn dochters heette Leintje Provoost geb. Domburg, 19-1-1881; gedoopt Geref. Gemeente onder het Kruis te Meliskerke door Ds. E. Fransen. Overl. te Koudekerke, 'Der Boede', 2-2-1978. Zij was gehuwd met:

Cornelis van de Woestijne geb. 8-4-1876, Domburg; landarbeider; overl. 21-6-1950 te Domburg. [Cornelis was voor de 1^e keer met haar zuster getrouwd te Domburg, 29-3-1899 Pieterella Provoost, geb. 7-4-1876 te Middelburg; overl. te Domburg 3-6-1900.]

Uit zijn 2^e huwelijk werd Christiaan van de Woestijne geboren.

Overgenomen uit Verklaring van de Heidelbergse Catechismus, over het 5^e gebod, blz. 203, door Ds. Chr. Van de Woestijne.

Nog een enkel woord van toepassing, wij hopen kort te zijn.

Hoe staat het in ons hart met dat gezag, wat God de ouders en de overheden gegeven heeft, en onze onderwerping daaraan? Wat je lief is, nietwaar kinderen, waar je veel van houdt, daar zul je ook wel eens met je mond om vragen aan vader en moeder, en als het goed gaat ook met je hart aan de Heere, of de Heere dat werken mocht. En als je daar veel lust toe hebt, dan moet je ook aanhoudend vragen. Nietwaar, als de kinderen iets zien wat ze graag hebben willen, dan blijven ze aan de gang. Ze vragen net zo lang tot ze het krijgen. En als we dat nou eens deden ten opzichte van de ziel van vader en moeder? Kinderen, om aan God te vragen of vader en moeder genade mochten ontvangen, zou dat geen schoon onderwerp zijn voor het gebed? Om te vragen, of God je ouders wil gedenken, dat ze zonder Zijn genade dat gezag ook niet uitoefenen kunnen. Om eens te vragen voor ons zelf, of de Heere ons genade wil schenken, om ons zelf niet te misgaan, om niet ongehoorzaam te zijn. Om God niet tegen te krijgen, want daar gaat het toch om.

Een mens kan soms menen het goed te doen, en dat hij denkt: Als ik die of die maar een beetje vlei, dan heb ik het goed. En dan krijgen ze soms God tegen, en als je eerlijk bent, krijg je soms de mens tegen. Dat is mogelijk. Maar als je de Heere mee krijgt, dan heb je alles. Dan kan het een moeilijke weg zijn, maar als de Heere getuigenis geeft in je hart, gelijk de apostel zegt: "Die Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen Gods

zijn", dan word je wel eens veroordeeld, dan word je ook niet begrepen soms, en dan zul je toch ervaren, dat de Heere je achteraf gunst doet vinden.

Ouders, dragen wij onze kinderen ook wel eens op, of zeggen we alleen hoe het *moet*? Hoe ik als vader en u als moeder het hebben wil? Arme ouders, als de kinderen nooit zoveel wegen op het hart, dat ze er God voor nodig krijgen. Maar je kunt ze toch niet bekeren als je er voor bidt? Dat moet God toch geven? Als je dat gelooft, dan heb je Hem nodig. Als je werkelijk gelooft dat je jezelf niet bekeren kunt, en dat God het alleen doen kan, ook bij je kinderen, dan heb je God nodig, anders geloof je het niet. Dan *weet* je het wel, maar je *gelooft* het niet, dan is het allemaal belijdenis, en daar kun je gerust mee slapen. Als het werkelijk eens op je ziel gebonden ligt, dan kun je niet slapen. Dan zit je maar uit te kijken, wat God nu eens gaat doen, of wat God zegt. Heeft Hij wel eens tot onze ziel gesproken? Ik denk toch, dat dat wel eens voorkomt.

Ik heb mijn moeder wel eens horen vertellen van mijn grootvader, dus de vader van mijn moeder, dat hij zei tegen zijn kinderen: Of het van mijn kinderen zullen zijn, of van mijn kleinkinderen, dat kan ik niet zeggen, maar God zal er nog toebrengen uit mijn nazaten tot de gemeente die zalig zal worden, om dienst te doen in Zijn kerk. En dat is nog uitgekomen ook.

Dat heeft mijn eigen moeder mij verteld, toen ik bevestigd was als leraar in Ridderkerk. Eerder wou ze het niet zeggen, maar nu God het bevestigd had, vertelde zij het mij. Mijn grootvader diende in de kerkenraad van Meliskerke. Bij ds. Kersten heeft hij ook nog een half jaar gediend, en die gaf er een goed getuigenis van.

Ik hecht veel waarde aan het getuigenis van iemand, die geoefend is in de genade. Mijn grootvader heb ik nooit gekend, maar toch word je die betrekking in je ziel altijd gewaar als het levendig is.

Nogmaals, de ware kinderlijke gehoorzaamheid en afhankelijkheid kun je alleen maar beoefenen, al zijn wij het wel altijd verplicht, als God het geloof laat beoefenen, het zaligmakend geloof, dat door de Goddelijke liefde werkzaam is. O, dan heb je ook een hart voor je ouders en voor je grootouders.

Zie, jongeren en ouderen, wat kennen wij daar nu eens van? Want daar zal het toch op aankomen, als het eeuwigheid wordt. Ik zeg niet dat je met die vrucht je schuld betalen kunt, maar als de genade in het hart verheerlijkt mag zijn, dan zullen toch de vruchten daarvan geopenbaard moeten worden. Als je tarwe zaait op de akker, dan komt daar immers geen haver op. Onkruid kan er wel tussen komen, maar haver komt er niet op. Gods Woord zegt: Wat een mens zaait, dat zal hij ook maaien. Daarom, ook dat zaad, dat God zaait in het hart, door het zaad des Woords, bekrachtigd door de Heilige Geest, zal zich ook in de vruchten openbaren.

Dat de Heere ons daar mee begiftigen mocht, jongeren en ouderen! Wat zou mijn ziel verblijd zijn, als God je met genade mocht begiftigen! Allereerst onderworpen aan Hem, en daaruit voortvloeiende onderworpenheid overeenkomstig Gods Woord aan elkander. Dat is niet zo slecht, hoor, als je de laagste plaats voor God eens krijgt in te nemen. Dan zal de Heere wel zorgen dat het recht komt, als een mens er eens uitgezet wordt, dat hij eens gezagsdrager in de waarneming van zijn ziel af raakt.

DS. CHRISTIAAN VAN DE WOESTIJNE 1911-1988.

Christiaan van de Woestijne werd geboren op 10 mei 1911 te St. Jan ten Heere, een gehucht op Walcheren. Tot zijn 21^e jaar is hij in die omgeving gebleven en was werkzaam in de landbouw als boerenknecht. Zijn ouders behoorden tot de Ned. Hervormde Kerk. Zijn moeder was afkomstig uit De Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Meliskerke, destijds bediend door Oefenaar Jan Vader. Mede door de omgang met buren en familie kreeg hij er toch enige indrukken van dat er met een mens wat gebeuren moet in dit leven, zal het wel zijn voor de eeuwigheid. Overigens leefde hij vrij zorgeloos voort. Maar dat zou door 's Heeren voorzienigheid veranderen.

Gedreven door de grote werkloosheid in de jaren '30 begaf hij zich naar Zuid Limburg naar een oom, die daar werkzaam was bij een project ter bestrijding van de werkloosheid, n.l. het graven van het Julianakanaal. Hij probeerde daar werk te vinden en dat lukte na enige tijd. Hij bleef daar twee en een half jaar werkzaam, tot het najaar van 1934. Bij zijn oom, Jan Provoost, waar hij in de kost was, kreeg hij een oude schrijver in handen, n.l. *'De Redelijke Godsdienst'* van W. à Brakel. Het lezen van dit boek werd hem tot rijke zegen. De Heere opende zijn ogen voor de diepe ellendestaat waarin hij zich met alle mensen bevond. Dit bracht hem in de engte en in veel worstelingen aan Gods genadetroon.

In grote benauwdheid zag hij op een avond als het ware de aarde voor zich geopend en moest hij met Korach, Dathan en Abiram levend ter helle varen. In zijn angst durfde hij geen stap meer verder en riep hij tot God in benauwdheid van zijn ziel: *'Als U maar zo gewillig was als ik, maar U wilt me zeker niet hebben'*.

Daar behaagde het de Heere hem te tonen dat hij was als de verloren zoon, van zijn vader wegzwerfend en de goederen er doorbrengend om nooit meer weder te keren. Anderzijds openbaarde de Heere hem, dat Hij nu net als die vader in de gelijkenis, met open armen stond om Zijn verloren kind weder te ontvangen, maar deze had nooit gewild. Toen kreeg hij zijn eigen onwilligheid als zijn schuld over te nemen tegenover de gewilligheid Gods. Dat verbrak zijn hart.

Tegelijkertijd kreeg hij toen ook al de begeerte in zijn hart om de rijkdom van Gods genade te mogen verkondigen. Dit heeft hij echter nog enkele jaren verborgen gehouden, want die zaak was onmogelijk! Hij schaamde zich er een woord over te zeggen. Het was enkel inbeelding en hoogmoed des harten!

Toen na twee en half jaar het werk nagenoeg voltooid was, kregen de meeste arbeiders ontslag. Ook van de Woestijne kreeg zijn ontslag; en hij keerde weer terug naar Zeeland. Daar deed hij in het voorjaar van 1935 openbare belijdenis in de Gereformeerde Gemeente te Aagtekerke. Kort daarna nam hij voor het eerst deel aan het Heilig Avondmaal.

Na verschillende werkzaamheden te hebben verricht, vertrok hij in het begin van 1936 naar Cothen, bij Wijk bij Duurstede, met de bedoeling werk te vinden, daar zijn oom daar werkzaam was bij hetzelfde bedrijf dat het Julianakanaal gegraven had. Dit lukte echter niet. De Heere had hem voor Zijn kerk bestemd en leidde zijn weg naar Zeist. Daar kwam hij onder het gehoor van Ds. J. R. van Oordt, waar hij veel geestelijke lering mocht opdoen. Ook de omgang met een ervaren kind van God, bij wie hij in de kost was, was hem tot onderwijs. Urenlange gesprekken over het geestelijk leven werden gehouden.

Wat de roeping tot het leraarsambt betrof, liep het voor hem zo vast, dat hij, hoewel het voor hem onmogelijk scheen, enige vrijmoedigheid kreeg met de woorden uit 2

Korinthe 3 vers 17b: 'En waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid'. Ds. Van Oordt drong er op aan om een attest van de kerkenraad in Zeist aan te nemen, om zich vervolgens te melden voor het onderzoek bij het Curatorium van de Theologische School te Rotterdam. Ds. Fraanje was voorzitter. Deze vroeg aan Van de Woestijne of hij dominee wilde worden. *Welnee*, was het antwoord, *maar ik heb zo'n pijn in mijn buik*. "Wat is dat voor een pijn? Van de Woestijne vertelde het een en ander en besloot: *Dat voel ik en nu moeten jullie maar zeggen wat dat is*. Ds. Fraanje eindigde het gesprek: "We zullen het met dat beetje van jouw toch maar proberen". En zo werd hij tot zijn verwondering toegelaten. Zijn ouders vernamen zijn toelating tot de Theologische school uit de krant of 'Saambinder'. Zijn vader werd vijandig, maar zijn moeder gaf later van haar armoedig beetje regelmatig een gift voor de kas van de opleiding.

In de zomer van het jaar 1936 werd begonnen met het volgen van de lessen. Het was voor Van de Woestijne een grote overgang, (van jongsaf aan het buitenleven gewend), om nu in de grote stad Rotterdam alleen op een bovenkamer te studeren. De aanvechtingen waren ook groot. Meermalen had hij het voornemen de studie te laten varen. Er kon toch nooit iets van komen! Hij vertelde later wel eens hoe vaderlijk zijn leermeester, Ds. G. H. Kersten, met hem sprak en hem bemoedigde, zodat hij toch weer bleef. Ds. Kersten zei eens tegen een vriend: *Tegen sommige studenten zeg ik: je moet meer Gods volk opzoeken. Tegen Van de Woestijne hoef ik dat niet te zeggen. Tegen hem zeg ik: je moet meer studeren*. Toch voelde hij zich vaak eenzaam in de stad. Gelukkig kwam hier verandering in. Een jaar later werd de heer Dorresteyn toegelaten door de Theologische School en deze werd een boezemvriend van hem. Dagelijks zaten ze samen te studeren en konden ze hun bezwaren en moeilijkheden aan elkaar kwijt, wat voor Van de Woestijne een grote steun betekend heeft. Die band is bestendig gebleven en alleen door de dood verbroken, hoewel hij in zijn verdriet om het verlies van zijn vriend tot zijn troost kreeg te geloven , dat de liefde gebleven was en volmaakt zou blijven.

De tijd kwam aan dat hij door het Curatorium werd toegelaten om in de gemeenten een stichtelijk woord te gaan spreken. Met veel vrees heeft hij zijn eerste preek gehouden in Nieuw Beijerland in het najaar van 1938 over Jeremia 31 vers 20: 'Is niet Efraim Mij een dierbare zoon, is hij Mij niet een troetelkind?' Want sinds Ik tegen hem gesproken heb, denk Ik nog ernstiglijk aan hem; daarom rommelt Mijn ingewand over hem; Ik zal Mij zijner zekerlijk ontfermen, spreekt de HEERE'. De Heere gaf opening en dat gaf zoveel moed, dat hij meende dat het altijd zo zou gaan. In zijn verdere leven is hij er wel achtergekomen dat het een weg was van op en neer.

Na ongeveer twee jaar geproponerd te hebben werd hij beroepbaar gesteld, gelijk met zijn vriend Dorresteyn. Uit de vele beroepen nam hij, na veel strijd, het beroep van de gemeente Ridderkerk aan. Op 5 september 1940 werd hij bevestigd door zijn leermeester, ds. G. H. Kersten, met de woorden uit Jeremia 1 vers 7 en 8: 'Maar de Heere zeide tot mij: Zeg niet: Ik ben jong; want overal, waarheen Ik u zenden zal, zult gij gaan, en alles, wat Ik u gebied en zal, zult gij spreken. Vrees niet voor hun aangezicht, want Ik ben met u, om u te redden, spreekt de HEERE'. 's Avonds hield ds. Van de Woestijne zijn intredeprek uit 2 Korinthe 4 vers 5: 'Want wij prediken niet onszelven, maar Christus Jezus den Heere; en onszelven, dat wij uw dienaren zijn om Jezus' wil'.

Kort hiervoor (op 15 augustus 1940) was hij in het huwelijk getreden te Wemeldinge met Johanna Cysouw. Kerkelijk werd dit huwelijk bevestigd door Ds. G. H. Kersten uit Deuteronomium 33 vers 27a: 'De eeuwige God zij u een woning'.

Een zware slag trof de familie op 1 augustus 1942, toen een groot deel van de familie van mevr. Van de Woestijne om het leven kwam doordat een V-1 op het ouderlijk huis neerstortte. Dit waren een soort raketten, die de Duitsers afvuurden om Engeland te treffen. Zeven familieleden vonden daarbij de dood. Zeer opmerkelijk had ds. Van de Woestijne een preek voorbereid over Hebreëën 13 vers 14: 'Want wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstige'. Deze preek heeft hij gehouden op de eerstvolgende zondag na de begrafenis.

Het eerste kind uit dit huwelijk geboren, een zoontje, was een hartpatientje. Na veel zorgen moest dit kind, na vijf jaren worden afgestaan. Ds. Van de Woestijne mocht na veel zielenstrijd geloven dat de scheiding niet voor eeuwig zou zijn. Hij mocht geloven dat hij God eeuwig zou loven, ook voor die weg. Meerdere kinderen Gods gaven onafhankelijk van elkaar getuigenis van de goede hoop die ze voor dit kind kregen. Ondanks deze droevige omstandigheden en de moeilijke oorlogsjaren in Ridderkerk beleefd, heeft het echtpaar Van de Woestijne daar een genoeglijke en onvergetelijke tijd doorgebracht. De pastorie werd vaak bezocht door tal van kinderen Gods uit Ridderkerk en omgeving.

Zorgelijk waren dikwijls de omstandigheden, ook wat het eten betrof, maar de Heere zorgde ervoor dat er al die tijd weer genoeg was. In de laatste oorlogswinter, van 1944-1945 is zelfs nog een bejaarde weduwe een doorgeleid kind des Heeren, in de pastorie opgenomen, omdat ze geen eten meer had. Ze is daar gebleven tot na de bevrijding in mei 1945. De gesprekken die in die dagen zijn gevoerd, waren onvergetelijk.

Ds. Van de Woestijne kon goed wat missen. Kort na de oorlog, in 1946 kwam hij in Westkapelle preken. Dat dorp was tijdens de inundatie van de geallieerden met de grond gelijk gemaakt. Omdat het kerkgebouw gebombardeerd was kerkte de Gereformeerde Gemeente in het kerkje van de Gereformeerde Kerk. De ds. moest tweelingen dopen, Leuntje en Cornelia Westerbeke. Hij had met de mensen en de kerkenraad te doen, omdat ze zoveel verloren waren. Toen de penningmeester hem zijn traktement uitkeerde, gaf hij het spontaan terug: 'alsjeblijf, dat kunnen jullie wel gebruiken'.

De gemeente van Ridderkerk groeide inmiddels. Een nieuw kerkgebouw werd in gebruik genomen in Slikkerveer. Plannen tot uitbreiding van het kerkgebouw in Ridderkerk stonden vast, toen er een beroep kwam uit de gemeente van Barneveld. Na veel strijd heeft hij dit beroep aangenomen. Het afscheid werd gehouden op 21 maart 1950 in de Ned. Hervormde Kerk te Ridderkerk over Richteren 6 vers 14: 'Toen keerde Zich de HEERE tot hem en zeide: Ga heen in deze uw kracht en gij zult Israël uit der Midianieten hand verlossen; heb Ik u niet gezonden?'

Aansluitend werd ds. Van de Woestijne op 23 maart 1950 bevestigd te Barneveld door ds. Th. Dorresteyn met de woorden uit 1 Timotheüs 1 vers 18 en 19: 'Dit gebod beveel ik u, mijn zoon Timotheüs, dat gij naar de profetieën, die van u voorgegaan zijn, in dezelve den goeden strijd strijdt, houdende het geloof, en een goede consciëntie, welke sommigen verstoten hebbende, van het geloof schipbreuk geleden hebben.'

's Avonds hield ds. Van de Woestijne zijn intredeprek uit Psalm 119 vers 105: 'Uw woord is een lamp voor mijn voet en een licht voor mijn pad'.

Veel zijn de wederwaardigheden in Barneveld geweest. Daar de pastorie nog bewoond was door de weduwe van ds. J. Fraanje met enkele kinderen, moest het gezin van ds. Van de Woestijne, dat inmiddels vijf kinderen telde, een half jaar elders inwonen.

In 1953 had de droevige scheuring in de Gereformeerde Gemeenten plaats. Op de Generale Synode van 3 en 4 juni verlieten enkele bezwaarde ambtsdraggers de vergadering. Zij werden namens de Synode geschorst door middel van een schrijven, gedateerd 9 juni 1953. Ds. Van de Woestijne kon de Synodebesluiten niet goedkeuren. Zijn mening stak hij niet onder stoelen of banken. Het gevolg was dat de meerderheid van de kerkenraad een predikant van elders verzochten om een kerkenraadsvergadering te leiden. Tijdens die vergadering hoorde de dominee thuis wat er gaande was. Hij ging naar de consistorie. Hem werd meegedeeld dat hij geschorst werd indien hij met de Synodebesluiten niet akkoord ging. Andere zaken gaan we nu voorbij. Het gevolg was dat hij met een gedeelte van zijn gemeente, in de loop van 1953 toetrad tot de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Dit had als gevolg dat het kerkgebouw moest worden afgestaan en de pastorie verlaten werd. De eerste maanden werden de kerkdiensten gehouden in de Eierhal, welke voor dit doel gehuurd werd. Een groot bezwaar was het dat deze grote ruimte niet verwarmd kon worden. De Heere bestuurde het zo, dat de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk te Barneveld haar eigen kerkgebouw spontaan in de wintermaanden beschikbaar stelde. Daar is men gedurende twee winters samengekomen.

Het was een blijdschap toen op 28 april 1955 het nieuwe kerkgebouw in gebruik kon worden genomen. In het najaar van datzelfde jaar kwam de pastorie gereed. Nadat de oude pastorie hun ontzegd was, heeft het gezin van Ds. van de Woestijne ruim. 12 jaar aan de Amersfoortsestraat gewoond, in een huis dat door de gemeente was aangekocht.

De arbeid was veel die op de schouders van de leraar rustte. Met veel liefde en opgewektheid en meeleven van de gemeente mocht die arbeid verricht worden.

Moelijke omstandigheden bleven ook niet uit. Vele zijn de tegenspoeden der rechtvaardigen, maar uit die alle redt hen de Heere. Dat mocht ook deze leraar ondervinden.

In november 1964 kreeg Ds. Van de Woestijne een auto ongeluk, waardoor hij met zijn vrouw en dochter in het ziekenhuis te Gorinchem terecht kwam. De Heere maakte het in deze weg wel, want na 12 dagen mochten ze weer thuis komen. Het heeft wel tot het voorjaar van 1965 geduurd voordat de dominee weer op de preekstoel kwam. Veel meeleven werd in deze weg vanuit de gemeente ondervonden. Hij had vooral onder Gods volk veel vrienden, die alles voor hem over hadden en waar hij veel steun van ondervonden heeft.

De Heere heeft het welgemaakt, ook bij een breukoperatie, die hij enkele jaren later moest ondergaan. Het was in de lijdensweken en onder een predikatie over de Middelaar Die Zich gewillig overgaf om het lijden te dragen, werd hij ook gewillig gemaakt om zich over te geven aan de operatie. Tegen de chirurg heeft hij vlak voor de operatie nog gezegd: 'Ga uw gang maar, dokter! De Heere zal uw hand besturen en het zal goed gaan'. Het is ook allemaal voorspoedig verlopen.

Met veel vrees had Ds. Van de Woestijne in 1950 het beroep naar Barneveld aangenomen, waar hij de plaats moest innemen van Ds. J. Fraanje, een leraar waarvoor hij zeer veel achting had en in wiens schaduw hij niet kon staan. Bovendien was hij lichamenlijk niet sterk. Dit bracht hem vaak tot de gedachte dat hij nooit lang zijn werk in zo'n grote gemeente zou kunnen verrichten en dat hij naar Barneveld zou moeten om daar begraven te worden.

Dikwijls zijn tot sterkte en bemoediging geweest, in de 20 jaren die hij in Barneveld heeft moeten arbeiden, de woorden uit Richteren 6 vers 14: 'Ga heen in deze uw kracht en gij zult Israël uit der Midianieten hand verlossen'. De Heere heeft hem, ondanks alle tekortkomingen van zijn kant en de tegenstand die hij soms ondervond, staande gehouden.

Ds. Van de Woestijne is nooit sterk geweest. In zijn jeugd had hij al te lijden aan zenuwtoevallen. In later jaren is dit wel genezen, maar zijn zenuwgestel bleef zwak. In 1952 kreeg hij in ernstige mate difterie, wat een blijvende vernauwing van de hartspier tengevolge had. De vele arbeid in zijn grote gemeente en in de vele vakante gemeenten werd hem uiteindelijk te zwaar. Op 59 jarige leeftijd zag hij zich genoodzaakt emeritaat aan te vragen, wat hem op 15 april 1970 werd verleend.

Dit ging samen met een pijnlijke omstandigheid, die slechts kort wordt toegelicht.

Ds. Van de Woestijne had een humoristisch karakter. Hij zat vol kwinkslagen en grappen. Voor hen die hem niet gekend hebben, kunnen enkele voorbeelden tot opheldering dienen. Zo zei hij eens in een gezelschap, toen iemand iets verteld had over het bevindelijk leven: "Wij hoeven niet naar de dierentuin te gaan om een papegaai te horen".

Tegen iemand die hem regelmatig een kip bracht om een wit voetje te krijgen, zei hij: "Die kip is beter dan jij". Op een gezelschap gaf iemand aan 't eind van de avond Psalm 119: 19, Datheen, op om te zingen.

*"Wend mijn oog af maak dat ze niet en ziet,
IJdel dingen; wil die kracht in mij werken;
Dat ik in Uwe wegen ga met vliet".*

Direct reageerde hij: "Dat slaat op mij!" Zei dan maar gerust: ja; want hij wilde een eerlijk antwoord.

Nog één uit de vele voorbeelden. Na de jammerlijke scheuring in 1953 overwoog de kerkenraad een nieuwe kerk te laten bouwen. Sommige vrome mensen zeiden: "Daar kan niets van terecht komen; er komt geen paal in de grond". Toen het gebouw klaar was zei de dominee: "Er zijn vrome mensen die gezegd hebben dat er geen paal in de grond komt. En ze hebben gelijk gehad, hoor. Er is geen paal in de grond gekomen. Want de grond was zo goed er moest niet geheid worden."

Deze en meerdere dingen brachten hem tenslotte toch in problemen. Zodat een deel van de kerkenraad en de gemeente op de duur van hem vervreemden. Tenslotte bracht de kerkenraad enkele aanklachten op de classis, begin 1970. Over enkele uitspraken en manier van bezoeken afleggen werd hij voor 3 maanden geschorst. Nadat hij in de gemeente schuldbelijdenis had afgelegd, tegen het 3^e gebod, werd hij op verzoek emerituspredikant.

Tijdens de schorsing logeerde hij geruime tijd bij zijn zuster Wed. M. de Wolf- van de Woestijne te Ritthem, waar hij met dubbele banden aan verbonden was. Tegen zijn familie zei hij: "Ik kom weer op de preekstoel, dat heeft de Heere mij bekend gemaakt".

Later heeft ouderling Gerritsen van Barneveld ook wel erkend dat men in Barneveld ook schuld had gemaakt. Hij had geen vrijmoedigheid om het Heilig Avondmaal te laten bedienen, na eerst te zijn verzoend. Gerritsen zei weleens: "Over het stuk van de rechtvaardigmaking ben ik het helemaal met hem eens, maar niet altijd in de heiligmaking". Er waren meer eenvoudige kinderen Gods die dit zeiden.

Reeds tevoren was hij losgemaakt van Barneveld met de woorden uit Ezechiël 12:3. Na veel gebed werd hij op het onverwachts gewezen op de gemeente van Ochtend met de

woorden uit Psalm 132 vers 13 en 14. De Heere zou daar Zijn Naam doen wonen en hem daar toe in de ambtelijke bediening in Ochten plaatsnemen. Daar heeft hij in alle rust nog tal van jaren het Woord mogen prediken en in deze kleine gemeente dienst mogen doen, voor zover zijn krachten dit toelieten.

Na zijn 40-jarig ambtsjubileum op 5 september 1980 heeft hij het preken moeten laten. Daarna ging hij in de gemeente steeds voor in het uitspreken van de zegen en het gebed voor en na de gelezen preek.

Tijdens zijn laatste ziekte was het donker in het geestelijk leven. Het einde kwam op 12 november 1988.

Op de dag van zijn begrafenis kwam zijn familie uit Walcheren om de begrafenis bij te wonen. Zijn broer Bram ging naar de kist en bleef een poosje stil staan kijken. Daarna zei hij veelbetekenend: "Den EERE wilde hem ebbe, Die wou em è, anders adden d'r nooit hekomme!" (De HEERE wilde hem hebben, Die wou hem hebben, anders had hij er nooit gekomen!)

Onder grote belangstelling had op woensdag 16 november 1988 de begrafenis plaats te Ochten. De rouwdienst werd geleid door ds. F. Mallan met de woorden uit Psalm 73 vers 12: 'Gij zult mij leiden door Uw raad; en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen'. Op de begraafplaats spraken vervolgens ouderling L. Boone van Opheusden en ds. W. Verhoeks uit Arnemuiden, terwijl de heer P. van de Woestijne namens de familie bedankte. Op de dag van zijn begrafenis was er een bewolkte hemel. Maar terwijl de kist in het graf daalde brak de zon voor korte tijd door. De Zon der Gerechtigheid zou nu nooit meer ondergaan. *Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven!*

Door zijn nagelaten Catechismusverklaring en preken spreekt hij nog nadat hij gestorven is. Er zijn weinig preken te vinden waar de kinderen en jonge mensen zo dikwijls, boeiend en ernstig worden aangesproken.

Voor een deel overgenomen uit het jaarboek van de Gereformeerde Gemeente in Ned. 1989.

MARINUS VAN DE KETTERIJ

Marinus van de Ketterij werd op 16 april 1905 te Arnemuiden geboren. Zijn ouders waren: Cornelis van de Ketterij, geb. 25-4-1881 te Arnemuiden, zoon van Lieven van de Ketterij en Clasina Blaasse; visscher, trouwt zaterdag 20-10-1900 te Arnemuiden met Elisabeth van Belzen, geb. 19-5-1881 te Arnemuiden, d. v. Marinus van Belzen en Clasina Blaasse. Hij was de tweede zoon uit dit huwelijk. Als jongetje had hij al indrukken van dood en eeuwigheid. Zijn vader en moeder zagen dat hij al op tweejarige leeftijd soms een uur lang in een hoek van de kamer zat te bidden.

Nog voordat de kleine Marinus kon praten was hij reeds op zijn manier aan het preken. Hij ging op een verhoging in de gang staan en hield zijn "preek" die bestond uit enkele minuten brabbelen. De voorzang en het slotvers van de preek waren altijd hetzelfde nl. Ps. 42:1 De wijs kende hij goed maar de woorden niet zodat hij zong: *kij, kij, kij.....* . Vanaf die tijd werd Marinus volwaardig inwoner van Arnemuiden in die zin dat hij nu ook een voor die dorpsgemeenschap zo karakteristieke bijnaam had nl. *kij-kij*, die hij ongetwijfeld te danken had aan zijn vader die als zeer creatief op dit terrein bekend stond.

Enige jaren later zat hij eens op een kerkhof in de eenzaamheid.

Marinus vertelde later uit zijn jeugd: *"Ik weet mij nog goed te herinneren dat ik een klein zusje had van acht maanden oud. Dat kindje is in de Heere gestorven. Daar zag ik dat zusje van acht maanden haar handjes naar boven steken en zo ging de adem er uit."* Zijn zusje heette Maatje, gestorven te Arnemuiden, 4 maart 1913, 6 maanden.

Op elfjarige leeftijd moest hij met andere jongens en meisjes op het land werken: Tijdens de wandelingen daarheen liep hij dan vaak te 'preken' en te waarschuwen. Dat Marinus op het land moest werken was ongewoon voor de zoon van een visser. Zijn broers gingen op die leeftijd van maandagnacht tot vrijdagavond mee naar zee. Maar Marinus bleef thuis omdat hij een zwak gestel had. Hij kon goed leren en op voorspraak van de plaatselijke predikant vertrok hij naar Vlissingen en logerend bij zijn tante, bezocht hij het gymnasium. Daar heeft hij een moeilijke tijd gehad: hij moest niet alleen vier vreemde talen leren maar ook nog de Nederlandse taal, die voor hem als dialectspreker, op een aantal punten ook vreemd was.

Tenslotte werd het hem te zwaar en hoewel hij zelf verder wilde is hij toch op aandrang van zijn familie als medewerker op de scheepswerf de Schelde gaan werken.

Ondanks deze levensernst en ondanks een beschuldigend geweten, trok Marinus de wereld in. Dit duurde tot zijn 19^e jaar. Toen werd hij op een zondag krachtdadig in het hart gegrepen, op het moment dat hij met de fiets in de hand stond om naar het voetbalveld te gaan. Met veel nadruk klonken de woorden in zijn ziel: *"Tot hiertoe en niet verder."* Marinus durfde met niemand over zijn toestand praten. Hij moest gedurig uitroepen: "Verloren, voor eeuwig verloren." Zijn vader zei wel eens tegen hem: "M'n joen, wat is er toch mee je? Jei naebie gin vleis mi aan je lief". (M'n jongen wat is er toch met je? Je hebt bijna geen vlees meer aan je lijf.)

Op een keer liep Marinus naar 't haventje in Arnemuiden, waar hij een oude man hoorde zeggen: "Bidders met de pet op zijn de beste bidders." Hij bleef staan luisteren en vroeg de spreker na enige tijd: "Hoe weet jij eigenlijk wat er hier van binnen zit?" De man zei: "Kom morgenavond maar eens bij me op bezoek." Hij kreeg in deze oude man een vriend, die hem meenam onder de waarheid en naar Gods ware volk. Vaak liepen ze samen naar de Segeerstraatkerk in Middelburg, waar Ds. A. Verhagen predikant was.

Het behaagde de Heere met Marinus door te werken. Zelf vertelde hij hierover: "Wij waren een jongen van 24 jaar, toen wij voor God zijn ingevallen en het voor ons gans afgesneden werd. Och, wat dat was, toen wij in dat rechtsgeding betrokken werden en schuldig, schuldig waren van gebod tot gebod en van regel tot regel. Hoe de Heere als Opperrechter de vierschaar kwam te spannen in onze consciëntie en ons kwam af te snijden. Och, wij hadden ons de haren uit het hoofd willen trekken en moesten uitroepen: 'O, wee onzer dat wij zo gezondigd hebben.' Och, toen dat rechtvaardigen van het Goddelijke vonnis, dat welgevallen nemen aan de straf van onze ongerechtigheid."

Marinus trouwde op 2 oktober 1931 met Tannetje Louws. Een zorgzame vrouw en later moeder. Het jonge gezin vestigde zich in de Kerkstraat, wat nu Vogelstraat 30 is, een wijkje buiten Middelburg, tot 1941 behorend aan Koudekerke. Hij verdiende zijn brood als huisschilder.

Van de Ketterij behoorde van huis uit tot de Nederlandse Hervormde Kerk, na zijn bekering voegde hij zich bij de Gereformeerde Gemeenten. Zijn vader wilde hem laten opleiden voor dominee, maar Marinus zei: "Ik verdrink me liever, dan dominee te worden." In het volgend jaar nadat hij getrouwd was, werd hij op 27-jarige leeftijd bevestigd als ouderling. Dat werk kostte veel tijd en energie, want de gemeente was heel groot en woonde verspreid in en rond Middelburg.

Tijdens de mobilisatie in 1940 werd Van de Ketterij opgeroepen om ons land te verdedigen tegen de inval van de Duitse legers. Hij heeft gevochten op de Grebbeberg en is daarna als enige van zijn peloton teruggekeerd. Dat hij deze verschrikking zou overleven is hem tijdens de vuurgevechten door God geopenbaard met Psalm 91, 7: *"Aan uwe zijde zullen er duizend vallen en tien duizend aan uw rechterhand; tot u zal het niet genaken"*. Verder heeft hij niet verteld wat hij allemaal meegemaakt had. Het enige wat hij na thuiskomst zei was: "als je dit meemaakt ben je meer beest dan mens".

Niet lang na zijn bevestiging als ouderling gevoelde Van de Ketterij een roeping tot het leraarsambt, maar hij verzette zich hiertegen. Keetje de Visser van 'Leg-af', een zielsvriendin werd door de Heere bekend gemaakt dat Van de Ketterij dominee moest worden. Zij hield dit voor zichzelf. Maar vroeg de Heere of Hij hem dieper wilde in leiden in de verzekering en verzegeling des Geestes. Na ruim 10 jaar, in 1943, werd het voor Van de Ketterij een onhoudbare zaak. Toen hij met Keetje over zijn roeping wilde praten, zei ze: *"Ga maar zitten, dan zal ik je vertellen wat God mij bekendgemaakt heeft over je roeping."* Zij vertelde hoe ze mocht geloven dat Van de Ketterij door de Heere geroepen was om dominee te worden. *"Maar, één ding ontbreekt je nog: de verzegeling van de Heilige Geest, maar niet lang na dezen zal de Heere je die weldaad schenken. En nu kun je wel naar de kerkenraad gaan."*

Van de Ketterij kreeg een attest om onderzocht te worden door het curatorium. In de nacht die aan dit onderzoek voorafging, ontving hij de verzegeling van de Heilige Geest. Onderweg naar het curatorium, toen de Theologische School in zicht kwam, liep Van de Ketterij samen met ouderling J. de Kok uit Middelburg op een bruggetje over de Boezemsingel. Hij zei: "Laten we maar teruggaan." Met kracht klonk toen in zijn hart: "Deze vermelden van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden van de Naam onzes Gods." Van de Ketterij werd toegelaten tot de studie aan de Theologische

School. Later zei ds. G. H. Kersten eens tegen hem: "Jongen, je had elf jaar eerder moeten komen."

In juni 1947 werden de studenten Chr. van Dam, C. Hegeman, M. van de Ketterij en W. de Wit beroepbaar verklaard.

Kandidaat De Wit nam het beroep aan naar Middelburg, waar hij 17 september 1947 werd bevestigd door ds. G. H. Kersten. Bij de intrepreek sprak kandidaat Van de Ketterij hem als volgt toe:

Geliefde vriend en broeder.

Ook ik wil nog gaarne een enkel woord tot u spreken. Het is drie jaar geleden dat wij met elkander in aanraking zijn gekomen en met banden aan u verbonden werden, welke steeds meer versterkt werden. Schier wekelijks waren wij bij elkander om te leren en Gods Woord te onderzoeken. Maar, zoals u reeds hebt opgemerkt, thans worden onze wegen gescheiden nu gij de roeping naar Middelburg hebt mogen opvolgen. Wij kunnen u wel zeggen, dat de gemeente Middelburg, zowel als de kerkenraad u meevallen zal. Dat kunnen we wel zeggen omdat wij zelf enkele jaren in de kerkenraad gezeten hebben en schier elk lid bezocht hebben. En in die elf jaar moet ik zeggen, dat de gemeente meer last van mij gehad heeft, dan ik van hen.

Namens de studenten en mijzelf bidden wij u de hulp en leiding des Heiligen Geestes toe. Er is een nieuwe tijdkring voor u aangebroken nadat gij vanmiddag door Ds. Kersten bevestigd zijt geworden. De Heere mocht Zijn Goddelijke goedkeuring daarover geven, en gij mocht in Zijn hand gesteld worden tot een middel opdat nog vele zondaren mochten toegebracht worden tot de gemeente, die zalig worden. De Heere geve dat er spijze zij in Zijn huis voor dat volk dat hongerig en dorstig is naar de gerechtigheid. Daartoe mocht de Heere u zegenen en Hij stelle u in staat wekelijks in de bediening voor te gaan. Gij mocht Zijn gunst ervaren, opdat het u gedurig gegeven werde uw sterkte en steun te vinden in Hem, Die de zeven sterren in Zijn rechterhand houdt en tussen de zeven gouden kandelaren wandelt. Dit mocht veel tot uw bemoediging zijn in uw werk.

De Heere mocht ook uw vrouw hier een plaats der rust geven. En gelijk gij reeds aanhaalde de banden waarmede wij te samen verbonden waren, mochten niet gerekt maar versterkt worden als ook wij zo de Heere wil wij leven, de volgende week in dat dienstwerk zullen worden ingeleid. Wij staan aan het begin en bij ogenblikken mogen wij er iets van gevoelen: "Wie is tot deze dingen bekwaam?" Wij mochten maar veel de leiding des Heiligen Geestes en oefeningen des geloofs geschonken worden om gedurig onze noden voor God te brengen want dan zal de vrucht niet achterblijven, gelijk uw bevestiger reeds opmerkte. De preek mocht uit de nood geboren worden opdat de gemeente vertroost mocht worden, en zij die de Heere verstand van kernen gegeven heeft, mochten ons gedenken in de gebeden.

De Heere mocht ook de raad der kerk gedenken opdat gij te samen het welzijn der gemeente en de ere Gods in alles moogt beogen. Dat is ons aller wens en bede.

De kerkenraad van Vlaardingen stelde de kandidaten van Dam en Van de Ketterij op tweetal. Van Dam werd beroepen maar bedankte. Daarna werden kandidaat Van de Ketterij en ds. R. Kok op tweetal gezet. Van de Ketterij werd gekozen en nam het beroep aan. 21 andere gemeenten die hem ook beroepen hadden, werden teleurgesteld. In Vlaardingen werd hij de opvolger van ds. H. Ligtenberg.

Op 24 september 1947 werd Van de Ketterij door zijn leermeester ds. Kersten bevestigd in zijn nieuwe gemeente. De bevestiger preekte over Zacharia 2:4 en 5. De predikanten

D. L. Aangeenbrug, L. Rijksen en H. Ligtenberg namen deel aan de handoplegging. De volgende dag hield ds. Van de Ketterij zijn intrepreek over 1 Korinthe 1:24 en 25. Na de dienst volgden toespraken van ds. A. de Blois namens het curatorium, ds. H. Ligtenberg namens de classis, kandidaat C. Hegeman namens de studenten, ouderling J. de Kok namens de gemeente Middelburg en ouderling M. den Admirant namens kerkenraad en gemeente te Vlaardingen. Beide diensten werden gehouden in de Grote Kerk op de Markt.

In mei 1950 nam ds. Van de Ketterij een beroep aan van de gemeente Alblasserdam. Het was het tiende beroep in tweeënhalf jaar tijd, dat op hem was uitgebracht. Hij preekte afscheid over Hebréeën 13:8: *"Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en in der eeuwigheid."* Het thema was: *"Jezus Christus als de onveranderlijke Rots der eeuwen."* Eind september vond de intree plaats te Alblasserdam. Ds. Van de Ketterij had in deze gemeente op nieuwjaarsmorgen 1945 voor de eerste maal het Woord bediend. Tijdens deze dienst waren bijzondere banden gevallen. Als bevestiger trad op dr. C. Steenblok, die preekte over Deuteronomium 33:10 en 11a. 's Avonds hield ds. Van de Ketterij zijn intrepreek over Psalm 123:2. Na de dienst volgden toespraken van ds. Chr. van Dam namens de classis Dordrecht, ds. G. Zwerus namens de particuliere synode west, ds. W. Hage namens de synode, ds. B. Toes namens de plaatselijke kerken, ouderling M. den Admirant uit Vlaardingen en ouderling J. Vermeulen uit Alblasserdam. In zijn toespraak tot ds. Steenblok zegde ds. Van de Ketterij hem steun toe 'in zijn strijd voor de waarheid'.

Op de Generale Synode van 3 juni 1953 en daarna voltrok zich een droeve scheuring onder Gods knechten en in de gemeenten. Ds. van de Ketterij verliet met enkele anderen de vergadering. De 9^e juni 1953 werd de kerkenraad van Alblasserdam -en 3 andere kerkenraden- door het moderamen van de Generale Synode meegedeeld:

...'Uw leraar heeft de generale synode verlaten en na herhaald verzoek om weder te keren met betuiging van leedwezen, geweigerd de wettig genomen besluiten te aanvaarden. Door deze daad en de volharding er in heeft hij zich gesteld buiten het verband der kerken. U, als kerkenraad, zijt geroepen, om indien ge binnen het verband der Gereformeerde Gemeenten wenst te blijven, uw leraar de voorzetting van zijn ambtelijke werkzaamheden in uw gemeente te ontzeggen... Zo ge uw leraar toch handhaaft, stelt ge u hierdoor buiten het verband der gemeenten'...

De gemeente Alblasserdam volgde ds. Van de Ketterij en vormde met andere gemeenten het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Vanaf die tijd diende hij de groep gemeenten uit dit kerkverband. Regelmatig schreef hij meditaties in de Wachter Sions.

Daarna vond er een zeer droevige gebeurtenis plaats. Ds. Van de Ketterij viel in de zonde. Enkelen van Gods volk voelden het aan onder zijn preken dat er iets niet goed zat. Want de zalvende bediening van Gods Geest werd hem onthouden. De bevindelijke preken werden koud en de vermaningen hard. In november 1959 werd ds. Van de Ketterij uit zijn ambt ontzet, wegens overtreding van het 7^e gebod. Dit was een ingrijpende gebeurtenis voor het hele kerkverband. Ds. F. Mallan klaagde zijn diepe smart in de Wachter Sions, in een meditatie uit Psalm 51:20. *"Doe wel bij Sion naar Uw welbehagen; bouw de muren van Jeruzalem op."*

Ds. Aangeenbrug sprak er jaren later nog over tijdens de behandeling van de Heidelbergse Catechismus, over het 7^e gebod, blz. 610. Hij verwoordde deze gebeurtenis als volgt:

"Ik kan u wel gerust zeggen toen het openbaar kwam van een predikant, heb ik de hele week niet kunnen werken van droefheid, dat de Heere het toegelaten had dat die man gevallen was; een kind van God en een knecht van God en niet gewaakt."

In een kerkdienst die geleid werd door dr. Steenblok, legde Van de Ketterij openbare schuldbelijdenis af. Hij accepteerde zijn afzetting en werd medewerker op een scheepswerf. Ongeveer achttien jaren lang beleefde hij een donkere en smartelijke tijd, waarin ook verachting en smaad menigmaal zijn deel waren.

Toch bleef de band met meerderen van Gods volk bestaan. David Hage, ouderling in de Ger. Gem. in Ned. te St. Annaland, las eens een passage in 'De Toetssteen der Waare en Valsche genade', van ds. Van der Groe, over hen die in zware zonden zijn gevallen. Hage was daardoor zo versterkt in zijn hoop voor Van de Ketterij, dat hij het openlijk meedeelde aan degenen met wie hij omging. De passage staat in het 3^e Hfd. vraag 64. Ze luidt als volgt:

"Hij zal in eeuwigheid niet toelaten dat de rechtvaardige wankele, Psalm 37:39. Ja, hoewel zij schoon onder Gods aanbiddelijke toelating naderhand ook in zware zonden mochten vallen, zo zullen zij, hoe waardig zij zulks ook mochten wezen, evenwel toch uit hun gerechtvaardigden staat in Christus nooit waarlijk uitvallen of die geheel verliezen, want de wortel der rechtvaardigen zal niet bewogen worden, Spreuken 12:3, Psalm 89:33-35. Zij hebben, o alleraanbiddelijkst wonder van genade, met een onveranderlijk Verbondsgod te doen Die trouw en waarheid zal houden tot in het duizendste geslacht."

In de loop van 1978 kregen verscheidene mensen werkzaamheden met een herstel in de ambtelijke bediening. Van de Ketterij moest in die tijd een ernstige operatie ondergaan, die hem tot de rand van het graf bracht. Hij had zijn vroegere ouderling H. Bas uit Alblasterdam, die zijn zielsvriend was gebleven, zelfs al gevraagd zijn begrafenis te leiden. Tijdens dit ziekbed heeft het God behaagd alle schuld weg te nemen, zowel persoonlijk als ambtelijk. Dit werd bekendgemaakt in de harten van Gods volk. Ds. L. Gebraad bijvoorbeeld verklaarde op de kansel te St. Philipsland hoe hij op zekere nacht te geloven kreeg dat de zonden van Van de Ketterij waren weggedaan van voor Gods aangezicht.

Ook ds. Joh. van der Poel uit Ede wist van deze geloofswerkzaamheden. Hij schreef in zijn kerkblad: "Ik belde onze oude vriend ds. Aangeenbrug op en zei: 'Ik ben voornemens naar het ziekenhuis te gaan, waar één van de grootste zondaren van alle rechtsvervolging is ontslagen door de dood van Emmanuël.' Hij zei: 'Ik ga mee.' Ik belde ds. Smits op, die ook graag mee wilde. (...) Toen wij bij het ziekenkamertje kwamen, zat daar Herman Bas. We hebben toen een uur kerk in het ziekenhuis gehad. Toen de kerk uitging hebben we staande gezongen Psalm 118:9:

*"De Heere wou mij wil hard kastijden,
maar stortte mij niet in de dood."*

In die tijd werd ook mevrouw Van de Ketterij ernstig ziek. Het gezin Van de Ketterij kreeg in juni 1978 onderdak bij de familie C. den Breejen in Woudrichem.

Daar bezocht zijn vriend Joost Oreel en enkele vrienden uit Middelburg hem op 3 juni 1978. De dominee vertelde tegen Joost, zo plat Arnemuidens als het maar kon, wat hij de laatste tijd meegemaakt had. Hij sprak over zijn diepe val, over een hel die hij 19 jaar omgedragen had in zijn gemoed. Maar ook van de opzoekende liefde van de trouwe Verbondsgod.

"Enkele maanden geleden openbaarde zich een kwaal in mijn ingewanden waarvan ik dacht dat die mij naar het graf zou slepen. Maar de Heere kwam over en openbaarde Zichzelf in Zijn liefde, genade, en barmhartigheid, die oneindig groot zijn over Zijn schuldig erfdeel. De Heere heeft de schuld en de schande zo schoontjes van mij afgespoeld dat ik wel zou kunnen preken. Al de smaad heeft de Heere van mij weggenomen. Eens nam de Heere mij mee, in de geest, op een hoge berg. Daar zag ik in de diepte de arme mensen liggen. Een afschuwelijk gezicht. Zeer vreselijk. Toen zei de Heere: *uit zo'n grote nood en dood heb ik je nu verlost en nu ben je Mijn kind en zult dat eeuwig blijven*. Ik heb ook gelezen in Van der Groe, uit de Toetssteen, over degenen die in de zonde zijn gevallen. Die man beschrijft dat God hen uit de zwaarste vallen weer op zal richten.

'Dominee Smits kwam bij mij. Hij zei: "ik had u wel bij ons willen hebben om te preken, maar je hoort bij de uitgetreden." Ds. Aangeenbrug heeft tegen me gezegd: "Ik heb al een tekst voor je bevestiging." Maar zelf voel ik mij veel aangetrokken tot de Oud Gereformeerde Gemeenten. Maar ik zou bij de anderen toch ook wel de minste willen wezen, doch ik sta voor een muur van de onmogelijkheid. We hebben allen schuld gemaakt en moeten allen van onze hoogten worden afgetrokken.'

Over het uitwendig leven zei hij: "De Heere maakt het nog zo goed, voor m'n kosten heb ik niet te zorgen. Ik leve uit de kurve zonder zurge". (Ik leef uit de korf zonder zorg.) Een uitdrukking die ze vroeger op Walcheren gebruikten om de trouwe zorg des Heeren in de Voorzienigheid uit te drukken.

Een maand later, op 6 juli, overleed mevrouw Van de Ketterij. Ds. C. Smits leidde haar begrafenis.

Predikant in de Oud Gereformeerde Gemeenten.

Op 18 juli meldde de heer Van de Ketterij zich op een vergadering van de commissie van onderzoek van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. "Op deze vergadering heeft hij getuigenis gegeven van de velerlei ontfermingen Gods over hem; een getuigenis waarin de deugden Gods doorblonken." Van de Ketterij kreeg vrijheid in alle gemeenten te spreken. Hij werd beroepen door de gemeenten Oosterland, Doorn en Urk. Een bijzondere synode, gehouden op zaterdag 4 november 1978 te Ede, hechtte haar goedkeuring aan de overkomst van Van de Ketterij naar de vissersplaats Urk.

Op 21 november van dat jaar huwde hij met Cornelia Adriana Alderliesten uit Alblasserdam. Op 25 november werd hij bevestigd in de gemeente Urk. Ds. Joh. van der Poel preekte bij die gelegenheid over Lukas 24:47. De intrepreek van ds. Van de Ketterij was uit Galaten 6:16.

Het beroep en de bevestiging van ds. Van de Ketterij werden in Urk niet door alle kerkenraadsleden geaccepteerd. Sommigen bleven liever vacant en besloten met een gedeelte van de gemeenteleden zich los te maken van het kerkverband. Zij namen contact op met de Gereformeerde Gemeenten in Ned. en werden als gemeente tot het kerkverband opgenomen.

Op 14 november 1981 leidde hij met ds. Du Marchie van Voorthuysen de begrafenis van ds. Joh. van der Poel te Ede. In januari 1982 werd hij hoofdredacteur van het landelijk Kerkblad. Op 15 april 1982 nam hij in Kinderdijk deel aan de handoplegging van ds. A.P. van der Meer. Op 22 maart 1986 leidde hij de rouwdienst van ds. E. du Marchie van Voorthuysen. Eind 1986 was ds. Van de Ketterij enige tijd verhinderd zijn dienst waar te nemen. Vanaf februari 1988 gaf hij de proponenten T. Klok uit Harskamp

en D. Monster uit Puttershoek eenvoudig onderwijs. De lessen waren niet alleen theoretisch van aard, maar er lag ook bevinding in van iemand die geleerd had te sterven aan zichzelf.

Op zondag 26 juni hield hij zijn laatste preek, waarna zijn gezondheid zeer verslechterde. Voor zijn heengaan mocht hij de beide studenten zegenende de Heere overgeven.

Ongeveer een week voor zijn overlijden was hij ruim gesteld en mocht hij beleven wat ds. Smytegelt zegt in één van zijn preken: "En dan mogen ze op hun sterfbed nog wel eens in den hemel blikken." Toen ds. Van de Ketterij hierover wilde vertellen, kon hij alleen maar stamelen: "*Die heiligheid, die heiligheid.*"

Op maandag 12 september overleed ds. Van de Ketterij.

De begrafenis vond plaats op vrijdag 16 september te Urk en werd geleid door ds. A. van der Meer, terwijl in de Christelijke Gereformeerde Kerk "De Schuilplaats" werd gesproken door ds. A.D. Muilwijk. Ook de heer Monster hield een toespraak. Deze herinnerde aan een uitspraak van Ds. Van de Ketterij: "Als ik zal sterven, zal Urk zeker vijf meter omhoog rijzen." Hij bedoelde hiermee, welk een zwaar zondaar hij was.

De heer S. M. Bolier, schoonzoon van de overledene, sprak namens de familie een dankwoord.

Op de begraafplaats hield ds. W. Kamp een toespraak over Psalm 45:16, "*Zij zullen geleid worden met alle blijdschap en verheuging, zij zullen ingaan in des Konings paleis.*"

Voor een gedeelte overgenomen uit *Predikanten en Oefenaars*.

Aangevuld met mededelingen van zijn zoon.

10. MEVR. A. A. VERMERRIS-GEUZE

Afkomst

Adriana Arendje Geuze werd geboren op 16 oktober 1902 te Ritthem. Zij was een dochter van Adriaan Arend Geuze, geb. 17-01-1861 te Scherpenisse, zoon van Dirk Geuze en Elisabeth Hartog, landbouwersknecht, 22 jaar trouwt te Scherpenisse op 5-4-1883 met Jobje Duijnhouwer, 21 j. geb. 16-8-1861 te Scherpenisse, d. v. Dirk Cornelis Duijnhouwer en Jobje op den Brouw.

Het echtpaar Geuze kreeg 17 kinderen, waarvan 1 levenloos. De 3 oudsten zijn geboren te Scherpenisse. Het 3^e kind, de oudste zoon, Dirk Matthijs is geboren 11-1-1887. Vader Geuze was veldwachter. Nadat Geuze overgeplaatst werd, ca. 1888/1889, werd Cornelia W. D. geboren op 2-1-1890 te Vlissingen. Al de anderen zijn te Ritthem geboren. De familie woonde in de dorpskern, schuin tegenover de ingang van de Nederlands Hervormde kerk. Geuze was dikwijls van huis. 1 dag per jaar nam hij vakantie. Dan ging hij met zijn kinderen naar het strand. Vader Geuze was een echte veldwachter. Toezicht houden op orde en regel. Dat deed hij zowel in zijn beroep als thuis. Het gezin behoorde bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg.

Eén van de zonen uit het gezin was Matthijs Dirk Geuze, geb. 30-10-1891 en overleden 23-9-1972. Hij is 1 jaar diaken geweest, (1944-1945) en daarna 21 jaar ouderling in de Gereformeerde Gemeente te Middelburg. Zijn karakter had schijnbaar wat overeenstemming met dat van zijn vader. Hij was streng, toch kon hij wat het genadeleven betreft, ook erg teer en gunnend zijn. Een andere zoon was Dirk Matthijs, die eveneens geruime tijd ouderling geweest is in de Gereformeerde Gemeente te Middelburg.

Gezin van Geuze te Middelburg

Na zijn pensionering, ca. 1926 verhuisde Geuze naar Middelburg. Hij woonde aan de Nieuwe Vlissingeweg tot zijn overlijden 15-5-1932. Het gezin kerkte bij ds. Verhagen, die te Middelburg stond van 17-4-1921 tot 27-5-1942. Maar Geuze kon het niet met hem vinden.

In zo'n gezin waar de bevindelijke waarheid ernstig genomen werd, groeide Jaan Geuze op. Hoewel ze toen in de wereld en in zorgeloosheid leefde heeft dit toch zijn sporen nagelaten.

In haar kinder- en jeugd jaren ging Jaan met haar ouders mee van Ritthem naar de Gereformeerde Gemeente te Middelburg, in de Segeersstraat. De mensen die uit de wijde omgeving kwamen namen brood mee en aten samen in het aangrenzend woonhuisje van wed. Ingelse. Zij heette **Adriana Overdorp**, Pieter Ingelse zijn 4^e vrouw. Johannes (Jan) Ingelse, getrouwd met **Janna Meertens** woonde in hetzelfde huisje. Het was een herberg van Gods volk. Daar hoorde Jaan veel gesprekken over het leven van Gods kinderen, waarvan ze later nog heel wat dingen kon herinneren.

Adriana kreeg verkering met Abraham Vermerris, geboren 28 januari 1901, zoon van Adriaan Vermerris en Dina Borns. Bram was politieagent in Rilland. Minstens 3 zussen trouwden met iemand die bij de politie diende. Dat kwam natuurlijk door de contacten

met hun vader. Bram Vermerris vroeg Jaan in de 'Bomvrije toren', op de Boulevard te Vlissingen.

Na hun trouwen, ongeveer 1930, ging het jonge echtpaar wonen in Velsen. Vermerris werd Opperwachtmeester. Omdat er geen Gereformeerde Gemeente was, werden ze lid in de Christelijke Gereformeerde kerk.

Omdat het overige van haar leven buiten Walcheren plaats vond, en het de bedoeling van deze serie brochures is om vooral de mensen van Walcheren te beschrijven, geven we van haar overige leven slechts enkele mededelingen weer, beschreven door Mevr. De Vreugd-Mol te Ederveen.

"Mijn man en ik hebben mevrouw Vermerris goed gekend. Meer dan twintig jaar hebben we het voorrecht gehad om met haar om te mogen gaan. Ook haar man hebben we nog goed gekend. Het was een pittig mannetje met karakter en had nog een beter geheugen dan mevrouw Vermerris zelf. Samen hebben ze veel uit hun leven verteld: we zullen proberen om er iets over te schrijven, zo goed als we kunnen.

Enkele maanden na haar trouwdag ging de Heere in haar ziel werken. Ze had het uitwendig goed: een mooi huis, mooie meubels, haar man een goede baan en toch kwam er een leegte, een gemis in haar ziel. Mevrouw Vermerris (Adriana) miste haar vader, zijn vermaningen en gesprekken, het godsdienstige leven van haar ouderlijk thuis. In Velsen, waar zij en haar man woonden, konden ze ook niet onder de waarheid opgaan, er was daar geen Gereformeerde Gemeente. Op aanraden van haar vader ging het echtpaar Vermerris naar de Chr. Ger. Kerk, maar dat was toch niet zoals thuis.

Bekering

Op een morgen stond Adriana voor de spiegel om krulspelden in haar haren te doen. Ze zei er zelf van: "Ik was een werelds en modern vrouwtje." Toen klonk er achter haar een stem: "Wie de zonde belijdt en laat, dien zal barmhartigheid geschieden." Het was zo duidelijk, dat Adriana Vermerris achterom keek of er iemand was, die dit tegen haar zei, maar niemand ziende ging ze toch weer verder met haar krulspelden. De morgen daarop herhaalde het zich. Nu begon Adriana's geweten te spreken en toen het de derde morgen weer gebeurde, rolde ze haar krulspelden in een krant en gooide het hele zaakje in de vuilnisbak. Zo gebeurde het ook met een borduurwerk. Daar zette ze haar hele hart op. Toen kwamen die woorden tot haar, "En wordt de wereld niet gelijkvormig, maar wordt veranderd door de vernieuwing uw gemoeds." Zelfs zei ze ervan dat deze dingen nog behoorden tot de consciëntie overtuigingen.

Op een nacht kreeg ze die woorden: "*Ontwaakt gij die slaapt en staat op uit de doden.*" En daar viel de slag. Van toen af had de hete wereld voor Adriana Vermerris geen waarde meer. Ze kreeg de schuldbrief thuis en schreide hele dagen over haar zonden. Ze werd gezet in haar Godsgemis, die grote droefheid naar God. "Dat is erger dan de dood", zei ze, dat is erger dan dat je je man, vrouw of kind moet missen. 's Nachts deed ze een klein zakdoekje in haar mond, opdat haar man die vroeg op moest, haar snikken niet zou horen, en zou kunnen slapen. Haar man hoorde het echter wel en begreep nog eerder dan zichzelf wat er aan de hand was. Hij dacht, "houd maar stil; de Heere is bezig om mijn vrouw te bekeren."

Hij werd ook niet opstandig, maar leefde hartelijk met zijn vrouw mee. Adriana vroeg aan haar vader om oude schrijvers. Haar vader stuurde haar, 'de oefeningen van Wulfert Floor!' Uit Wulfert Floor was het ook dat Adriana haar eerste bemoediging kreeg.

Het was tijdens een voetbalwedstrijd bij hen in de buurt. Meneer Vermerris, die politieagent was, moest er heen om de orde te handhaven en zijn vrouw bleef alleen thuis. In haar ziel ging alles vast lopen, ze raakte uitgewerkt. Ze had geen voeten meer

om te gaan en haar handen waren te lam om nog te kunnen arbeiden. Het gejuich van de mensen op het voetbalveld drong door tot in haar huis en het was of de hel in haar ziel losbrak. In deze nare zielstoestand pakte ze het boek van Wulfert Floor, wat ze van haar vader gekregen had met de verzuchting of er voor haar nog iets in mocht staan. Ze sloeg het boek open en het eerste wat ze las was: 'Hebt u lamme handen, dat de Heere uw lamme handen maar mocht bearbeiten, om te kloppen aan het poortje van vrije genade'. Toen kon het voor mevrouw Vermerris nog en kreeg haar ziel verademing.

Daarna ging de Heere verder doorwerken in haar ziel. Er kwam een moment dat het onmogelijk voor haar werd om zalig te worden. Van Gods kant kon het niet, want God kan van Zijn Recht niet afstaan en van s' mensen kant ook niet meer. Toen kwam mevrouw Vermerris in een dodelijk tijdsgewricht en heeft ze van kamer in kamer gelopen. Ze voelde Gods toorn over haar zonden en het ging eeuwigheid worden. Elk ogenblik dacht ze dat de aarde zich openen zou en dat ze met Korach, Dathan en Abiram levend ter helle zou varen. Uiteindelijk begaven haar krachten het en viel ze languit over de grond. Toen steeg het uit haar ziel omhoog: "*En dat rechtvaardig!*" Ze kon het niet meer zeggen, haar hele gezicht was verstijfd vanwege haar zielsangst. "Het is wat", zei ze, "om de eeuwigheid voor ogen te zien, dat wordt dan werkelijkheid." Maar met die woorden, '*En dat rechtvaardig*', mocht ze God in Zijn Recht toevallen. Het werd daarna stil in haar ziel, de storm bedaarde en toen kreeg ze die woorden: "Genade is uitgestort op Zijne lippen." De Heere Jezus werd aan haar ziel geopenbaard en de Weg der ontkoming ontsloten. Ze heeft toen uit mogen roepen: "Al wat aan Hem is, is gans begeerlijk en Hij is blank en rood en draagt een banier boven tienduizend." Ze heeft de Koning gezien in Zijn schoonheid en ze zei: "of ik van de hel in de hemel kwam." Ze heeft bijna een jaar lang in die liefde mogen delen en daarna nog een jaar op de vrucht. Zo zei ze: "Toen was die Heere Jezus allang weg."

In die tijd ging het echtpaar Vermerris bij ds. Ligtenberg kerken, die te Lisse stond. Van Velsen naar Lisse was een heel eind, daarom kocht meneer Vermerris een autootje. Die werd alleen gebruik om naar de kerk te gaan, voor de rest stond de auto de hele week voor de deur. 's Zondags bleef het echtpaar tussen de kerkdiensten over in de consistorie en namen dan zelf brood mee. Van de koster en zijn vrouw kregen ze s' middags een kopje thee. Verder was er in de gemeente niemand die hen kende. Later is dat wel anders geworden en kreeg vrouw Vermerris meer bekendheid onder Gods volk in Lisse, vooral ouderling Scholte werd een dierbare vriend van haar.

In het begin van haar overtuigingsweg en verlegenheid kreeg Mevr. Vermerris meelevens van de plaatselijke predikant. Maar hij begreep haar zielsnood niet. Hij probeerde haar te troosten en 'de handen op te leggen'. Maar ze had iets anders nodig. Het onderwijs wat ze zo nodig had kreeg ze korte tijd later. In de Gereformeerde Gemeente te Lisse was ds. H. Ligtenberg bevestigd op 5-9-1934. Uit de wijde omgeving kwamen de mensen onder zijn gehoor. Adriana ging met haar man ook bij hem naar kerk en werd daar lid.

Ds. Ligtenberg was gewoon om de standen van het geestelijk leven heel uitvoerig uiteen te zetten. Op een keer zei hij in z'n preek: "Vóór de ontsluiting van de Weg kan het nog alle kanten op." Adriana kwam hiermee in grote engte uit vrees voor zelfbedrog. Enkele weken later preekte ds. Ligtenberg in Hoofddorp. Daar ging Adriana heen. De dominee zei: "Ik heb in Lisse gezegd dat het vóór de ontsluiting van de Weg der Zaligheid nog alle kanten op kan, nu zal ik vanavond de Weg van ontsluiting gaan verklaren." Voor

Adriana was het onvergetelijk. Er werd op de daken verkondigd wat er in de binnenkamer was omgegaan.

Onvergetelijk werd ook haar eerste gang ten avondmaal, nadat de Heere Jezus Zich aan haar ziel geopenbaard had. Eerder had ze nooit vrijmoedigheid gehad om aan te gaan, maar nu kon ze niet ontkennen dat er iets in haar ziel gebeurd was, waardoor ze niet meer kon blijven zitten of ze zou de Heere Jezus verloochenen. Maar zag ze op haar zondigheid en onwaardigheid, dan durfde ze niet aan te gaan. Te moeten en niet te kunnen. Zo werd ze in de week van voorbereiding geslingerd en geschud. In die toestand kreeg ze deze woorden, "maar op dezen zal Ik zien, op den arme en verslagene van geest en die voor Mijn woord beeft." (Jesaja 66 vers 2b)

Dadelijk pakte mevrouw Vermerris haar Bijbel om te zien waar dat stond. Maar hoe ze ook zocht, ze kon het nergens vinden, die hele week van voorbereiding niet. De satan maakte haar wijs dat het helemaal niet in de Bijbel stond en alles maar inbeelding van haar was. En zo bestreden ging ze nu 's zondags aan de arm van haar man naar de kerk. Toen ze de trap op klom, die naar de kerkdeuren leidde, zei ze tegen haar man: "Ik ben niet waardig dat ik de trappen van de kerk beklim." Toen ze in de kerk zaten, kwam ouderling Scholte voor de lessenaar. Hij gaf op te lezen Jesaja 66 en daar hoorde mevrouw Vermerris de woorden waar ze de hele week naar gezocht had. 'Op deze zal ik zien, op den arme en verslagene van geest en die voor Mijn woord beeft'. En ds. Ligtenberg nam ze als tekst. Wat een wonder! Haar hele ziel werd verklaard. In het nodigen zei ds. Ligtenberg nog onder meer: "Zijn er nog zulke zielen die vanmorgen gezegd hebben; ik ben niet waardig om de trappen van de kerk te beklimmen?" Mevrouw Vermerris voelde wel dat ze niet mocht blijven zitten en toen ze vanwege haar onwaardigheid niet aandurfde, kreeg ze die woorden: "Eet want de weg zou voor u teveel zijn." Met schroom naderde ze nu de tafel. Ds. Ligtenberg zag haar komen en zei: "Al komen ze ook van verre landen, hun harten smelten ineen." Dit omdat ze helemaal uit Velsen kwam.

Voor mevrouw Vermerris werd het een onvergetelijke ure en voor nog twee van Gods volk, die dezelfde woorden gehad hadden als zij uit Jesaja 66. Was op mevrouw Vermerris vooral het eerste gedeelte, 'op dezen zal Ik zien op den arme', van toepassing, die andere twee kinderen Gods waren meer werkzaam geweest met het vervolg van de tekst, 'en verslagene van geest en die voor Mijn woord beeft'. Zo gaf ds. Ligtenberg elk het zijne en werkte Gods geest nog krachtig in die tijd, waar we nu in deze tijd wel jaloers op kunnen zijn.

Daarna is de Heere alles in haar ziel af gaan breken en kwam mevrouw Vermerris in onbekende en onbegrepen wegen. Ze moest er zo diep doorheen dat de gesteldheid van haar ziel zijn weerslag had op haar lichaam. Ze werd ziek en kwam ten laatste terecht in sanatorium Sonnevand te Nunspeet. Hoe de Heere daar haar ziel heeft gered, heeft mevrouw Vermerris beschreven in een van haar brieven. De Heere heeft met haar doorgewerkt, ze heeft mogen zeggen; 'Abba Vader' en als een kind mogen wandelen aan de hand haars Vaders.

Veel heeft ze van de Heere geleerd, maar kon er geen bekeerde vrouw mee worden. Ze was arm in zichzelf. Toen ze bij een bevriende familie gelogeed was en de gastvrouw vroeg of ze eens wat uit haar leven wilde vertellen zei ze: "Ach mensen, ik ben maar een arme zondares en verder kan ik het niet brengen."

Aan een man die vroeg of ze haar bekering wilde vertellen zei ze: "Ach man, ik ben onbekeerd en moet dat dagelijks inleven."

Einde citaat Mevr. De Vreugd.

Verdere levensloop

Nadat vader Geuze overleden was viel zijn vrouw, die in alles op hem steunde, in diepe neerslachtigheid. Zij kwam inwonen bij haar dochter, maar stierf in de wanhoop, 17-1-1935 te Velsen. Mevr. Vermerris is daar altijd mee aangevallen door de vijand dat het haar ook zo zou overkomen.

Het echtpaar Vermerris kreeg geen kinderen. Dit was hun beiden tot droefheid. Ze hebben tenslotte nog een kind geadopteerd. Maar dat werd ook een teleurstelling.

Uit de oorlogsjaren is weinig bekend van Mevr. Vermerris. Ze leefde toen in haar bekommerde toestand. In 1949 begon de Heere met haar door te werken. In die tijd werd zij verpleegd in sanatorium Sonnevand. In een van haar brieven heeft ze geschreven dat alles buiten Christus afgesneden werd. Ze werd voor het gericht geplaatst. 's Avonds bracht ds. Adr. van Stuijvenberg (hij stond in Nunspeet van 1948-1954) haar nog een bezoek. Hij voelde het aan dat de Heere met haar ging doorwerken. In de vroege morgen van de volgende dag is dat ook gebeurd. Heel vroeg bezocht ds. Van Stuijvenberg haar. Zij kon toen vertellen wat God aan haar ziel gedaan had. Eens kreeg ze in een verslagen toestand werkzaamheden met de borstlap van de hogepriester onder het Oude Verbond. Haar gemaakte schuld kon ze bij de grote Hogepriester in de hemel kwijt. Ze zag zichzelf als een van de minste van Gods volk. Daarop kreeg ze inzicht, dat de naam van Benjamin ook op de borstlap gegraveerd was. De Heilige Geest verzegelde Zijn werk hiermee in haar ziel.

Toen Vermerris gepensioneerd werd op 55 jarige leeftijd verhuisde het echtpaar naar Rhenen, ongeveer 1956. Zij sloten zich aan bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Veel vriendschap hadden ze van de oude ouderling Bertus Dekker te Vriezenveen.

Ongeveer 1973 verhuisden ze naar Veenendaal. Daar stond ds. A. Wink. Gedurende enkel jaren had Mevr. Vermerris regelmatig contact met hem en kreeg ze onderwijs uit zijn preken. Maar ze deed enkel droevige ontdekkingen en dat bracht een scheiding. Het gaf haar zielsworstelingen bij de Heere, Die haar onderwijs gaf. De kerkelijke scheuring in 1980 kwam voor haar dan ook niet meer onverwachts.

Rond 1977 vertrokken zij naar het Bejaardenhuis "Winterdijk" te Gouda. Na enkele jaren overleed Vermerris. Op zijn rouwcirculaire staat vermeld:

Tot onze diepe droefheid heeft de Heere van ons weggenomen mijn geliefde en zorgzame man, broer, zwager en oom,

ABRAHAM VERMERRIS

Op de leeftijd van 79 jaar.

Gouda, 14 september 1980.

Na het sterven van haar man werd ze eigenlijk een beetje stuurloos. Rond 1984 verhuisde Mevr. Vermerris naar Doorn, in een particulier bejaardentehuis.

Niet lang daarna ging ze naar Aalsmeer, waar ze bij fam. Van Zijverden onderdak kreeg.

Daarna vertrok ze naar Achterberg, bij fam. Van de Bosch.

Tenslotte verhuisde ze in 1986 naar Barneveld. Daar werd ze inwonend bij Mevr. E. Huigenbos, die als weduwe met haar broer samenwoonde. Ze voelde zich daar helemaal thuis en werd met liefde verzorgd tot haar dood, 25 april 1995.

In de Gereformeerde Gemeente in Ned. te Barneveld stond ds. A. van Straalen. Mevr. Vermerris stond wel achter hem wat de afsnijdende leer betrof, maar zijn ruwe manier van spreken en handelen trok haar niet aan. Overigens konden ze elkaar wel aan. Op een keer kwam de dominee bij haar. Spontaan vertelde ze haar zielslegering en wat ze bij hem miste. Even spontaan antwoordde de dominee: *'Je bent een ondeugende vrouw'*. Toch bleef er een verschil over de openbaring van Christus en de tere zielswerkzaamheden die er mee samengaan. Mevr. Vermerris was wars van wettische gestalten en eigengerechtigheid. Maar de werkzaamheden omtrent Christus wilde zij niet als wettisch bestempelen, want die vloeien voort uit de liefde. Al is het waar dat iemand er als grond op kan rusten, en dan wordt het een wettisch werk. Veel minder mag men de tere zielsworstelingen veroordelen van een kind van God die in de vreze Gods leeft.

Op haar oude dag vereenzaamde zij in het kerkelijk leven. Ook werd ze niet meer begrepen in haar zielslegering. Zij was ernstig over de waarheid, nauwgezet in haar leven en scherp in haar visie omtrent anderen. Daar haar vurig karakter kon ze wel eens scherp veroordelen. Dat was jammer, want zoiets laat vanzelf een verkeerde indruk achter. Toch waren er mensen die haar hoogachten en liefhadden vanwege Gods werk in haar verheerlijkt. Maar ze was er afkerig van om geëerd te worden. Een voorbeeld kan dit nog verduidelijken.

Enkele vrienden die regelmatig een gezelschap bezochten, nodigden haar uit om ook te komen om daar onderwijs te geven in de oefeningen van het geestelijk leven. Ze bracht dit voor de Heere en werd erbij bepaald: *"Israël zal alleen wonen."* Dit was voor haar genoeg, de bedoeling was duidelijk. In het middelpunt van een gezelschap geplaatst te worden zou haar in de hoogte brengen. Wèl zei ze tot haar vrienden: 'als er mensen willen komen om onderwijs, of om iets te vragen mogen ze gerust langs komen. Niemand wordt weggestuurd.'

Maar de meeste mensen kwamen niet. Dat was jammer, want het zou voor sommigen zo nuttig geweest zijn om teruggezet te worden in hun geestelijke ligging, vanwege het vele doervloeien, ook onder Gods volk.

Verder is het niet nodig uit haar innerlijk leven iets mee te delen. Ook niet uit de diepe smart die ze omdroeg vanwege de zeer droevige toestand waarin de kerk zich bevindt. Uit enkele brieven die ze geschreven heeft, kan haar zielslegering en worsteling aan de genadetroon duidelijk opgemerkt worden.

De brieven zijn geschreven aan een Walcherse familie, zodat ze binnen het bestek van deze brochure beschouwd kunnen worden.

Wij besluiten dit overzicht met de mededelingen van Mevr. De Vreugd:

"Toen haar man was overleden, is mevrouw Vermerris gaan zwerven. Ze kon haar draai niet meer vinden en heeft toen op verschillende adressen gewoond, waar ze ook allemaal weer vandaan moest. Tenslotte wist ze niet meer waar ze heen moest en legde ze haar nood voor de Heere neer. Ze kreeg toen die woorden: 'Hij zorgt voor hen en voor hun goed'.

Een vriendin van haar, een kind van God uit S. was erg met haar toestaan begaan en zuchtte voor haar tot God en kreeg toen die woorden: 'Ziet, ik heb een weduwe geboden

dat die haar onderhoude'. Op wonderlijke wijze kreeg ze toen een zit- en slaapkamer bij de weduwe Huigenbos te Barneveld, waar ze tot haar dood toe heeft gewoond.

Mevrouw Vermerris was erg op zichzelf. Ze ging weinig uit logeren en was bijna altijd thuis. Ze had niet veel kennissen en mensen om zich heen, maar wel een kleine kring van trouwe vrienden, die haar tot haar dood toe regelmatig opzochten. Ook waren daar van Gods volk nog onder, met name ouderling Van Leeuwen uit Leiden. (Hij woonde de laatste levensjaren in Huize Winterdijk te Gouda)

Van de eerste maal dat mevrouw Vermerris, Van Leeuwen ontmoette zijn we getuigen geweest. Ze hadden van elkaar gehoord, maar kenden elkaar niet. We zeiden mijn man en ik: "Hoe zal dat vallen?" Het werd een avond om nooit te vergeten. Wat viel dat vlak tussen die twee mensen. De toestand van land en volk, het kerkelijk leven, de waarheid, alles werd besproken en wat een overeenstemming samen. Ook mochten ze beiden nog iets uit hun weg en leven vertellen. Mevrouw Van Leeuwen, mijn man en ik, we zaten met z'n drieën naast elkaar en hoefden alleen maar te luisteren. Het werd die avond heel laat, s' nachts om half 2 reden we in de auto naar huis. Mevrouw Vermerris zei: "Zo laat ben ik nog nooit thuisgekomen."

Van toen af aan kwamen Van Leeuwen en zijn vrouw en mevrouw Vermerris regelmatig bij elkaar. Er was altijd wel iemand die de mensen naar elkaar toe wilden rijden met de auto. Mevrouw Vermerris zei dat ze jaloers was op ouderling Van Leeuwen, hij had zo'n nauw, teer leven. En Van Leeuwen zei dat hij jaloers was op mevrouw Vermerris, omdat ze zoveel van de Heere had geleerd. Er was een nauwe band tussen die twee kinderen Gods, dat kwam naar buiten toen mevrouw Vermerris op het laatst van haar leven een ernstige operatie moest ondergaan.

Ze werd aangetast door de gevreesde ziekte, de kanker, en opereren was noodzakelijk. Gezien haar hoge leeftijd zagen wij dat met zorg tegemoet, zou ze er wel doorheen komen? De avond voor de operatie kwam Van Leeuwen met zijn vrouw op bezoek in het ziekenhuis. Van Leeuwen droeg haar op in het gebed, het werd een opgebonden zaak, hij kon haast niet eindigen. Toen Van Leeuwen en zijn vrouw naar huis gingen zei mevrouw Vermerris tegen mijn man en vrouw Huigenbos die ook tegenwoordig waren: "Heb je het gehoord, hij (Van Leeuwen) kan me niet kwijt, ik mag geloven dat ik door de operatie heen mag komen." En dat is ook gebeurd.

Na de operatie heeft ze nog 2 jaar geleefd. Het laatste jaar zette de ziekte door en kwam Mevrouw Vermerris geheel op bed terecht. Ze klaagde echter nooit, hoe ziek ze ook was. "Ik moet Gods raad uitdienen", zei ze telkens.

Mevrouw Huigenbos kreeg de krachten om haar tot het laatste toe zelf te verzorgen, alsof het haar eigen moeder was. Zodat waarheid werd die woorden die mevrouw Vermerris had gekregen toen ze bij mevrouw Huigenbos haar intrek nam. 'Hij zorgt voor hen en voor hun goed'.

Op 25 april 1995 is mevrouw Vermerris in vrede ontslapen."

Geschreven door een vriendin, die veel achting voor mevrouw Vermerris had en die haar ook goed gekend heeft; en met instemming van de weduwe Huigenbos.

Enkele brieven van weduwe A. A. Vermerris-Geuze.

1^e brief

Barneveld, 29 maart 1989.

Geliefde vrienden,

Nu zal ik proberen om enige letteren te schrijven. De Heere heeft [=geve] me waarheid in het binnenste om mijn pen te besturen. Want o vrd. wat is de mens uit en van zichzelf? Met recht onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. En moet maar gedurig vragen: o maak U mij oprecht als de duiven en voorzichtig als de slangen. En geheel onmachtig, ja wat heeft toch de zondeval teweeg gebracht, vijanden van God en van onze naasten. En dan eenmaal geschapen naar Gods beeld, in ware kennis en gerechtigheid. O als een ziel dat nu in mag gaan leven, ja gelovig, dan wordt de mens recht beschaamd en schaamrood, dan weet de mens niet waar hij het zoeken moet, als alleen op de knieën van schuld en schaamte. Ach mochten wij bij aan- en voortgang, het nog eens inleven, om Hem recht te mogen kennen en vervolgen Hem te mogen kennen in al alle Zijne graveerselen.

Hoe is het met jullie gegaan met de Paasdagen? U zei zo door de telefoon mevrouw, dat u nog blij was met de leesdiensten. Nu dat kan ik begrijpen hoor. Vooral als er nog degelijke preken gelezen worden. Nu, met Goede Vrijdag heb ik een preek gelezen van ds. Fraanje, Colossensen 2. *Uitgewist hebbende het handschrift* enz.. Toen heb ik met aangenaamheid gelezen. Ja mogen lezen, dat ging met toepassing voor mijn arme ziel. Het was met recht een alles verbeurde zegen.

En het was net 40 jaar geleden dat de Heere dat wonder aller wonderen aan mijn ziel kwam te schenken. Na een geruime tijd van totaal uitgezet te worden. Alles wat buiten de gerechtigheid van de Heere Jezus was, dat ging daar in een totale afsnijding. Ja, het was een stikdonkere tijd tussen God en mijn ziel. En dan zuchtte ik dag en nacht: *Geef mij Jezus of ik sterf, want buiten Jezus is geen leven maar een eeuwig zielsverderf*. En dat was al geruime tijd, totaal alles, ja alles buiten het recht Gods afgebroken. Daar nemen de gebeden van David en de woorden Jobs een einde. Want de allergrootste Heere der Heeren, zoekt alleen hoeren en tollenaars, die niets meer hebben dan het oordeel Gods. *Ten dage als men daarvan eet zult gij de dood sterven*. Dat liep zo hoog, ik kon niet meer leven vanwege het rechtvaardig oordeel Gods. De dierbare Persoon stond achter de muur van Gods recht. Ik moest sterven. Daarna het oordeel. En nu was dat in 1949. Goede Vrijdag 's morgens om 5 uur.

Daar gaf de Heere mij dat plekje in te nemen. Daar krijg ik Gods deugden van Zijne rechtvaardigheid maar ook van Gods heiligheid, de wet Gods, liever dan mijn eigen leven. Daar mocht ik ondergaan, vanwege mijn diepe val; dan is er geen Adam hoor, maar *ik* heb een heilig God naar de kroon gestaan. Daar kan een ziel ook niets meer zeggen, hoor. Toen ik mijn doodvonnis mocht ondertekenen toen kwam o die Hemelse Advocaat en sprak Zijn Heilige Vader aan: *Ik draag Uw heilige wet, dien Gij dien sterveling zet, in binnenste ingewand*. En toen sprak die Dierbare Borg tot mijn ziel: *dat het handschrift dat tegen mij was, uit gewist werd*. En zo in de dadelijkheid: *En Zijn hoofd buigende gaf de Geest*.

En toen kwam de Eeuwige God en sprak dat al mijn zonden nu achter 's Heeren rug geworpen waren. En nu nooit meer op mij zal toornen noch schelden. En dat wonder was zo groot, dat is niet uit te drukken. Ik lag verslonden door de liefde en riep uit: O en dat voor de grootste der zondaren! En zo komt er in mijn ziel: *Ik moet heden in uw huis blijven*. Toen heb ik in die Dierbare Heere Jezus mogen omhelzen in Zijn bitter lijden en

sterven voor mijn erf en dadelijke schuld. En toen sloeg ik Gods Woord open en net bij Ps. 40 en toen ging die Psalm *mij* lezen.

En gel. Vrd. als ik nu Ps. 40 lees, is het eerste waar hoor, maar nu moet ik gedurig het laatste gedeelte inleven Ps. 40:13. En de ouderdom brengt geen heiligheid mee, hoor. Voor uitbrekende [zonden] bewaart de Heere mij maar de inleving is toch smartelijk.

En nu viel dat wonder met Goede Vrijdag zo een weinigje open, toen werd het weer eens waar, door het geloof.

En zondag de twee Paaspreken gelezen. Heb er nog een weinig vrucht van gehad, maar het was juist 40 jaar geleden. En ik ben weer overal doorgezakt. Ik kan er niet op leven hoor. Alleen dat dierbare bloed en Zijn Gerechtigheid is de enige grond. Nu is mijn naam *op en neer*, maar het meest naar beneden, hoor.

En nu wist ik niet wat ik schrijven zou en nu viel het wat open, maar nu zeggen ze van binnen, verscheur de brief maar, want het is pure hoogmoed. Ach, de vijand zit er altijd achter om Gods werk uit te wissen.

Hoe gaat het zo met jullie samen en gezin in deze benauwde tijden van verval en afval? Het is aan alle kanten zo donker hé? Ook op kerkelijk gebied. De kerk zit als een eenzame mus op het dak, als het wel is te wenen. Waar moet het heen? O toen ik wat gemakkelijk was, ja toen het weer wáár werd, wat de Heere gewrocht heeft, toen heb ik wel gezegd: *ach Heere, wanneer komt die dag, dat ik bij U mag wezen?* Om van mezelf en van de zonde verlost te mogen worden.

Maar nu wordt ik moe dus ik eindig met vele hartelijke groeten en Gods nabijheid naar ziel en lichaam beide.

Maken de kinderen het nog goed? Ach onderwijs ze toch in de zuivere leer. Geve de Heere jullie samen daar onderwijs in, want ach wie is tot deze dingen bekwaam? Nu vele hartelijke groeten van een die onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad.

Weduwe A. Vermerris-Geuze.

Hoe is het met Butijn? Doet hem de hartelijke groeten. En verbrand den brief maar, hij is alleen voor jullie beiden hoor. Daaag.

2^e brief

Barneveld, 1 juli 1989.

Geliefde vrienden,

Nu zal ik trachten om jullie te schrijven. Mocht mijn pen maar recht bestuurd worden, want de Heere weet dat ik onbekwaam ben tot enig goed, en niets uit mezelf meer kan voortbrengen dan kwaad en dat als vrucht van onze diepe val. En mocht dat maar meer ingeleefd worden, dat vernedert de mens op zijn diepst, ja dat houdt de mens arm in zichzelf en dat doet God op Zijn hoogst verhogen. En daar wil de Allerhoogste de ziel nu hebben, dan krijgt de Heere de eer en daarvandaan wordt een ziel geoefend. Dan wordt er ingeleefd dat wij, ieder persoonlijk, in de hoogmoed zijn gevallen, in plaats van ootmoed.

Mijn dank voor de brief van 23 juni, het was mij nog aangenaam hem te mogen ontvangen. Het deed me nog goed. Want vrd. de kerk zit als een eenzame mus op het dak. Er is geen weerklank meer der bergen, verachte fakkels, maar als zij (de kerk) nu de voetstappen van de Koning der kerk mogen drukken is het tot hun eer, maar daar is toch nederbuiging voor nodig, hoor.

Verleden zondag morgen werd ik met het opstaan zo bepaald, daar ik 's avonds zo bestreden werd dat ik niet oprecht was, enz., dat ik moest toestemmen, hoor. Maar zo kwam er zo lieflijk in mijn ziel: *Al het Mijne is uwe en al het uwe is Mijne, want uw leven is met Christus verborgen in God.*

O gel. Vrd. ik kan het niet goed uitdrukken wat dat voor mij was. Ik smolt weg in verwondering en in de liefde. O, dat Mijne, Zijne Gerechtigheid, Zijn bitter lijden en sterven, Zijn bloed en Zijn wonden, om nu daarin te mogen schuilen, alleen door Zijne volmaakte Borg gerechtigheid. En dan voor zó een melaatse doorbrenger! Ach, kan het niet onder woorden brengen. En alleen door het geloof. Maar ik kwam op dat plekje, dat het nu alleen geschiedt omdat nu van eeuwigheid de namen geschreven zijn in het boek des levens en omdat God het wil. *Door U, door U alleen om het eeuwige welbehagen.* Tot eer en verheerlijking van een Drieëinig God.

Ach eeuwigheid kom ras, ach dat ik bij u was. En nu Gode Drieëinig de eer, de aanbedding en dankzegging, en dat aan nietig stof en stank onreine. En die inleving is nu zo noodzakelijk, met minder kan het niet.

Verder heb ik die zondag zo aangenaam mogen lezen uit Philpot Deut. 33:29, dat mocht ik nu recht verstaan. En 's avonds van Ds. Kersten Zondag 26 over de doop. Het was mij zo aangenaam in de eenzaamheid. *Ach, zalig hij die in dít leven, Jacobs God ter hulpe heeft, enz..*

Maar nu ben ik het weer ver kwijt. De Heere zegt zo in Zijn Woord, *zeg de kinderen Israëls dat ze voort trekken.* En dat is het woestijnleven weer in. En in de woestijn zijn gorselen [=horseselen] en springhanen, dat moet ik gedurig ondervinden, dat is nu niet aangenaam naar het vlees, maar noodzakelijk om de hoogmoed tegen te gaan. En de onderwerping geeft rust, maar alleen in Hem de getrouwe Zaligmaker en Verlosser Israëls. (...)

Maar ik zie de kerk zo wegzakken, het goede wordt kwaad en het kwade goed gepraat. Ik zie het zo donker in met de kerk. Wij hebben God verlaten en nu heeft God ons verlaten en alles wordt door de liefde bedekt. Maar gel. als er een wond is die moet eerst gezuiverd worden eer hij kan genezen. Maar ik loop er wel onder te zuchten, hoor. Ik heb andere tijden mee gemaakt. De wereldgelijkvormigheid stijgt ten top, het lijkt wel of de mensen naar het strand gaan, in plaats van naar de kerk. Nu ben ik niet beter hoor, want wie ben ik, maar het smart mij aan mijn hart, dat God er zo mee onteerd wordt en bespot.

Nu ik wordt moe en ik moet eindigen. Met vele hartelijke groeten ook aan de kinderen en het allernoodzakelijkst toe gewenst, ook de hartelijke groeten aan Butijn. En als het de weg mag wezen, tot ziens, is te hopen en Gode bevolen van een ellendige dwaas. Ook de hartelijke groeten van familie Huigenbos.

(verbrand deze brief maar)

Daag

3^e brief

Barneveld, 26 October 1989.

Geliefde vrienden,

Nu zal ik proberen om jullie eens te schrijven, want met al de jaardag drukte was het mij onmogelijk, om een letter op het papier te krijgen en steeds nog de telefoon. Ik wist niet dat er nog zoveel mensen om me dachten. Ik dacht dat ik maar een vergeten burger was, maar dat schijnt toch niet zo te zijn. Maar of het nu echte vrienden zijn, dat weet ik niet, hoor.

Maar hoe gaat het zo met jullie en de kinderen in deze boze tijd daar wij nu in leven? In mijn waarnemen kan het nooit lang meer duren, want de maat der ongerechtigheid is haast vol. De gruwelen der zonde wordt vrij uitgesproken en kwaad is geen kwaad meer. En zou God zich niet wreken aan zulk een volk? En ik moest van de week nog zo denken, er is wrevel op de aarde in 't laatste der dagen en ook in de kerk. Wat loopt het toch laag af. Ach, waar zal ik beginnen en eindigen. Dan kan ik het zo zien liggen, met diepe smart in me hart. Dan zal ik wel blijven wenen over diepe breuk van mijn bestaan, maar ik kan er geen schuldenaar onder worden. En wil er verandering komen, moet men de breuk eigenen, en daar blijf ik nu voor staan, want dat is een Godsdaad.

En o geliefde vr. daar kan ik mij niet achter wegschuilen, hoor. Verre vandaar. En van de wereld kan men niets verwachten want dat gaat door, ook de vrome wereld, hoor, met al hun godsdienst.

Maar de kerk is ook in slaap gevallen. De zonde is geen zonde meer en ik beef als ik het neerschrijf. De Heere is met Zijn Geest geweken en dat is het allerergste en dat moet ik inleven en roep wat dikwijls uit in de eenzaamheid: Wij, wij hebben God op hoogst misdaan, wij zijn van het heilspoor afgegaan, ja wij en onze vaders tevens. En de Heere onderhoudt Zijn eigen werk, maar gel. zeer spaarzaamelijk. En wij zijn zo ver afgededen, het wordt niet meer gehoord als er uit gepreekt wordt en is het of het maar klanken zijn. Er wordt van het ware leven, hoe spaarzaamelijk, haast niets meer verstaan. Ik had laatst nog een jongeman bij me en toen ging het over de leraars van de oude dag en toen weende ik daar over, met smart in mijn hart hoor. Toen hoorden wij de gangen die de Heere met Zijn volk hield, van begin tot einde verklaren. En ook als toetssteen voor de ziel. Toen was die jongeman bij mensen gekomen toen had hij gezegd: 'nu heb ik iets gehoord van een oude vrouw die weende over de breuk van de kerk.' Nu gaat het niet om mij hoor, verre vandaar, want dat wenen kleven nog zonde aan, maar ik mocht nog zeggen: Heere, wie gaat het nog ter harte? De kerk zit als een eenzame mus op het dak met de vleugels lam.

Nu zullen jullie wel denken: is dat een brief; maar ik kan niet anders, hoor! Vele hartelijke groeten en het allernodigste van een zwerver in dit Mesech der ellende en ach. mocht ik mijn ellende maar op het rechte plekje mogen brengen.

Nu het allerbeste en nodigste naar ziel en lichaam beide en dat is in de diepte.

Daag

Doet de groeten aan Butijn en ook de kinderen gegroet. Ook de hartelijke groeten van mevrouw Huigenbos en familie. Gaat alles nog goed gelukkig. Daag.

4^e brief

Barneveld, 11 december 1989.

Geliefde vrienden.

Nu zal ik proberen om jullie weer eens te schrijven. Mocht mijn pen maar bestuurd worden om recht te schrijven, want de mens zoekt altijd zijn eigen eer en niet Gods eer. Maar ach, wat is er van een nietig, zondig mensenkind te verwachten?

Hoe gaat het met jullie zo, alles nog goed? Ook de kinderen. Ik ben zelf de laatste weken niet zo goed en moet ook morgen D.V. naar het ziekenhuis naar Ede voor onderzoek van de longen. De laatste tijd heb ik steeds lichte longontsteking, nu schijnt de luchtpijp van mijn rechterlong ingekrompen of gezakt te zijn en dat brengt de ontsteking aan. Nu ben ik met antibiotica wel opgeknapt, maar de oorzaak blijft. Ik merk ook dat mijn krachten afnemen.

Ja vrienden, het is de mens eenmaal gezet te sterven en daarna het oordeel. En nu kan ik niet ontkennen wat er aan mijn ziel gebeurd is, maar er is toch genade voor nodig om te sterven, hoor. Want de vijand zit ook niet stil, hoewel ik met ogenblikken wel eens mag zeggen: ach, Heere wanneer komt die dag, dat ik dit lichaam der zonde en onreinheid mag ontvlieden, om Gode te loven en te prijzen voor dat eeuwige wonder, dat een verdorven Adams kind en vijand die toch in het verderf thuis hoort, U o Heere alleen de eer en lof mag toebrengen? En dat alleen omdat nu van eeuwigheid de eeuwige Drieënige God, de Kerk verkoren heeft; dat kan het nietig, zondig verstand niet bevatten. Dat is maar alleen door levendig geschonken geloof te omhelzen. En och vrienden, daar zal nu de eeuwigheid voor nodig zijn, om dat wonder uit te wonderen. *Het is door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen.*

Nooit naar God gevraagd. 28 jaar met sprekende daden tegen alle kloppingen en waarschuwingen in: wijk van mij want ik heb geen lust in dezelve. Eigen gekozen wegen. Waar zal ik beginnen en waar zal ik eindigen? Maar dan zegt de Heere: *Ik wil en zij zullen.* Ach, lieve vrienden, waar zal ik beginnen en waar zal ik eindigen? Die vrije, vrije verkiezing Gods. De Heere heeft voorgewerkt en ik altijd tegengewerkt en dan is het een eeuwig wonder en dat blijft het. Een eeuwig wonder. En nu zeggen ze van binnen: houdt maar op, want je staat nog niet voor de poort, zal dat poortje wel opengaan? Ja dan komt het er op aan.

Nu ik heb gister een preek gelezen van Jacob van Leeuwen uit Utrecht. Ik kreeg het van mevrouw, het kost maar vijftien cent, in die tijd, hoor! Over Ezechiël 37:19b. Het één zijn in God. Dat heb ik mogen lezen en herlezen en er kwamen gedurig meer streepjes bij. Zo zakelijk en zo om de armoe van een ziel te verklaren. Dan zijn er niet veel arme zielen meer, hoor. En wat een degelijk onderwijs. Ach gel. wat zijn wij toch ver van God af. Wat een benauwde tijd. Men hoort geen oefening meer verklaren. Och ik zeg zo dikwijls, het ganse land zit stil en het land zit vol ergernissen. Waar moet het heen? Arme kinderen, daar heb ik zo een medelijden mee. Ach, mochten wij allen nog eens in de schuld terecht komen, al was het zo als Ninevé, van hoog tot laag.

Maar ik zal eindigen met heel veel hartelijke groeten en Gode bevolen, ook aan J. Butijn hoor. Van een eenzame mus op het dak.

Weduwe A. A. Vermerris- Geuze. Het nodige hoor, naar ziel en lichaam beide.

5e brief

Barneveld, 20 Januari 1990.

Geliefde vrienden,

Wij hebben uw brief van de week mogen ontvangen, en mocht de allergrootste Majesteit mijn pen maar besturen, om in waarheid en oprechtheid tot Zijn eer te schrijven, want ik gevoel mijn onbekwaamheid zo. Wie is tot deze dingen bekwaam? En wij hebben ook nergens recht meer op. Ach mochten wij het maar recht inleven, onze totale doodsstaat en daarom onze machteloosheid, dan zouden wij recht inleven, onbekwaam tot enig goed, en geneigd tot alle kwaad.

Ach geliefde vrienden, wat is de mens toch geworden in zijn diepe val, naamloos ellendig. Het komt zo openbaar, vooral in deze benauwde tijd, alles mag en kan. Geen vreze Gods is er voor onze ogen, de mens leeft zich uit in brute Goddeloosheid. En de Kerk ligt te slapen. Het ganse land zit stil. Het is als Sodom en Gomorra, het gaat ten onder, als 's Heeren hand Lot niet aan de hand leidt om er uit te halen. Dat is een Godswonder, als er nog eens één uitgehaald mocht worden.

En geliefde, men kan alle zonden in ons hart vinden, hoor. Wij hoeven ons niet te verheffen. En als ik dan op de jeugd mag zien, zo roekeloos en onverschillig, ook kerkelijk, zonder enige indruk leven naar hun eigen goeddunken voort. En zó de dag der slachting, zonder vrees... Och gel. ik ben niet beter, van één lap gescheurd, maar ik kan toch een smart hebben, als mijn zonden mijner jonkheid nog voor ogen gesteld worden, met diepe smart en schaamte te bewenen. En dan zou ik het de kinderen wel toe willen roepen: *o, merk toch op de stem des Heeren*. En jullie zullen wel zeggen, maar dat geldt ook voor iedere leeftijd. Dat is waar, hoor. Maar er staat toch in Gods dierbare Woord: *zoek de Heere in uw jongelingschap*, enz.

En vrienden, ik zie zo het einde naderen. Alle tekenen zijn en wijzen er zo op. Wat is er nu nog van de Kerk over? Ik leef nog veel bij het oude, hoor, wat aangename tijden waren en nog menige leraars, die zo de volle raad Gods verkondigden. Er was nog zo gebondenheid aan Woord en aan elkaar. En nu is het al haat en nijd, ja alles wijst op het einde. Zal er nog geloof gevonden worden? Er zijn zoveel wonderbomen, ze zijn in één nacht groot. Ach geliefde vrienden, *dat ons hoofd water ware*, enz. enz. Zwarte tijden staan ons te wachten. Die God verlaat, heeft smart op smart te wachten.

Ik ben een dinsdag met enkele vrienden nog een middag naar Leiden, naar ouderling Van Leeuwen geweest. Dat was nog een aangename middag en avond. Er was nog saamhorigheid. Een arme man, maar wel nauwgezet, ook in zijn ambtelijke bediening. Maar hij is ook al 78 jaar. Dus ook nabij de verdwijning. Maar hij houdt zich nog aan het oude vast. Het is ook maar een kleine gemeente, 70 leden met doopleden, hij is maar alleen als ouderling.

Maar nu moet ik gaan eindigen, het is geen aangename brief, hoor. Maar het leeft zo in mijn hart, met de dagelijkse verzuchting: *Heere, bekeer mij toch tot U en maak me onder de zware oordelen maar nederig en klein en laag aan de grond*.

Nu vele hartelijke groeten en Gode bevolen, ook aan jullie kinderen, hoor. Van een die ook het niet meer weet, in het Mesech der ellende. Groet Butijn van me.

6^e brief

Barneveld, 17 Maart 1990.

Geliefde vrienden,

Nu zal ik proberen om jullie weer eens te schrijven, hoewel ik een trage briefschrijfster ben hoor. Maar mocht mijn pen maar bestuurd worden om recht te mogen schrijven, want wie ben ik? Een dwaas afhoererend en onrein schepseltje, ja met recht onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Want uit het hart komen voort alles wat onrein is. Ach de apostel zegt: ik weet dat er in mijn vlees geen goed woont. En ik ben niet waard om de voeten van zo'n heilig mens, het stof er af te veegen.

En nu had ik vast besloten, alles DV vanavond naar jullie te schrijven, alles D.V. En nu kwam er van morgen een brief van jullie. En vriend, daar ben ik het nu volkomen mee eens. Ik kan het niet uitdrukken noch neerschrijven, hoe donker het op de erf der kerk is. De weinigen van Gods ware volk, kunnen er niet meer doorzien, zij zitten als een eenzame mus op het dak en zijn als schapen zonder herder. Onze verwachting is vergaan. De Heere houdt Zijn Geest zo in. *En wij hebben God op 't hoogst misdaan, wij ja wij zijn van 't heilspoor afgegaan, ja wij en onze vaders tevens*. Ja geliefde vrienden, en nu kan er smart in het hart liggen dat wij personeel en kerkelijk zover van God afleven, maar nu zoals Hábakuk 3: 1, 2 er mee onder God te mogen komen. Lees dat kapittel maar eens. En dan zegt vers 17 + 18 ons hoe er niets meer overblijft, maar daar mocht die Godsgezant nu door genade alleen in God eindigen.

En nu was kort geleden uw broer bij mij. Toen zegt hij: ik merk dat u smart heeft over de kerk, enz. Nu het was de tweede al die dat opmerkte. En dat is waar. *Ach, dat mijn hoofd water ware*, enz. Maar nu eens op dat plekje te mogen gebracht worden in de smart der zonde, dat mis ik nu zo. En dat is een Godsdaad, daar moest ik wel gebracht worden. (Dat is me nog tot smart er bij) en dat gemis voel ik goed, hoor. Maar o het is een Godsdaad, door 's Heeren onmisbare Geest alleen gewerkt. Och, dat de ware boetvaardigheid nog eens geschonken mag worden. Maar wij zijn zo ver van de waarheid, ja de zuivere waarheid af! En het allerergste is, de onkunde is zo groot, en er wordt overheen gepreekt en geleefd. Dat het niet meer verstaan wordt, nog minder ingeleefd, hoe ja, hoever wij weg gezakt zijn van God en Zijn Woord.

Ach, dat de Heere ons de klederen deed scheuren en wij in zak en as terecht mogen komen, ieder persoonlijk, huiselijk en kerkelijk. Dat wij toch nog eens onder God, door Hem alleen de schuldigste gemaakt mochten worden. Dan kwam Gode aan Zijn eer en dan zou onze ziel er zo goed mee mogen zijn.

U schreef nog over Jaantje uit Ouddorp. Nu ik was er jaloers op, hoor. Ook dat ze zo dicht bij die Heerlijkheid mag zijn. Nu is het maar een overstap voor haar. Maar de strijd kan zo hoog gaan, dan zeggen ze van binnen: je hebt geen heil bij God. En soms moedeloos, dan weet ik het niet meer, dan is het net of we allen ten onder zullen gaan. En nu ben ik al zo oud. Ach vrienden, hoe zal het nog vallen? Want ik kan niet op de bevindingen leven. En als de gezegende Borg Zich verbergt, wie, ja wie zal er dan voor dat Heilige kunnen bestaan?

Nu moet ik eindigen met de pen, niet met het hart, hoor! Vele hartelijke groeten, ook aan de kinderen ook de groeten aan Butijn en allernodigste naar ziel en lichaam beide. Daag.

7^e brief

Barneveld, 24 mei 1990.

Geliefde vrienden,

Nu zal ik trachten om jullie eens te schrijven, als ik het uit mezelf moest doen komt er niets van, maar mocht mijn pen maar recht bestuurd worden dat ik er buiten mag vallen. Ach vrienden hoe ouder hoe armer. Hoe gaat het zo met jullie en met de kinderen in deze benauwde en vreselijke tijden? Alles mag en kan. De zonde is geen zonde meer. En de levende Kerk wordt weggeraapt en over het algemeen is de kerk in slaap gevallen en het lijkt wel of Gods dierbare Woord een gesloten boek is geworden. En dat kan nooit voor de levende Kerk zijn, want dat Woord moet toch een regel des levens zijn. Maar de eerste wereld is vergaan door wrevel en nu is het net zo een tijd. Nu moeten jullie niet denken dat ik daar boven sta hoor, want ik moet dikwijls vragen hoe kom ik nog ooit tot God bekeerd. Dan walg ik van mezelf.

Ja en dan de worstelingen van mijn overleden broer meegemaakt. Ach geliefde vrienden het is en blijft een nauwelijks zalig worden hoor. Heus alles wat van de mens is moet er aan. Met recht God werkt voor en den mens werkt tegen en dan nog dikwijls wat op de werken zetten, maar het is al vijandschap tegen dat eenzijdig Gods werk hoor. Er behoeft geen nagelschrap bij, want het is alles zuurdeeg van de mens. En het is en blijft een eenzijdig Gods werk. Die dierbaren Borg heeft uitgeroepen: het is volbracht. En daar ligt nu alles, ja alles in besloten. De Goddelijke deugden volkomen voldaan, het recht Gods vervuld. Zo gij mij zoekt laat dezen heengaan. En wie waren nu die dezen? Vuile zwarte Morianen, vijandige zondaars, ja dood gevallen Adams kinderen. En vrienden dat zijn lessen, die wilt de Heere nu doen inleven en dat zal de Kerk nu in

moeten leven, tot hun laatste snik. En dan alleen uit vrije genade, alleen om dat God dat wil, en dat van eeuwigheid besloten. O, dat eenzijdige Godswerk.

Ik heb voor mezelf zware tijden gehad. Ik was nauw verbonden aan mijn broer, die 3 mei overleden is en ik ben er nog niet los van. Het gemis, daar kan ik niet overheen. Wij waren met zijn 13en. Nu ben ik de enigst van het gezin nog over. Nog één zus in Canada en dat is ook niet veel meer. En in al mijn moeilijkheden was mijn broer, mijn hulp, ja in het tijdelijk leven. Mijn broer is in zijn jongelingsjaren ook de wereld in gegaan, maar de Heere liet hem niet los. Is altijd overtuigd geweest, maar hij ging door, de zonde gediend en lag hij 's nachts te wenen. Maar toch doorgedaan tot er een broer van 45 jaar in één dag weggerukt werd, in zijn armen gestorven. En dat heeft de Heere willen gebruiken. Toen kon hij niet meer. O, wat is er toch een Godsdaad voor nodig, want de mens gaat door hoor. Jaren kwam hij niet bij ons want ik ging in het zwart en ik kon nergens meer in mee. Ik ben wel bewaard voor de zonde uit te leven, maar ik was geen haar beter, hoor. Maar toen hij weer voor het eerst bij me kwam, toen kon je hem in zijn tranen wassen. Hij riep uit: *verloren, voor eeuwig verloren. O, denk niets van me, onbekeerd, ja onbekeerd.* Nu ik dacht ook niets van hem hoor. Want er kan zoveel zijn, dat toch geen waar werk is. Maar de Heere liet hem niet los. Want er kwam een ogenblik dat hij een helwaardige werd tegenover een heilig en rechtvaardig God.

Hij is toen in Amsterdam met schuld weer terug gekomen en toen werd het oude volk zijn vrienden. Er is een boekje uitgegeven van Jan Bas, daar is hij tot die man zijn dood, bevriend mee geweest. Maar nu heeft hij een wereldse vrouw getrouwd, vol goede werken. Hervormd. Nu dat heeft hij vijftig jaar ondervonden, hoor. Hoewel hij nooit geklaagd heeft. Was veel bij ons met feestdagen en vakantie, maar hij kwam altijd in zijn eigen schuld terecht. Tot zijn stervensuur toe. Hij heeft veel geleden, maar niet één klacht kwam er over zijn lippen.

Ik ging er twee keer in de maand heen. 2 April kwam ik er en hij kon haast geen adem halen. Maar hij lag te schreien. Nu zijn kinderen en kleinkinderen. O eigen schuld! Maar de Heere had hem ingewonnen voor de dood, hij verlangde om ontbonden te mogen worden. Hij had ook oefeningen mee mogen maken.

Toen ben ik 23 Mei [=april] geweest; toen vroeg ik hem hoe het nu stond voor de eeuwigheid. Hij was zo vredig. En de Heere had hem uit Jesaja 54 zo vredig versterkt: *Bergen mogen wijken* enz.. Alleen door de enige gerechtigheid van de dierbare Borg. Hij waarschuwde zo en dan zei hij: het wordt eeuwigheid. De dokter zei: je kan niet lang meer leven. Hij zei: *dat voel ik al lang; maar dokter, de Heere is mij al voor geweest.* Hij was er voor ingewonnen, maar hij heeft wel een zware strijd gehad.

De laatste nachten was mevrouw Griffioen bij hem. Toen de laatste adem uitging, kwam er zo een vrede op zijn gezicht. En zo lag hij ook in de kist. En hij heeft zijn wens ook gekregen. Een kleine begrafenis, maar wel een stichtelijke begrafenis gehad.

En Ds. Mallan heeft hem helpen begraven. Hij zei meermalen: vriend Geuze was een minzame man. Ouderling van Leeuwen uit Leiden was er ook en de kerkenraad uit Aalsmeer heeft hem getrouw bezocht. Maar dan was zijn vrouw zo vijandig tegen die mannen. Ja, Gods volk moeten hier hun zonden bewenen, maar de wereld en ook de godsdienst moeten het eeuwig doen in de rampzaligheid. Ja zalig hij die in dit leven, Jacobs God ter hulpe geeft [=heeft] enz.. Ik belde hem alle dag (...) Soms wist ik het niet meer. En ik heb de Heere als een waterstroom aangelopen of de Heere hem nabij wilde wezen en hem toch toebereiden wilde voor de eeuwigheid.

En Ds. Mallan was echt op zijn plaats. Nu hadden ze hem uit Aalsmeer wel ingelicht. Nu hij begon met de uitverkiezing van eeuwigheid, toen de val en zo opgeklommen in Christus. Mijn hart ging open. Ja met aangenaamheid moet ik er aan denken. En

ouderling van Leeuwen sprak ik door de telefoon en zei: ik moet gedurig aan het gesprokene gedenken, dat was nu recht van boven af.

Nu wordt ik moe hoor. Ik voel dat ik daar onder geleden heb. En met ogenblikken ben ik jaloers op mijn broer, nu is hij nog voor gegaan. Nu ga ik eindigen met de pen.

Hoe is het met Butijn? En met de vrouw uit Ouddorp? Wilt u ze groeten van me. En vele hart. gr. en het allernodigste naar ziel en lichaam.

Ook de kinderen gegroet hoor, van een oude zondares, en dat is waarheid, hoor.

Mevr. Vermerris schrijft dat het gezin uit 13 personen bestond. Van de 17 kinderen zijn er 3 jong overleden en 1 kind is dood geboren. Haar broer die op 45 jarige leeftijd overleed is Cornelis Adriaan. Geboren 21-1-1895 en overleden 21-3-1940 te Terneuzen; geh. met Geertje van der Have.

Uit de aantekeningen van mevr. A. A. Vermerris-Geuze.

Met instemming van mevr. E. van Huigenbos- Hardeman letterlijk en onveranderd uitgetypt.

18 maart 1988

Daar mijn zielsuitgangen de laatste tijd waren: *ach Heere zet U mij nog eens als een zegel op Uw liefde borst, ja als een zegeltje op Uw arm.* Want nergens geen rust in (in al de doorleefde bevinding) maar de rust alleen in Hem in Zijn wonden en hartebloed ja alleen in Zijn dood. Dan werd ik wel bepaald: *Hij doet beërven wat bestendig is en zal al hun schatkameren vervullen.*

Nu werd ik 's morgens wakker, en zo kwam er in mijn ziel: *Uw leven is met Christus verborgen in God;* tot drie keer toe, en toen kwam er zo een zaligheid in mee. Alleen in Zijn doorboorde handen en voeten; o dat hartebloed! Met mijn zonden heb ik Hem doorstoken. Ja, Hij is de dood des kruises ingegaan, ten eerste om Zijn heilige Vaders wil, om de deugden Gods op te luisteren, recht en gerechtigheid te voldoen; in Zijn bloedig lijden en sterven. O, onuitsprekelijk wonder van vrije Genade. En dat alleen in Zijn smartelijk, smadelijk en vervloekte dood, voor een hellewicht, die het al ruim 85 jaar tegen dat Dierbare en Heilige Majesteit tegengestaan heeft. Want de Heere werkt voor, maar dat verdoemelijk *ik* werkt tegen. Ik kan niet meer schrijven, hoe ik in verwondering gelovig neerlag.

En nu kwam de Heere op Zijn belofte die ruim 45 jaar gesproken had: *Gaat uit dit land en uit dit maagschap naar dat land dat ik u wijzen zal, des daags zal u de wolkkolom behoeden en des nachts u de vuurkolom.* Toen dacht ik in eigen kracht voort te gaan, maar dat heeft de Heere me langs bittere wegen doen kennen. Daar werd ik vanmorgen achtergebracht, met diepe smart en schaamte en verfoeiing maar ook met innige blijdschap en verwondering. Ach, wat een eeuwige liefde van God de Vader, Zoon en Heilige Geest! O ja, nu ging dat poortje van eeuwige liefde open, en van goedertierenheid en barmhartigheid, door dat het recht Gods betaald is. Niet alleen gekocht maar ook betaald. Ik kan die liefde niet uitdrukken, daar ben ik te arm voor.

Ik heb veel donkere wegen moeten en mogen doorleven maar ik wil er niets vanaf hebben; het is alléén door U, door U alleen om het eeuwig welbehagen. *Ach Heere, wanneer komt die dag?* Mijn ziel verlangt naar die dag. Nu is geloof door de liefde werkzaam. Daar mocht ik ook voor mijn vijanden bidden, dat ik uit mezelf nooit kan. Nu heb ik het opgeschreven daar ik het weer zo gauw kwijt ben, alleen tot ere Gods om Zijn nooit genoeg volprezen Naam.

Ik heb diepe smart dat ik niet meer onder de zuivere bediening zitten kan dat toch mijn innerlijke lust is.

Deze heeft God door Zijn rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker om Israel te geven bekering en vergeving der zonden. Handelingen 5-31.

Nov. 20

Want God gedenkt altijd genadig, enz.

Gebukt onder de oordelen van de kerk en de geestelijke diefstallen, gelezen van Ds. Fraanje over Timotheüs 2:2-10; zo verenigd met dat Woord en licht over 's Heeren eigen werk en zo helder in mijn ziel. Ps. 68:5 met liefde in mijn ziel mogen zingen als een ellendige, maar wel met enige hoop, om straks eeuwig te mogen zingen en blijven zingen van Gods oneindige zondaarsliefde in de Gezegende Middelaar.

Eerst in duisternis en banden.

9 dec. 1988

De smart over de geest der wereld in de Kerk. Simson in de schoot van Delila.

En nu is het avondmaal in Uddel en nu moeten en niet te kunnen. Maar in de Wachter, een stuk van Ds. Mallan; de ganse weg zo verklaard met opening. *Uw hoop, Uw kudde woonde daar, enz. Doe dat tot Mijne gedachtenis, ja als een schuldige in mezelf. Doe dat tot Mijn gedachtenis. Gij onderhoudt gestaag hun lot.*

"Gods volk is niet zo gij wezen moet. Gij hebt veel, nog zo veel onreinheid. Gij luistert te veel naar je zelf en anderen, vol eigenliefde. Ach gij durft naar de genade Gods niet gaan, als je zo of zo niet gesteld zijt. Gij moet leren al uwe hoop en vrijmoedigheid te gronden in de eeuwigheid van Gods genade en van Jezus verdiensten en voorbedding en de onveranderlijkheid van Gods verbond, dan zult gij meer vaste paden maken voor uwe voeten. Ach Heere ik heb alle dingen gebrek. Ach ik kan zo ongeveinsd zeggen dat mijn beste deugden zo vuil zo lelijk en zo walgelijk zijn, ik acht ze als schade en drek. Ach Heere, ik heb uw Genade zo nodig, 'k heb alle ogenblikken zo nodig dat Uwe barmhartigheden mij voorkomen. Ach dat Gij U over mij ontfermt. Gelijk zich een Vader ontfermd. Zoekt meer door het geloof gebruik te maken van den Heere Jezus en Zijne Gerechtigheid.

Smytegeld, Jes. 64:6."

"Als het schepsel geheel valt, dan staat de Schepper op. O wat een grote verandering. Zal de Heere geen recht doen over al de gruwelen van dit land en kerk."

Keurstoffen van Lodenstein.

17 sept. 1989.

"Ach zondaar, dat gij dan mocht zoeken te ontvliden den toekomende toorn van God. Ik ben zo onmachtig. Ach mocht u dat op de knieën brengen en zeggen: ach dat kan ik niet, maar Heere wil U mij daar brengen, want Gij zijt de Machtige. O Eeuwige God, doet dat toch aan mij uit Genade, Genade alleen." Smijtegeld zegt Ps. 50:7.

"Laten uw zwakheden u niet moedeloos maken, Uw God weet wat van Zijn maaksel gij zijt. Al is 't dat gij struikelt dat zal het verbond niet breken. Staat in uw schaamte, neemt toevlucht tot God En zegt: zo vergeef mijn ongerechtigheden want die is groot. Men moet meer werken met de beloften als met de gestaltens. Gods beloften blijven altijd dezelfde al veranderen uwe gestalten. Zeg dan: Heere, Gij hebt gezegd, Ik zal u niet begeven nog verlaten."

2 april 1990

Daar ik 's morgens wakker mocht worden en in overdenken gemaakt werd over mijn zonde en schuld met diepe smart vervuld werd over de zonde, niet in uitleven maar in de inleving. O, wat kwam er een smart in mijn ziel, ik werd de grootste der zondaren, ik mocht me verfoeien in stof en as. Ja ik kwam door 's Heeren Geest (want dat is geen vrucht van eigen akker) dat ik rechtvaardig verloren zou gaan en dat was volkomen recht. Hij een heilig God en ik een verdoemelijk Adams kind, dat ik dit nog zal betuigen in de rampzaligheid. En dat ging met zo een smart en schuld gepaard, dat ik me dood zou wenen tegen een goeddoend God, Die niet als goed gedaan en ik niets als kwaad en menigmaal had gezondigd en niet meer uit en van mezelf meer kan; o rampzalige staat.

En toen werd ik gewezen op de verloren zoon; toen mocht ik zo in de schuld voor dat Hoge Wezen komen en toen kwam er zo liefelijk tot mij, ja in mijn ziel: *zo Gij Mij zoekt laat deze heengaan*, en openbaarde die dierbaren Borg zich in Zijn wonden. O, die

wonden zijn een verberging tegen de wind en een schuilplaats tegen de regen en toorn Gods. Ik ben weggesmolten van liefdesmart. O, voor de grootste der zondaren, en dat in de beoefening des geloofs. En toen de Psalm: *Ik zal de arme en de kleine genadig zijn en goed*, Ps. 72:7. Oude berijming. Alleen is de Heere goed voor een slecht mens, niet in de uitleving maar in de inleving, maar zeer smartelijk want het gaat tegen de liefde. En nu alleen door vrije Genade door het dierbare bloed van de uitnemendste Middelaar, de hoogste waarde. *Keer weder, o Sulamith.*

"Want het einde van die man zal vrede zijn", Willem. Schapen zonder Herder. Matth 9:36-37. Hij beschaamt toch de stille hoop niet, Wim. Hij onderhoudt gestaag hun lot. [Wim Hardeman, was een huisgenoot.]

26 april werd ik met zo een heimwee naar de Gezegende Middelaar bezet, dat is niet uit te drukken. Ik dacht dat ik er onder bezwijken zou, (zalig sterven). De andere morgen bij het wakker worden mocht ik er nog aan denken en zo in de dadelijkheid kwam er zo lieflijk in mijn ziel: *De zangtijd genaakt. De strijdt zal eenmaal een einde nemen.*

'Hoewel ik arm ben en ellendig,
God denkt aan mij bestendig.' (Psalm 40, Datheen)

10 mei werd ik 's morgens wakker en zo kwam er in mijn ziel: *loof de Heere mijne ziel, en vergeet geene van Zijn weldaden. Want het is Gode die werkt, beide het willen en het werken, naar Zijn vrij welbehagen.*

13 mei.

*De eenvoudige wil Hij steeds gadeslaan,
'k was uitgeteerd maar Hij zag op me neder.
Keer mijn ziel tot uwe ruste weder.
Gij zijt verlost God heeft u welgedaan. Ps. 116:4.*

Mei 1990.

Die Ik liefgehad heb, heb Ik liefgehad tot het einde. Daar ik me mocht verfoeien in stof en as en in oprechtheid mocht zuchten: *Allerhoogste Majesteit hier ligt er een die U wegwerpt met een wegwerping, is een rechtvaardig oordeel; ik ben Uw gramschap dubbel waardig en dat is rechtvaardig, ik zal dat in de hel nog mogen getuigen, en u rechtvaardig God, nog mogen getuigen dat er in U geen onrecht is; U niet kunnen vloeken.* Maar lag zo schuldig in mezelf me te veroordelen in m'n walgelijk onrein bestaan. O alleen van 's Heeren zijde genade aan zo een als ik ben, ja de grootste der zondaren.

En er kwamen mensen op bezoek en klaarde me ook zo uit, zoals ik inleefde. Maar enkele uren later mocht ik in het eenzame m'n stramme knieën buigen en in de dadelijkheid mocht ik 's Vaders stem horen in de dierbare Zoon, en zuchtte des Heeren Geest met onuitsprekelijke verzuchten. *Die Ik liefgehad heb, heb Ik liefgehad met een eeuwige liefde.* Ik werd overstelpt en was een ogenblik me zelf niet meer, alleen in Hem door 's Heeren onmisbare Geest. 'Zou één schaapje gaan verloren, vrijgemaakt door Jezus bloed?' En dan aan een blinde, onreine, melaatse dwaas. *Och Heere wanneer komt die dag dat ik bij U zal wezen?* Dat heb ik wenende uitgeroepen met een heimwee in mijn ziel.

16 maart 1995.

Heere gedenk mijner, mijn verstand en geheugen worden zo kort.

Heere zou U 't oude weg willen nemen en wil wat nieuw zaad schenken als 't U belieft? 't Oude nieuw maken, Heere om Uws grote Naams wil alleen, om Uw zelfs wil, alleen als U 't belieft en behagen mag.

Het is een nauwelijks zalig worden. In den toorn des ontfermens gedenken. Gedenk mijner om Uws zelfs wil.

Leer mijn handen ten strijde en mijn vingeren ten oreloge, tegen de driehoofdige vijand.

Spreken zoals je denkt.

Bewaar voor leugen en bedrog.

Kom ik om dan kom ik om.

Mag ik van U leren zachtmoedig te zijn en nederig van hart opdat ik rust mag vinden voor mijn arme ziel. Want Zijn last is licht en Zijn juk is zacht.

Na Goede Vrijdag. Dat bloed reinigt en heiligt van alle zonden, de kracht van dat bloed. Bij Adam komen in onze diepe val. (Daarna sprak zij van de Zoon.)

Mevr. Vermerris is 25 april middags 1995 om 4 uur rustig ontslapen om de eeuwige rust in te gaan en haar wens te verkrijgen.

De rouwcirculaire luidt:

Tot onze diepe droefheid behaagde het de Heere van ons weg te nemen, in de hoop des eeuwige levens, onze geliefde zuster, schoonzuster, tante, huisgenote en vriendin

ADRIANA ARENDJE GEUZE

Weduwe van Abraham Vermerris
In de ouderdom van 92 jaar.

De begrafenis zal D. V. zaterdag 29 april plaatsvinden om 11.00 uur op de gemeentelijke begraafplaats te Barneveld.

Op de grafsteen wordt vermeld: ***Er blijft een rust over voor het volk van God***

De rouwdienst werd geleid door ds. J. Roos te Opheusden. Hij sprak uit Johannes 17, het hogepriesterlijk gebed van Christus. Hij memoreerde enkele ontmoetingen met de overledene en sprak van de band die hij aan haar gevoelde.

Toen hij naderhand in Barneveld preekte merkte hij op dat Mevr. Vermerris voor meer dan 100 mensen gold.

Omdat er geen familie tegenwoordig was werd 's zondags geen rouw in de kerk gebracht. Ouderling J. van den Brink las een toepasselijke preek uit: *De schat des Woords*, door dr. C. Steenblok. *Gedenkt uw voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandel.* Hebrëeën 13:7.

Deze preek werd uitgesproken na het overlijden van Ds. G. H. Kersten.

Bijlage 1.

Willem Pieter Geuze werd geboren 1-4-1905 te Ritthem.

Hij trouwde met Gerdina Maria de Leng. Het echtpaar kreeg 2 kinderen. Geruime tijd woonden zij in Amsterdam.

Het overlijden van Willems broer, Cornelis, een 45 jarige militair in Zeeuw Vlaanderen, was het middel tot zijn bekering. Zijn zuster Jaan kreeg werkzaamheden met de droevige familieomstandigheden. Zij mocht toen geloven dat de Heere weldadigheid zou doen aan iemand uit het huis van Saul om Jonathans wil, 2 Samuël 9:1. Eerst dacht ze om haar overleden broer, maar wist niet wat ze er van denken moest omdat er niets in zijn leven openbaar gekomen was van Gods werk. Maar spoedig kwam de overtuiging openbaar bij Willem.

Willems innerlijk leven komt duidelijk openbaar uit zijn 3 brieven die hij geschreven heeft vanuit Duitsland, toen hij daar in 1944-45 voor de Duitsers moest werken. Eén ervan volgt hieronder.

In haar brief van 24 mei 1990 heeft Mevr. Vermerris enkele bijzonderheden van Willem en zijn sterven vermeld. Mevr. Vermerris heeft in 1989 nog 2 innige brieven gericht aan Willem, waarin ze hem bemoedigt om zijn hoop op God te behouden.

Op de rouwcirculaire van Willem staat vermeld:

In de hope des eeuwigen levens is heden ontslapen mijn geliefde man, onze zorgzame vader en lieve grootvader

WILLEM PIETER GEUZE

In de leeftijd van 85 jaar.

G. M. Geuze – de Leng

Duivendrecht, 3 mei 1990.

Zijn weduwe is enkele jaren later gestorven.

Brief van Willem

Den Heer A. Vermerris
Kievitlaan D19
IJmuiden (Oost).
Nederland

Afz: W. P. Geuze. Braunsbreda.
Krs. Querfurt (10) Ledigenheim
Zimmer 31. Mittel-Deutschland.

Lieve allen.

Je brief van 24-10-44 in goede gezondheid ontvangen en was er reuze blij mee en er uit vernomen dat je het naar omstandigheden het nog wel maken. Hopende dat de Heere je verder nog sparen en dragen wil voor rampen en tegenspoeden.

Je brief kwam 18-12-44 in mijn bezit. En heb de moed om de pen nog eens op te nemen om jullie terug te schrijven, of hij aankomt weet ik niet. Zoals je schreef en wij uit de couranten vernomen hebben is het een verschrikkelijke toestand in Holland. En als de Heere ons niet verder sparen en dragen wil zijn we overgeleverd aan de honger en kou, jammer en ellende. En dat is toch recht hé? Het is toch Gods heilig recht, dat vloeit toch uit Zijn wezen zelf voort dat Hij de zonde haat en straft. We hebben het er naar gemaakt en hebben niets anders verdiend dan onder dat eeuwig oordeel Gods te komen; maar om onder dat eeuwig oordeel te komen en dat te aanbidden daar is wat voor nodig, want dat willen wij juist niet. Dat er toch maar een vlieden en jagen geboren mocht worden om behouden te worden door dien enigen Naam die onder de hemel gegeven is. Door wien wij alleen maar tot dat heilig Wezen kunnen en mogen naderen. Wat is dan de Kerstdag een schone en heerlijke dag, dat die heilige en hoog verheven God de nederige gestalte van een mens heeft willen aannemen om dat verdorven en in slijk wentelende menskind er uit te willen trekken. Als onze ogen daar eens voor geopend mogen worden wat is dat dan een wonder. Ja daar zal de eeuwigheid van getuigen en Hij alleen de eer en heerlijkheid van ontvangen.

Wat heeft ds. Lamain in zijn preek die je me stuurde een waar gezicht gekregen in de oordelen over land en volk. Ja wat is er van de familie in Zeeland nog over? Verschrikkelijk is het daar gesteld volgens de Courant. En met L. en M. en kinderen? 'k Heb Gerda en m'n schatten een Rode Kruis bericht gestuurd den 5 december, daar werd dan gelegenheid voor gegeven. Een keer per maand. Maar daar heb ik zoveel angst niet meer voor op 't ogenblik. Kon niet anders doen dan de familie en m'n vrouw en kinderen en m'n arme land en volk opdragen aan de troon der genade en kon de Heere overal in billijken als zag ik ze nooit meer terug. Het was recht, rechtvaardig recht. Toen kreeg ik die woorden op mijn ziel, dat zij in de kracht Gods bewaard zullen worden. En daar moet en mag ik mij op verlaten, al is het dat ik niet altijd daar sta, hoor. Want het wordt vaak aangevochten en getwijfeld en verlang erg ja zelfs zeer erg naar hun en m'n familie. Met tijden denk ik dat m'n verstand het begeeft, zo'n verlangen. Maar tot heden moet en kan ik tot roem en eer van Christus betuigen, dat Hij me alleen staande houdt. En dat die Borg en Zaligmaker mij ondersteunt en schraagt en kracht geeft, anders was ik al lang vergaan. Maak het tot heden goed, gelukkig. Heb nu een nieuw gebit en zou het niet meer willen missen, een reuze en keurig nette bediening gehad, als dat overal hier zo was.

Kreeg deze week een brief van de kerkeraad uit Amsterdam met een tweetal predikschetsen voor het laatst. Het kan niet meer vanwege de toestanden, wat te begrijpen is. Wanneer je bij l. en w. deze brief mocht ontvangen, wat te hopen is, zal het wel diep in 1945 zijn. En kom ik je beiden Jaan en Bram Gods onmisbaren zegen toewensen, hoor. En dat het nog het jaar van 's Heeren welbehagen mocht zijn en worden om Christus deelachtig te zijn en dat we verder voor rampen en tegenspoeden bewaard mogen worden en we elkander in goede gezondheid mogen ontmoeten om te vertellen wat grote dingen God gedaan heeft. Gode en zijn genade bevolen.

Met hartelijke groeten en een dikke zoen van mij, je broeder Willem. Daag.

Geraadpleegde literatuur en bronnen

Ds. D. L. Aangeenbrug, De Heidelbergse Catechismus (De Palmboom, 1989)

D. Bakker: Gods grote barmhartigheid verheerlijkt aan een overtreder van al Zijn geboden (Sint-Philipsland, 1984).

A. Bel, P. van de Breevaart, Dr. H. Florijn, J. Mastenbroek, H. Natziyl, Drs. A. Ros. Predikanten en oefenaars. Deel 1-5. Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis (Den Hertog, Houten, 1988).

P. Davidse: Die trouwe houdt, 1891-1991 100 jaar Gereformeerde Gemeente Meliskerke (Meliskerke 1991).

Ds. Th. van der Groe, De Toetssteen der Waare en Valsche genade.

I. Hubregtse: Leven en sterven van ds. L. Hubregtse (Yerseke, 1968).

Kerkelijk jaarboek Gereformeerde Gemeente in Ned. Diverse jaargangen.

Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten

W. M. Sturm: Hij is getrouw. Uit het leven van ds. W. de Wit (Houten 1998)

Ds. W. de Wit: Het gedenken van de daden des Heeren. Predikatie over Psalm 77:12 uitgesproken bij de herdenking van het 50-jarig bestaan der Gereformeerde Gemeente te Oostkapelle.

10 brochures in de serie: *kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*.

1. DOOR GOD GEROEPEN.
Uit het leven van ds. David Janse en facetten uit de historie van de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen.
2. BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN.
Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke.
3. IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN.
Levensbeschrijving van Zacharias Verhage, Molenaar te Meliskerke;
Door hemzelf beschreven. *VOLGT T. Z. T.*
4. DE BEKERING VAN WILLEM PLEIJTE
te Zoutelande en een eenvoudige oefening.
Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande.
De bekering en sterven van Florus de Wolf en anderen.
5. DOOR LIJDEN GEHEILIGD.
Levensschets van oefenaar Pieter Ingelse; twee oefeningen;
drie brieven van zijn vrouw en drie brieven van zijn schoondochter.
6. EEN NIEUW VADERLAND GEKREGEN.
Bijzonderheden uit het leven en de bekering van Adriaan Dingemanse,
diaken in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
7. GENADE EN EER ONTVANGEN.
Geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeente te St. Jan ten Heere.
Met levensschets van ouderling Pieter de Voogd, Jacob Corré, Hubrecht Bimmel
en brieven van Maatje en Christina Bimmel.
8. DOOR GOD GELIEFD.
Verhaal uit het leven van Cornelia de Visser-Moens te Aagtekerke,
door haarzelf beschreven.
En korte mededelingen uit haar vriendenkring.
9. DOOR DE TROUWE VERBONDSGOD GELEID.
Mededelingen uit het leven en brieven van Cornelia de Visser-de Visser
te Middelburg.
10. DOOR DE HEERE AFGEZONDERD.

Korte levensschets van: Catharina Barbera Roose-Bollinger; Sara Louisa Hollebrands; Evangelist Jac. Ball, ds. A. Janse, ds. L. Hubregtse, ds. Chr. Van de Woestijne, ds. M. van de Ketterij.

Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.